

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОСЫМША БІЛІМ БЕРУ ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК ОРТАЛЫҒЫ**

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
РЕСПУБЛИКАНСКИЙ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЦЕНТР
ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

**«Қосымша білім беру жағдайында ерекше білім беруге
қажеттіліктері бар балаларды шығармашылық дамыту»**

Әдістемелік ұсынымдар

**«Творческое развитие детей с особыми образовательными
потребностями в условиях дополнительного образования»**

Методические рекомендации

Астана – 2018

«Қосымша білім беру жағдайында ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балаларды шығармашылық дамыту» әдістемелік ұсынымдары – Астана, 2018 жыл, 175 б.

Әзірлеген: ҚР БҒМ «Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы» РМҚК.

Тапсырыс беруші: «Мүгедек балалардың ата-аналарының «Мир равных возможностей» қоғамдық бірлестігі.

Методические рекомендации «Творческое развитие детей с особыми образовательными потребностями в условиях дополнительного образования» – Астана, 2018 год, 175 с.

Разработчик: РГКП «Республиканский учебно-методический центр дополнительного образования» МОН РК.

Заказчик: Общественное объединение «Общество родителей детей с инвалидностью «Мир равных возможностей».

«Қосымша білім беру жағдайында ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балаларды шығармашылық дамыту» әдістемелік ұсынымдарында инклюзивті білім берудің нормативтік құқықтық негіздері, инклюзивті білім беру моделінің халықаралық тәжірибесінің қалыптасуы, Қазақстан Республикасындағы инклюзивті қосымша білім берудің қазіргі жағдайы, көркем-эстетикалық, музыкалық, техникалық, туристік-өлкетану, экологиялық-биологиялық бағыттары бойынша ұйымдар мен педагогтердің тәжірибелері бойынша сұрақтар қарастырылады.

Ұсынымдар балаларға қосымша білім беру ұйымдарының, жалпы білім беретін мектептердің педагогтеріне, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарына арналған.

В методических рекомендациях «Творческое развитие детей с особыми образовательными потребностями в условиях дополнительного образования» содержатся нормативные правовые основы инклюзивного обучения, международный опыт формирования модели инклюзивного образования, современное состояние инклюзивного образования в Республике Казахстан, опыт работы организаций и педагогов по художественно-эстетическому, музыкальному, техническому, туристско-краеведческому, эколого-биологическому направлениям дополнительного образования.

Рекомендации предназначены педагогам дополнительного образования детей, общеобразовательных школ, родителям детей с особыми образовательными потребностями.

*ҚР БҒМ Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік
орталығының оқу-әдістемелік кеңесі ұсынған
(2018 жылғы 12 ақпанда №1 хаттама)*

*Рекомендовано Учебно-методическим советом
Республиканского учебно-методического центра
дополнительного образования МОН РК
(протокол от 12 февраля 2018 года № 1)*

*©Республикалық қосымша білім
беру оқу-әдістемелік орталығы, 2018
©Республиканский учебно-методический
центр дополнительного образования, 2018*

Мазмұны

1. Кіріспе	5
2. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар – әлеуметтік әлсіз топ	6
3. Инклюзивті білім беру моделін қалыптастырудағы халықаралық тәжірибе	8
4. Қазақстан Республикасында инклюзивті білім берудің нормативтік құқықтық негіздері	13
5. Қазақстан Республикасындағы инклюзивті білімнің қазіргі жағдайы	20
6. Балаларға қосымша білім беру саласындағы инклюзивті білім беру	25
7. Көркем-эстетикалық, музыкалық бағыттары бойынша балаларға қосымша білім беру ұйымдары мен педагогтерінің жұмыс тәжірибелері	39
8. Әлеуметтік-педагогикалық бағытта қосымша білім беру ұйымдарында ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды әлеуметтік оңалтудың технологиялары мен құралдары	50
9. Техникалық бағыттағы қосымша білім беру жағдайында педагогтердің ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс тәжірибелері	58
10. Туристік-өлкетану бағытында балаларға қосымша білім беру жағдайындағы инклюзивті білім	64
11. Экологиялық-биологиялық бағыттағы қосымша білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмысты ұйымдастыру	67
12. Қорытынды	84
13. Терминдер мен түсініктер	85
14. Қолданылған және ұсынылатын әдебиеттер тізімі	87

Содержание

1. Введение	88
2. Дети с особыми образовательными потребностями как социально уязвимая группа	89
3. Международный опыт формирования модели инклюзивного образования	91
4. Нормативные правовые основы инклюзивного обучения в Республике Казахстан	96
5. Современное состояние инклюзивного образования в Республике Казахстан	104
6. Инклюзивное образование в сфере дополнительного образования детей	109
7. Опыт работы организаций и педагогов по художественно-эстетическому, музыкальному направлениям дополнительного образования детей	124
8. Технологии и средства социальной реабилитации детей с особыми образовательными потребностями в организациях дополнительного образования социально-педагогической направленности	136
9. Опыт работы педагогов с детьми с особыми образовательными потребностями в условиях организации дополнительного образования технической направленности	144
10. Инклюзивное образование в условиях организации дополнительного образования детей туристско-краеведческой направленности	150
11. Организация работы с детьми с особыми образовательными потребностями в организациях дополнительного образования эколого-биологической направленности	153
12. Заключение	171
13. Термины и понятия	173
14. Список литературы	174

Кіріспе

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды түзеу арқылы қолдау және оңалтудағы үлкен кемшіліктер, балалар ұжымынан оқшау болуы, білім беру қызметтерінің толыққанды және сапалы көрсетілмеуі, мектептердің, мектептен тыс ұйымдардың мұндай балаларды жалпы білім беру процесіне қосуға дайын болмауы көптеген жағдайларда аталған балалардың білім алу құқықтарының бұзылуын қорғаудың объективті қажеттілігі болып табылады.

Сонымен қатар, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға, мүгедек балаларға білім беру қызметін көрсету жүйесінің тиімсіздігінің салдарын білім беру жүйесінің үстіртін олқылықтары мен кемшіліктерінен іздеп қана қоймай, сондай-ақ осындай балалардың контингентімен тікелей жұмыс істейтін құзыретті органдар; медициналық-әлеуметтік мекемелердің, мектептердің, мектептен тыс ұйымдардың қызметкерлері, ата-аналар қауымдастығы және т.б. тарапынан оларға деген назардың, қамқорлықтың, жауапкершілікті көзқарастарының болмауының да әсерінен туындап отыр.

Ерекше қажеттіліктері бар тұлғаларға білім беру саласында қағидалар, саясат пен практикалық әрекеттер және ерекше қажеттіліктері бар тұлғаларға білім беру бойынша қызметтердің шеңбері туралы Саламанка декларациясына сәйкес (Саламанка, Испания, 1994 ж. 7-10 тамыз) «әр баланың білім алуға негізгі құқығы бар, білімнің тиісті деңгейін алуға және қолдап тұруға мүмкіндігі болу керек. Әр баланың өзіне тән ерекшеліктері, қызығушылықтары, қабілеттері мен оқу қажеттілігі бар. Білім беру жүйесін әзірлеуде және білім беру бағдарламаларын орындауда осы аталған ерекшеліктердің көптеген түрлерін назарға алынатындай етіп әзірлеу қажет».

Білімнің қандай да бір түрін алуда тең қолжетімділікті қамтамасыз ету және жеке қабілеттеріне, бұрынғы оқу жетістіктеріне, ана тіліне, мәдениетіне, ата-аналарының әлеуметтік және экономикалық статусына, психикалық және физикалық мүмкіндіктеріне қарамастан, барлық балалардың білім алудағы жетістікке жетуіне қажетті жағдайлар жасау – осылардың барлығы инклюзивті білімнің негізгі мақсаты болып табылады.

Егер жастайынан сау балалар мен мүгедек балаларды бірге тәрбиелемейтін болсақ, мүмкіндіктері шектеулі адамдарға деген төзімділік туралы айтудың қажеті шамалы. Тек қана бірге оқу, бірге еңбектену, қиындықтарды бірге жеңу және аздаған жеңістерді бірге атап өту ғана үйлесімді деп сипаттауға болатын тұлғаны тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Үйлесімді дамыған тұлғаны дамытудағы және тәрбиелеудегі маңызды білім беру технологияларының бірі – **балаларға қосымша білім беру** болып табылады, ол халықтың сұраныстарына барынша жақын және жаңа білім беру қажеттіліктеріне икемді әсер етуге бағытталған.

Балаларға қосымша білім берудің сапасына әсер ететін негізгі мәселе оның елдің әртүрлі әлеуметтік топтары үшін қолжетімділігі болып табылады.

Осы әдістемелік ұсынымдар **«Мүгедек балалардың ата-аналарының «Мир равных возможностей»** қоғамдық бірлестігінің тапсырысы бойынша әзірленген және балаларға қосымша білім беру ұйымдарының, жалпы білім беретін мектептердің педагогтеріне, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарына арналған.

Әдістемелік ұсынымдар білім беру процесіне барынша толық қатысу, қосымша білім беру жүйесінде кедергісіз ортаны қалыптастыру, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға білікті қолдау көрсету арқылы балалардың түрлі қажеттілігіне сәйкес сапалы қызмет көрсету бойынша республиканың білім беру ұйымдарындағы мамандардың жұмысын ұйымдастыруда кеңестік көмек көрсетуге бағытталған.

Әдістемелік ұсынымдарда инклюзивті білім берудің нормативтік құқықтық негіздері, инклюзивті білім беру моделінің халықаралық тәжірибесінің қалыптасуы, Қазақстан Республикасындағы инклюзивті қосымша білім берудің қазіргі жағдайы, көркем-эстетикалық, музыкалық, техникалық, туристік-өлкетану, экологиялық-биологиялық және басқа бағыттары бойынша ұйымдар мен педагогтердің тәжірибелері қарастырылады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар – әлеуметтік әлсіз топ

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар (1-бап, 21-4-т.) – денсаулығына байланысты білім алуда ұдайы немесе уақытша қиындық көріп жүрген, арнайы, жалпы білім беретін оқу бағдарламалары мен қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын қажет ететін адамдар.

Қазіргі уақытта республикада ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың келесі санаттары анықталған:

XX ғасырдың 90-жылдарына дейін дамуында ақауы бар балалар, негізінен медициналық тұрғыда қарастырылған. Медициналық көрсеткіштер бойынша балалардың мұндай санаты арнайы ортаны, арнайы білімді, арнайы педагогті қажет етті. Осыған байланысты, мұндай тәсілді ұстанып отыруына байланысты ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың қажеттіліктеріне жауап бермеді.

Қазіргі қоғамда медициналық модельдің орнына **әлеуметтік модель** келді. Ерекше білім беру қажеттілігі бар бала арнайы оқытуды талап ететін, «мәселені тасымалдаушы» болып табылмайды. Әлеуметтік модель қағидаттарына сәйкес қоғам ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға деген

негативті көзқарастарды жеңіп келеді және оларға жалпы орта және қосымша білім беру жүйесіндегі мектеп және мектептен тыс ұйымдардың белсенді барлық саласында оларға толыққанды қатысуға тең мүмкіндік береді.

Мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік қорғау, олардың әлеуметтік мәселелеріне, сондай-ақ мұндай баланы тәрбиелеп отырған отбасы бетпе-бет келетін қиындықтарға деген қызығушылықтар үнемі өсіп отыр, барлық әлемдегі осындай өзекті мәселелерге арналған зерттеулер санының ұлғаюы дәлел болып отыр. Алайда, мүмкіндіктері шектеулі балаларды балаларға қосымша білім беру ұйымдарының білім алушыларының ортасына кіріктіру мәселелері аяғына дейін зерттелмеген.

Инклюзивті білім беру моделін қалыптастырудағы халықаралық тәжірибе

Халықаралық тәжірибе әлемдік қоғамдастықтың балалардың денсаулық жағдайына қарамастан, сапасы жағынан сау балалардың алатын білімдерінен айырмашылығы жоқ білім алу құқықтарын қоса алғанда, балалардың конституциялық және азаматтық құқықтарының теңдігін қамтамасыз етуді ұстанатындығын көрсетеді.

Бүгінгі таңда көптеген батыс елдерінде мүгедек балаларды кіріктірудің маңыздылығына қатысты белгілі консенсус қалыптасқан. Мемлекеттік және муниципалды мектептер ерекше қажеттілігі бар балаларға бюджеттік қаржыландыру алады, сондықтан да олар мүгедек ретінде ресми тіркелген білім алушылардың санын арттыруға қызығушылық танытады.

Шет елдердегі инклюзия ерекше білім алуға қажеттілігі бар балаларды оқытудың барлық түрлерінде ғана емес, сондай-ақ тіл кедергісіне және материалдық мүмкіндіктерінің болмауына (мигранттар), ерекше өмір сүру салттары (сығандар) және басқаларға байланысты білім алуға қолжетімділігі шектеулі барлық балаларды қамтиды.

Инклюзивті білім беру идеясының даму кезеңінде бірнеше маңызды кезеңдер мен белгілі оқиғалар бар. Шамамен 1965 жылға дейін әлемде «медициналық модель» басым болған. Білім беру процесінде денсаулықтарында ақауы бар балалар арнайы мектептерге және мектеп-интернаттарына орналастырылған.

Денсаулық жағдайы ауыр балаларды оқшау ұстауға қарсы қоғамның демократиялық негіздеріне бағдарланған елдерде барлық жүйені реформалау, оны барынша адамгершілікті ете түсу туралы қауесеттер шыға бастады. Еуропа елдері (Скандинавия елдері), АҚШ, Жапониямен қатар бірге оқыту жолдары іздестіріле бастайды. Инклюзивті білім беруді қалыптастыру БҰҰ Балалар қорының (ЮНИСЕФ) стратегиялық бағыты болды.

Халықаралық тәжірибе көрсетіп отырғандай, АҚШ және Еуропаның заманауи білім беру саясатында мейнстриминг, кіріктіру, инклюзия сияқты бірнеше тәсіл дами бастады.

Мейнстриминг – мүгедек балалар мен сау балаларды бірге оқыту және бос уақыттарын бірге өткізу бағдарламалары. Мейнстриминг білім алушылардың әлеуметтік құзыреттілік сияқты маңызды дағдылары мен жеке қасиеттерін, мәселені шешу дағдыларын, тәуелсіздік, күшті, сенімділікті сезіну, өзін сыйлау, тиімділік, өзін өзі бақылау, бейімдеп қашықтау және мақсатты тұжырымдау дағдыларын дамытады. Алайда араласу іс-шара уақытының шеңберімен шектеледі және формалды сипатқа ие болады.

Мектептерді десегрегациялау. XX ғасырдың 70-жылдары даму мүмкіндіктері шектеулі тұлғаларды кіріктіру идеясы либералды-демократиялық реформалар мәнмәтінінде пайда болады және дамиды. Дискриминацияға қарсы күрес жаңа мәдени норманың – адамдар арасындағы айырмашылыққа деген құрметті қалыптастыруға ықпал етеді. Осында кең антидискриминациялық мәнмәтінде арнайы мектептер мен интернаттар сегрегациялық мекемелер, ал бұқаралық мектептен оқшауланған арнайы білім беру жүйесі – дискриминациялық болып есептеледі.

Кіріктіру. Даму мүмкіндігі шектеулі балаларды қоғамға кіріктірудің негізін қалайтын бөлігі болып оларды жалпы білім беретін ұйымдарға кіріктіру болып табылады. Бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынас және баланың өзінің отбасының күнделікті өміріне толыққанды қатысу мүмкіндігі сақталады, бала өз құрдастарымен және ересектермен әлеуметтік өзара әрекеттесу тәжірибесін үйренеді.

Инклюзия – бұл мектептерді барлық балалардың керектері мен қажеттіліктеріне жауап беретіндей реформалау, оқу ғимараттарын қайта жобалау деп түсіндіретін барынша заманауи термин. Соңғы кездері шетелден «интеграция» түсінігінің орнына «қоса оқыту» (inclusion) түсінігі келді. «Инклюзивті білім беру» ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалар өздерінің құрдастары оқитын мектептерге баратындай оқыту формасын білдіреді. Қосу дегеніміз қандай да

болмасын қажеттіліктері бар балаларды қандай формада болмасын қолдау кепілдігін қамтамасыз етуді білдіреді.

АҚШ-та 1875 - 1914 жылдар аралығында міндетті мектепте білім алу енгізілген, осыған байланысты ақыл-ойы жетілмеген, сондай-ақ «мінез-құлықтарына байланысты түзетуге келмейтіндер» деп есептелген, саңырау немесе денесінде мүгедектігі бар балаларға арналан сыныптар қалыптастырылған. «Барлық мүгедек балаларға арналған білім» туралы 1977 жылғы Заңда мүгедек балаларға арнайы білім алуда көмек болатын қажетті тиісті қосымша қызметтердің тізбесі келтірілген: көлік, логопедия, аудиология, психология қызметтері, физиотерапия, рекреация, оккупациялық терапия, ерте идентификациялау, медициналық қызметтер, мектеп дәрігері немесе медбикесі, мектептегі әлеуметтік қызметкер, психолог, балаларға және отасыларға арналған әлеуметтік жұмыс

қызметтері, ата-аналарға кеңес беру және дайындау. 1990 жылы АҚШ-та «Мүгедектігі бар барлық балаларға арналған білім туралы» Заң қабылданды.

30 жыл бұрын **Канадада** заңды түрде бағдарлама қабылданған, оған сәйкес балалар арнайы мекемелерде емес, тұрғылықты жері бойынша білім алатын болған. Арнайы сыныптарды мектептерге көшіру процесі басталды, инклюзия бағдарламасын дамыту үшін балаларға тьюторлар, логопедтер, мектеп психологтары берілді. Мүгедектердің тәуелсіз болғаны мемлекет үшін оларды арнайы мекемелерде ұстағанға қарағанда тиімдірек. Қазіргі таңда Канададағы мектептердің 100%-ы психикалық ауру балалардан басқа, мүмкіндіктері шектеулі балаларды алуға міндетті. Мектептегі мамандардың тобы баланың мектепте оқу мүмкіндіктерін анықтайды. Егер балада физикалық немесе психологиялық жарақаттардың нәтижесіндегі психикалық ауытқулар анықталатын болса, мұндай балалар үш жылдық терапия бағдарламасын өтеді. Терапия бағдарламасын өткеннен кейін нәтижесінде балалардың 70%-ы мектепті бітіреді. Мүмкіндіктері шектеулі балалар жоғары сыныптарда арнайы мектептерден жалпы мектептерге ауысады. Бес-алты адамнан құралған мүгедектер тобына мектепте пәтерге ұқсас (resource room model) құрылады, олар онда өз бетінше өмір сүруді үйренеді. 19 жаста олар бөлек пәтерде тұрады. Нәтижесінде мүгедектер өмір бойы қоғамның тәуелсіз мүшесі болуға мүмкіндік алады. Ол неғұрлым тәуелсіз болса, мемлекет соғұрлым оны бағу үшін аз қаражат жұмсайды.

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалармен жұмыс бойынша бағдарлама келесі компоненттерден тұрады:

- 1) сыныпта жұмыс, дене шынықтыру, музыка, өнер, шеберханалар сияқты пәндерге ерекше көңіл бөлінеді;
- 2) мектептегі мамандармен жұмыс (психолог, логопед, арнайы педагог);
- 3) тұрғылықты жері бойынша жұмыс, қолдау көрсететін ұйымдар және көршілер.

Әртүрлі ақаулары бар бұл компоненттердің құрамдастары әртүрлі. Баланың жағдайы қаншалықты ауыр болса, оған өзінің қасындағылармен соғұрлым көбірек әрекеттесу керек. Білім алудағы жетістігі оның жеткен тәуелсіздігімен анықталады.

Италияда заңнама 1971 жылдан бастап инклюзивті білім беруді қолдайды. Италия басқа елдер үшін білім берудің инклюзивті моделін апробациялау алаңына айналды. Жалпы мектептерде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың саны 90%-дан асады. 2003 жылы білім министрлігі мектептердің барлық директорларын жұмыстан қол үзбей, қосып оқытудың

ұлттық саясатын жүргізуді жетілдіру үшін міндеттейді. Барлық мұғалімдерге 40 сағатқа есептелген біліктілікті арттыру курстарын өтуге міндеттейді. Италиялық тәсілдің ерекшелігі мектептің диагностика және терапияны іске асыратын денсаулық сақтау саласына жататын ұйымдардың мамандарымен тығыз байланысуында жатыр.

Ұлыбританиядағы инклюзивті білім беру осы елдегі ұзақ жылдық тарихы мен дәстүрлері бар арнайы біліммен өзара әрекеттесе отырып жұмыс істейді. Инклюзивті білім беру заң жүзінде бекітіліп және дамып жатқанына қарамастан, арнайы жеке мектептер өз қызметтерін әрі қарай жалғастыруда, ата-аналары оқытудың осындай жолын таңдап алған балаларға арналған білім беру кеңістігінің бөлігі ретінде қарастырылады.

Финляндияда инклюзивті білім беру заңнамалық деңгейде бекітілген, 20 жыл бойы дамып келеді және маңызды ғылыми зерттеулермен сүйемелденеді. 2008 жылы Инклюзивті білім беруді дамыту тұжырымдамасы арқылы инклюзия саясаты бекітілген. Инклюзивті оқытуды іске асыру үшін елде арнайы мамандарды дайындау ұйымдастырылған. Финляндияның ұлттық білім беру стандарттары ерекше икемділігімен ерекшеленеді, болашақ педагогтерді дайындау бағдарламасында акцент жұмыс істеуге тура келетін оқытудың спецификалық мәнмәтінге бейімделген әдістемеге жасалады. Стандарт деп балалардың әртүрлі жылдамдықта білімді меңгеру фактісі болып табылады, алайда нәтижесінде олар мүмкіндігінше жоғары талаптарға сәйкес болуы керек.

Швеция инклюзивті білімді барлығына арналған білімнің тең қолжетімділігін қамтамасыз ету үшін басты қағидат ретінде, сондай-ақ әлеуметтік қатынастағы адам құқығы тұжырымдамасы аясында қабылдады. Муниципалды деңгейде ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды әдеттегі сыныптарға қабылдау практикасы бар, алайда олар аптасына бірнеше сағат жеке топта арнайы педагогпен жұмыс істейді. Педагогтер өздерінің басты міндеттері ретінде балаларды тек жалпы сыныптарда оқуға толық дайын болуына дайындау деп есептейді.

Норвегияда «Ерекше білім беру қажеттілігі бар тұлғалар үшін білім берудің қолжетімділігі туралы» Заң бар. Сонымен қатар, аталған санаттағы балалар үшін жеке санаттарға (ерте балалар аутизмі синдромы, есту, көру қабілеті бұзылған балаларға және т.б.) көмек көрсетуге арналған мемлекеттік орталықтар бар. **Инклюзивті білім беруді іске асыру үшін педагогтерді дайындау университеттерде жүзеге асырылады.** Инклюзивті білім беруді дамытудың негізгі перспективалары инклюзивті оқытудың әдістемелік қамтамасыз етуді әрі қарай әзірлеумен байланысты.

Францияда даму ерекшеліктері бар балаларды білім беру ортасына табысты бейімдеуге, сонымен қатар **қаржыландыру, қажетті техникалық құралдарды алу және мамандардың** (жеке және ұжымдық кіріктіру үшін мектепте сүйемелдеу үшін мұғалімнің көмекшілері) еңбек ақыларын қоса алғанда жағдай жасалған. Арнайы білім көптеген ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды жалпы білім беретін мектептерге кіріктіруге барлық күшін салады.

Германияда заңнамалық негізде білім алушыларға олардың біліктеріне, қабілеттеріне және табиғи таланттарына байланысты әртүрлі типтегі мектептер бар. 1960 жылы жеке оқыту тұжырымдамасы қабылданды, осыған сәйкес ақыл есі және дене кемшіліктері бар балалар арнайы мектеп-интернаттарға бағытталды. 1994 жылы бұл саясат өзгертілді, мүгедек балалар әдеттегі сыныптарға кіріктірілді. «Әлеуметтік саулық туралы» заңға сәйкес, ерекше

білім беру қажеттілігі бар оқушыларға олардың толыққанды мектептік білім алуы үшін, әсіресе міндетті мектепке бару кезеңінде мемлекеттен қаржылай көмек беріледі. Жалпы білім беретін мектептерде белгілі жағдай жасалған кезде ғана бірге оқыту мүмкін: **медицина немесе күтуші қызметкерлер, арнайы ғимараттар, арнайы жабдықталған оқу орындары, арнайы оқу құралдары** бар.

Жапонияда мүмкіндіктері шектеулі балалар жалпы сыныппен бірге оқиды. Мұғаліммен бірге көмекші мұғалім де жұмыс істейді. Көмекші мұғалім мүмкіндіктері шектеулі балалардың оқуына көмектеседі. Жапониядағы мүмкіндіктері шектеулі балалар барлық инфрақұрылыммен қамтамасыз етілген. Егер де оқушы қандай да бір себептермен сабақта болмаса, **бұл сабақтар оған жеке өткізіледі**. Мұндай мектептерде мүмкіндіктері шектеулі балаларға деген төзімділік қарым-қатынасын тәрбиелейді.

Оңтүстік Кореяда 1970 жылдардан бастап арнайы білім қарқынды дамуда. «Арнайы білім туралы» Заңға 1994 жылы инклюзия қағидаты бойынша оқыту туралы өзгерістер енгізілген. 1997 жылы үкімет жоғары білім беру саласындағы маңызды өзгерістер үшін құқықтық негізді қамтамасыз ететін, арнайы білімді алға жылжыту бойынша Заң қабылдады. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың қазіргі міндеттері Арнайы білімді дамытудың бес жылдық жоспарында көрсетілген, олардың мақсаты арнайы және кіріктіре оқытуды қолдау, сондай-ақ қоғамның қажеттіліктерінің өзгеруіне жылдам әсер ету болып табылады.

Ресейде алғашқы инклюзивті білім беру мекемелері 1980-1990 жылдары пайда болды. 1992 жылғы күзден бастап «Денсаулығында арнайы қажеттілігі бар тұлғаларды кіріктіру» жобасын іске асыру басталды. 2008 жылы Ресей «Мүгедектердің құқықтары туралы» БҰҰ Конвенциясына қол қойды. 24 мың адамды қамтитын мүгедек балаларды қашықтықтан оқыту дамуда. Балаларға сапалы білімді қамтамасыз ету үшін жағдай жасау тепе-теңдігі инклюзивті білім беру – жалпы білім беретін мектептерде жеке сыныптарда кіріктіре оқыту жағына ығысты, бұл 2011-2015 жылдарға арналған «Қолжетімді орта» мемлекеттік бағдарламасы аясында елдегі нысандарда негізгі инклюзивті білім беру ұйымдары желілерінің біртіндеп құрылуы арқылы мүмкін болды.

Осылайша, инклюзиялық практиканы іске асыру аспектісінде әртүрлі елдердегі білім беру жүйелерін талдау инклюзивті білім беруді іске асыру үшін міндетті база болып қажетті құқықтар мен еркіндіктің декларациясы ретінде қарастыратын заңнамалық актілердің жүйесі, сондай-ақ оларды қамтамасыз ету тетігі болып табылады. Сонымен қатар, ұлттық білім беру жүйелері **кадрларды дайындау жүйесін** қамтитын, инклюзивті білім берудің нақты тұжырымдамасы және іске асыру жоспары болуы керек. Өңірлік деңгейде инклюзиялық практиканы тиімді ғылыми-әдістемелік қолдау қамтамасыз етіледі. Заңнама ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылардың білім беру процесін

ұйымдастырудың әртүрлі мүмкіндіктері мен формаларын ұсынады, бұл әрбір оқушыға оның қабілетіне сәйкес оқытудың және ашық әлеуметтік ортада өмірге дайындауда барынша тиісті және ынталандыратын моделін табысты дамытуды табуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім берудің табысты практикасы бар елдерде ерекше білім беру қажеттілігі бар жүйелі және сапалы қолдау көрсетуге мүмкіндік беретін тьюторлық (сүйемелдеу) институт құрылған және тиімді жұмыс істейді. Инклюзивті білім беру ұйымдарындағы басты мақсат **білікті педагогикалық кадрларды дайындау және қайта дайындықтан өткізу** болып табылады.

«Бүкіл әлемдегі инклюзивті білім беруді енгізу тәжірибесі мүмкіндіктері шектеулі адамдарды жалпы білім беру жүйесіне қосқан кезде олар теңсіздіктің алдын алу және олардың кедейлігін жасыру мен адамдардың құқықтарынан бас тарту жалған сенімдерді жеңу. Бұдан басқа білім беру жүйесінде өзгерістер болып жатқанда азаматтық қоғамдастықтың бекуіне және барлығының әлеуметтік-экономикалық ауқаттылығына алып келеді. Бұл әлемдік өлшемдегі барынша адамгершілікті және әділ қоғамдастыққа алып келеді» (Ричард Райзер, «Инклюзивті білімді енгізу», 2008 ж.).

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім берудің нормативтік құқықтық негіздері

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді енгізудің нормативтік құқықтық негізін адамның конституциялық құқықтарын белгілейтін заңнамалық актілер, мүмкіндігі шектеулі тұлғаларды медициналық-әлеуметтік қорғау, білім беру саласындағы нормативтік құқықтық актілер құрайды және оларды мынадай деңгейлерге топтастыруға

болады: халықаралық, үкіметтік, ведомствалық, өңірлік.

Қазақстан Республикасы халықаралық қоғамдастықтың мүшесі бола отырып, халықаралық конвенциялар мен декларациялардың негізін қалаушы қағидаттарын толық қолдайды: «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы» (1948 ж.), «Мүгедектердің құқықтары туралы декларация», «Ақыл-есі кем адамдардың құқықтары туралы декларация», «Бала құқықтары туралы конвенция» (1989 ж.), «Мүгедектер үшін тең мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін стандартты ережелер», «Ерекше қажеттіліктері бар тұлғаларға білім беру саласындағы саясат пен практикалық іс-әрекет принциптері туралы» Саламанка декларациясы (1994 ж.).

Жеке адам құқығын, сонымен бірге білім алу құқығын сақтау мәселесіне алғашқы жүгінген арнайы халықаралық актілердің бірі

1948 жылғы 10 желтоқсанда қабылданған «Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы» болып табылады. Мүгедектердің құқықтарына арналған халықаралық құжаттардың тарихы 1971 жылдан басталады, бұл кезде ақыл-ойы кем тұлғалардың құқықтары туралы Декларациясын 1971 жылғы 20 желтоқсанда Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясы қабылдады.

1975 жылғы 9 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясының Қарарымен бекітілген мүгедектердің құқықтары туралы декларациясы мүгедектердің қанағаттанарлық өмір сүру құқығын, сондай-ақ барлық азаматтық және саяси құқықтарын таныған жалпы сипаттағы халықаралық-құқықтық құжат болып танылды.

Ерекше қажеттіліктері бар тұлғаларға білім беру бойынша Дүниежүзілік конференцияда: білімге қол жеткізу мен оның сапасы бойынша (Саламанка, Испания, 7-1994 жылғы 10 маусымда) «Саламанка декларациясы» және «Ерекше қажеттіліктері бар тұлғаларға білім беру бойынша іс-әрекет шеңбері» қабылданды.

Мүмкіндіктері шектеулі адамдардың құқықтарын қорғау саласындағы ең маңызды халықаралық құжат (2006 жылғы 13 желтоқсанда **Нью-Йоркте** БҰҰ Бас Ассамблеясымен қабылданған) 2015 жылғы Қазақстан Республикасы ратификациялаған мүгедектердің құқықтары туралы Конвенция болып табылады.

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес, адам құқықтары саласындағы негізгі халықаралық құжаттарда елдегі барлық азаматтардың, оның ішінде балалардың білім алу құқықтарының қағидаттары қарастырылған.

Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамытудың нормативтік құқықтық базасы басты постулатқа негізделген: барлық білім алушылар тұратын жері бойынша жеке дара ерекшеліктерін және білім қажеттіліктерін, бейімделуін қамтамасыз ететін педагогикалық тәсілдеме негізінде тең білім алуға мүмкіндік беру. Балалардың білім алуға құқықтарының кепілдігі Қазақстан Республикасының Конституциясында, «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Білім туралы», «Мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы»,

«Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы», «Арнайы әлеуметтік қызметтер туралы», «Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы», Қазақстан Республикасының Заңдарында, «Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың мемлекеттік бағдарламасы», «Білім беру объектілеріне санитарлық-эпидемиологиялық талаптар», «Мүгедектердің өмір сапасын жақсарту бойынша

ұлттық жоспар», «Мемлекеттік жалпыға міндетті орта білім беру стандарты (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім)», «Даму мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған арнайы білім беру ұйымдарының түрлері қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы», «Білім беру саласында арнайы әлеуметтік қызмет көрсету стандартын бекіту туралы» нормативтік актілерінде бекітілген.

Қазақстан Республикасының заңнамалық және нормативтік құқықтық актілерін талдау – барлық балалардың білім алуға деген құқықтарының кепілдіктері елімізде инклюзивті білім беруді дамыту бойынша жұмысты жетілдіруге мүмкіндік беретінін көрсетті.

Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамытудың маңызды кезеңі қазіргі таңда инклюзивті білім алуға жататын және оларға сапалы білім беру қызметін көрсетуге қажеттілігі бар адамдардың санатын заңнамалық кеңейту болды.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңы әр баланың білім алуына кепілдік береді, бұл ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды жалпы мектептің білім беру үдерісіне кеңінен қосудың осы үлгісін енгізудің мүмкіндігін айқындайды.

Білім алушының жеке басының, қызығушылығына, мүдделеріне, бейімделуіне, қабілетіне бағдарлану инклюзивті білім беру үдерісін ұйымдастырудың маңызды міндеті болып табылады және зияткерлік, техникалық, әдістемелік ресурстарды талап етеді.

Сонымен қатар, Қазақстанда инклюзивті білім беруді дамытуды нормативтік құқықтық қамтамасыз ету ата-аналарға ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың білім алуына білім беру ұйымдарын саналы түрде таңдауына мүмкіндік береді, тұлғааралық қатынастардың шиеленісуіне және күрделенуіне, отбасылық байланыстардың бұзылуына, тұтастай алғанда отбасы институтының әлсіреуінің көптеген қиындықтарын болдырмауға көмектеседі.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында білім алушыларды оқытудың тиісті білім беру бағдарламаларына тең дәрежеде қол жеткізуін, педагогикалық-түзету және әлеуметтік қолдау, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың барлық деңгейде білімге қолжетімділігін көздейтін білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың мәні мен қағидаттары анықталған.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабында ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қатысты негізгі түсініктер анықталған:

білім алу үшін арнайы жағдайлар – ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдардың (балалардың) оларсыз жалпы білім беретін оқу және білім беру бағдарламаларын меңгеруі мүмкін болмайтын, арнайы оқу бағдарламаларын және оқыту әдістерін, техникалық және өзге де құралдарды, тыныс-тіршілігін, сондай-ақ медициналық, әлеуметтік және өзге де көрсетілетін қызметтерді қамтитын жағдайлар (7-4 тармақ));

ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдар (балалар) – денсаулығына байланысты білім алуда ұдайы немесе уақытша қиындық көріп жүрген, арнайы, жалпы білім беретін оқу бағдарламалары мен қосымша білімнің білім беру бағдарламаларын қажет ететін адамдар (21-4 тармақ));

инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылар үшін білім алуға тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс (21-5 тармақ)).

«Білім туралы» Қазақстан Республикасының Заңында білім беру саласындағы жергілікті өкілді және атқарушы органдардың құзыреттілігі анықталған. **Ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) жергілікті атқарушы органы білім беру ұйымдарында ерекше білім берілуіне**

қажеттілігі бар адамдар (балалар) үшін білім алудың арнайы жағдайларын жасайды (6-бап, 4-т. 21-5-т.)).

Мемлекет әлеуметтік көмекке мұқтаж Қазақстан Республикасы азаматтарын олардың білім алуы кезеңінде қаржылау шығыстарын толық немесе ішінара өтейді. Әлеуметтік көмек көрсетілетін Қазақстан Республикасы азаматтарының санатына даму мүмкіндіктері шектеулі балалар, мүгедектер және бала кезінен мүгедектер, мүгедек балалар жатады (8-бап, 4-т, 2-т.)).

Мемлекет инклюзивті білім берудің мақсатын іске асыра отырып, білім берудің барлық деңгейінде даму мүмкіндіктері шектеулі азаматтарға олардың **білім алуына, дамуындағы ауытқуды түзетуіне және әлеуметтік бейімделуіне арнайы жағдайлар жасауды қамтамасыз етеді (8-бап, 6-т.).**

Білім беру жүйесінің міндеттері ерекше білім беру қажеттілігі бар адамдардың (балалардың) сапалы білім алуына арнайы жағдайлар жасау болып табылады (11-бап, 14-т.)).

Адамдардың жекелеген санаттары үшін психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардың ұсынымдары ескеріле отырып айқындалатын, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің даму және әлеуметтік мүмкіндіктерінің ерекшеліктері ескерілетін арнайы оқу бағдарламалары әзірленеді (14-бап).

Арнайы білім беру оқу бағдарламалары бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білімнің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары және техникалық және кәсіптік білімнің білім беру бағдарламалары негізінде әзірленеді және ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдарды (балаларды) оқытуға және дамытуға бағытталады, білім алушылар мен тәрбиеленушілердің психологиялық-медициналық-педагогтік консультациялар ұсынымдары ескеріле отырып айқындалатын психикалық-физикалық ерекшеліктері мен танымдық мүмкіндіктерін ескереді (19-бап, 1-тармақ).

Ұзақ уақыт емделуді қажет ететін адамдар үшін, сондай-ақ даму мүмкіндіктері шектеулі балалар мен жасөспірімдер үшін арнайы оқу бағдарламалары әзірленеді және енгізіледі (19-бап, 2-тармақ).

Арнайы оқу бағдарламалары Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген арнайы білім беру ұйымдарында, жалпы білім беретін мектептерде, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында немесе үйде іске асырылады (19-бап, 3-тармақ).

Жеке адамның қажеттіліктері мен мүмкіндіктері ескеріле отырып, білім беру бағдарламаларының мазмұнына, білім берудің әрбір деңгейін алуға қол жеткізу жағдайларының жасалуына қарай оқыту күндізгі, кешкі, сырттай оқу, экстернат және ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдар (балалар) үшін қашықтықтан оқыту нысанында жүзеге асырылады (27-бап).

Білім алушылар мен тәрбиеленушілер, оның ішінде мүгедектер, мүмкіндіктері шектеулі балалар білім беру ұйымдарында қолжетімді нысанда ақпараттық ресурстарды тегін пайдалануға, оқулықтар, оқу-әдістемелік кешендер және оқу-әдістемелік құралдармен, оның ішінде мүгедектер, мүмкіндіктері шектеулі балалар үшін дайындалған оқулықтармен, оқу-

әдістемелік кешендермен және оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз етілуге құқылы (7-т.) 3-т. 47-бап).

Білім алушылар мен тәрбиеленушілер мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарына сәйкес сапалы білім алуға, білім беру ұйымы кеңесінің шешімі бойынша жалпыға міндетті мемлекеттік білім беру стандарттары шеңберінде жеке оқу жоспарлары, қысқартылған білім беру бағдарламалары бойынша оқуға құқылы (47-бап, 3-т. 1), 2) т.).

Кәмелетке толмаған балалардың ата-аналары мен өзге де заңды өкілдерінің баланың тілегін, жеке бейімділігі мен ерекшеліктерін ескере отырып, білім беру ұйымын таңдауға, өз балаларын оқыту мен тәрбиелеу проблемалары жөнінде психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялардан консультациялық көмек алуға, балаларының шарттық негізде қосымша қызмет алуына құқығы бар (49-бап, 1-тармақ, 1), 4), 5) т.).

Білім беру ұйымдарының қызметкерлеріне ауылдық жерде жұмыс істегені үшін, сынып жетекшілігі үшін, дәптерді, жазу жұмыстарын тексергені үшін, оқу кабинеттеріне меңгерушілік еткені, пәндерді тереңдетіп оқытқаны үшін, эксперимент режимінде жұмыс істегені үшін, мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істегені үшін Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен қосымша ақы және басқа да төлемдер төлеу жүргізіледі (52-бап, 4-тармақ).

«Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» (2002 жылғы 8 тамыз №345) ҚР Заңына сәйкес білім беру балалардың жеке басын дамытуға, олардың шығармашылық бейнеқосылысы, ғылыми, техникалық және көркем шығармашылық, әлеуметтік қызметі, мүгедек балалардың білім алуға қол жетімділігі; мүмкіндігі шектеулі жандарға шығармашылық және қоғамдық іс-шараларға қатысуға мүмкіндік жасауға бағытталуы тиіс.

«Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» ҚР Заңы осы Заң балаларды қоғамдағы толымды өмірге даярлау, олардың қоғамдық мәні бар және шығармашылық белсенділігін дамыту, әлемдік өркениеттің жалпы адамзатқа тән құндылықтары негізінде оларды жоғары имандылық қасиеттерге, елжандылық пен азаматтыққа тәрбиелеу, олардың бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастыру принциптерінің басымдығына сүйеніп, баланың Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдік берілген негізгі құқықтары мен заңды мүдделерін іске асыруға байланысты туындайтын қатынастарды реттейді.

Заң ережесімен бекітілген мүгедек бала өзінің дене бітіміне, ақыл-ес қабілетіне және тілегіне сай білім алуға, қызмет түрі мен кәсіпті таңдауға, шығармашылық және қоғамдық қызметтерге қатысуға құқылы (31-бап).

«Ерекше қажеттіліктері бар балаларға әлеуметтік және медициналық педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» 2002 жылғы 11 шілдедегі №343 Қазақстан Республикасының Заңында мүмкіндігі шектеулі балаларға

әлеуметтік, медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау әдістері мен нысандары анықталған.

Аталған Заң дамуында кемістігі бар балаларға көмек көрсетудің тиімді жүйесін құруға, оларды тәрбиелеуге, оқытуға, еңбектік және кәсіби даярлауға байланысты проблемаларды шешуге, балалар мүгедіктігінің алдын алуға бағытталған.

«Мүгедектердің құқықтары туралы Конвенцияны ратификациялау туралы» ҚР 2015 жылғы 20 ақпан № 288-V Заңы, сондай-ақ осындай санаттағы ел азаматтарының білім алуына қатысты ережелерді бекітеді.

2006 жылғы 13 желтоқсанда қабылданған Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас Ассамблеясының мүгедектердің құқықтары туралы Конвенциясы мүгедектерге қатысты кемсітушілікті жоюға, оларды еңбек ету, денсаулық сақтау, білім алу және қоғамның өміріне толыққанды қатысу, сот төрелігіне қол жеткізу, жеке басына қол сұғылмаушылық, пайдаланудан және қиянат бостандығы, жүріп-тұру еркіндігі, жеке мобильділік құқығымен қамтамасыз етуге бағытталған.

«Дене шынықтыру және спорт туралы» ҚР 2014 жылғы 3 шілдедегі № 228-V Заңы дене шынықтыру және спорт саласындағы қоғамдық қатынастарды реттейді, Қазақстан Республикасының әуесқой және кәсіпқой спорт қызметін, жаппай дене шынықтыруды дамыту және құқықтық, ұйымдық, экономикалық және әлеуметтік қамтамасыз ету негіздерін айқындайды.

Заңның бірқатар баптары мүмкіндіктері шектеулі адамдардың дене шынықтыру, әуесқой және кәсіпқой спортқа тең қолжетілімділігін қамтамасыз етуге арналған.

Ерекше қажеттілігі бар балалардың сапалы білім беру қызметін кепілді түрде алуын реттейтін нормативтік-құқықтық актісі **Балаларға арналған қосымша білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары** болып табылады (ҚР Үкіметінің 2013 жылғы 17 мамырдағы № 499 қаулысы).

Мемлекет инклюзивті білім беру мақсаттарын іске асыра отырып, білім берудің барлық деңгейлерінде ерекше білім беру қажеттілігі бар азаматтарға олардың білім алуына, дамуындағы ауытқуды түзетуіне және әлеуметтік бейімделуіне арнайы жағдайлар жасауды қамтамасыз теді (6-т.).

Мүмкіндіктері шектеулі адамдарды оқыту кезінде олардың жеке қажеттіліктерін ескере отырып, жағдайлар жасалады (7-т.).

Ата-аналардан немесе заңды өкілдерден санаториялық-балабақшада, мектепке дейінгі ұйымдарда, ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға арналған күтіп-бағуға ай сайынғы төлем мөлшері тегін беріледі (2-т, 12-т.).

Ата-аналардың немесе өзге де заңды өкілдердің мүдделерін ескере отырып, жергілікті білім беруді басқаратын органдардың келісімі бойынша білім беру ұйымдарында даму мүмкіндігі шектеулі балалармен дені сау балалардың бірлесіп оқитын сыныптары (бір сыныпта даму мүмкіндігі шектеулі 2 баладан артық оқытылмауы тиіс) немесе бұзушылық түріне қарай арнайы білім беру сыныптары ашылуы мүмкін (Ереженің 18-тармағы).

Ата-аналардың немесе өзге де заңды өкілдердің мүдделерін ескере отырып, жергілікті білім беруді басқаратын органдардың келісімі бойынша

білім беру ұйымдарында инклюзивті сыныптар (бір сыныпта ерекше білім беру қажеттілігі бар екі баладан артық оқытылмауы тиіс) (немесе) бұзушылық түріне қарай арнайы білім беру сыныптары ашылуы мүмкін (Ереженің 19-тармағы).

Инклюзивтік сыныптарда оқитын ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар психологиялық - медициналық, педагогикалық кеңес беру қорытындылары мен ұсыныстары бойынша жалпы білім беру немесе жеке бағдарламада оқуға болады.

Инклюзивтік және (немесе) арнайы сыныптардағы ерекше білім беру қажеттілігі бар барлық білім алушыларға арналған түзету сабақтарын арнайы педагогтер (олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог, логопед) жүзеге асырады.

Мемлекет балаларға арналған, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қосымша білім беру ұйымдарының білім беру қызметтерінің қолжетімділігін, қосымша білім алу үшін ерекше жағдайларын қамтамасыз етеді («Балаларға арналған қосымша білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары» 4-т.).

Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беру мәселесін реттейтін бірқатар ведомствалық құжаттар қабылданды. **Қазақстан Республикасында 2015-2020 жылдарға арналған инклюзивті білім беру жүйесін одан әрі дамыту жөніндегі іс-шаралар кешені** (ҚР Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 19 желтоқсандағы №534 бұйрығы).

ҚР Білім және ғылым министрінің **Қазақстан Республикасында инклюзивті білім беруді дамытудың тұжырымдамалық тәсілдері** (01.06.2015 ж. № 348) бекітілді, олар Қазақстанның білім беру жүйесінің дамуы адам құқықтары саласындағы халықаралық құжаттар негізінде, білім беру саласындағы әлемдік тәжірибе жетістіктеріне және басым міндеттеріне сәйкес әзірленді.

Осы құжат аясында «ерекше қажеттілігі бар балалар» түсінігі кеңейтілді, осыған орай ерекше білім беру қажеттілігі бар тұлғаларға: мүмкіншілігі шектеулі балалар, мигрант – балалар, босқын отбасының балалары, оралмандар, қоғамда әлеуметтік бейімделуге қиындығы бар балалар (жетім балалар, виктимді балалар, девиантты мінез-құлықты, әлеуметтік-экономикалық және әлеуметтік-психологиялық мәртебесі төмен отбасынан шыққан балалар) жатады.

Балаларға арналған қосымша білім беру ұйымы – білім алушылардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жеке адамның, қоғам мен мемлекет мүддесіндегі білім беру және мәдени қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында қосымша білім берудің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымы (**ҚР БҒМ № 228 бұйрығы, 2-т.**).

Жастары қатар және әртүрлі жастағы балалар, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балалар қосымша білім беру ұйымдарында қызығушылықтары бойынша үйірмеге, клубқа, студияға, ансамбльге, топқа, театрға және басқа бірлестіктерге (бұдан әрі – бірлестіктер) біріктіріледі (ҚР БЖҒМ № 228 бұйрығы, 15-т.).

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту барысында топтың құрамы 3-6 адамды құрайды (20-т.).

«Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 - 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» инклюзивті білім беруді дамытудың маңызды міндеттерінің бірі болып анықталған.

2020 жылға қарай инклюзивті білім беруге жағдай жасалған мектептер үлесін олардың жалпы санынан 70 %-ға арттыру жоспарланып отыр.

Жалпы алғанда, мемлекеттік бағдарламаны іске асыру бойынша негізгі іс-шаралар жоспарын белгілеуге болады:

ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жалпы санынан инклюзивті біліммен қамтылған балалар үлесін арттыру;

мектептерде инклюзивті білім беру жүйесін жетілдіру және білім беру қызметтерін арттыру.

Қазақстан Республикасындағы инклюзивті білімнің қазіргі жағдайы

Қазіргі таңда республикада дамуында мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқытуды ұйымдастыру үшін арнайы білім беру ұйымдарының сараланған желісі бар.

Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамыту ерекше білім беру қажеттілігі бар (әрі қарай – ЕББҚ) балаларды жалпы мектеп жағдайында аталған санаттағы балаларды бейімдеу арқылы, олардың өз кемшіліктерін жетістікке айналдыру қабілеттерін қалыптастыру және дамыту, қазіргі қоғамның ерекше қажеттіліктері бар адамдарға деген көзқарасын өзгерту мақсатында әсер ету арқылы білім беру жүйесіне араластыру.

ҚР Білім және ғылым министрлігінің Түзету педагогикасының Ұлттық ғылыми-практикалық орталығының 2017 жылға берген мәліметтері бойынша облыстық психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар 147396 ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды анықтады. Білім беру ұйымдарында, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау ұйымдарында, қоғамдық және жекеменшік білім беру ұйымдарында білім беру бағдарламалары бойынша оқыту, тәрбиелеу және түзету-педагогикалық қолдаумен 138651 бала қамтылған, бұл 94,07% құрайды. 2016 жылмен салыстырғанда ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды түзетедамыта отырып оқыту 1,67%-ға ұлғайды (2016 жылы – 92,4%, 2017 жылы – 94,07%).

№	Көрсеткіштер	01.01.2017 жылы	01.01.2018 жылы	(+, -)
1	Тіркелген ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар мен жасөспірімдер (жалпы саны)	144 783	147 396	2.613 (1,8%)

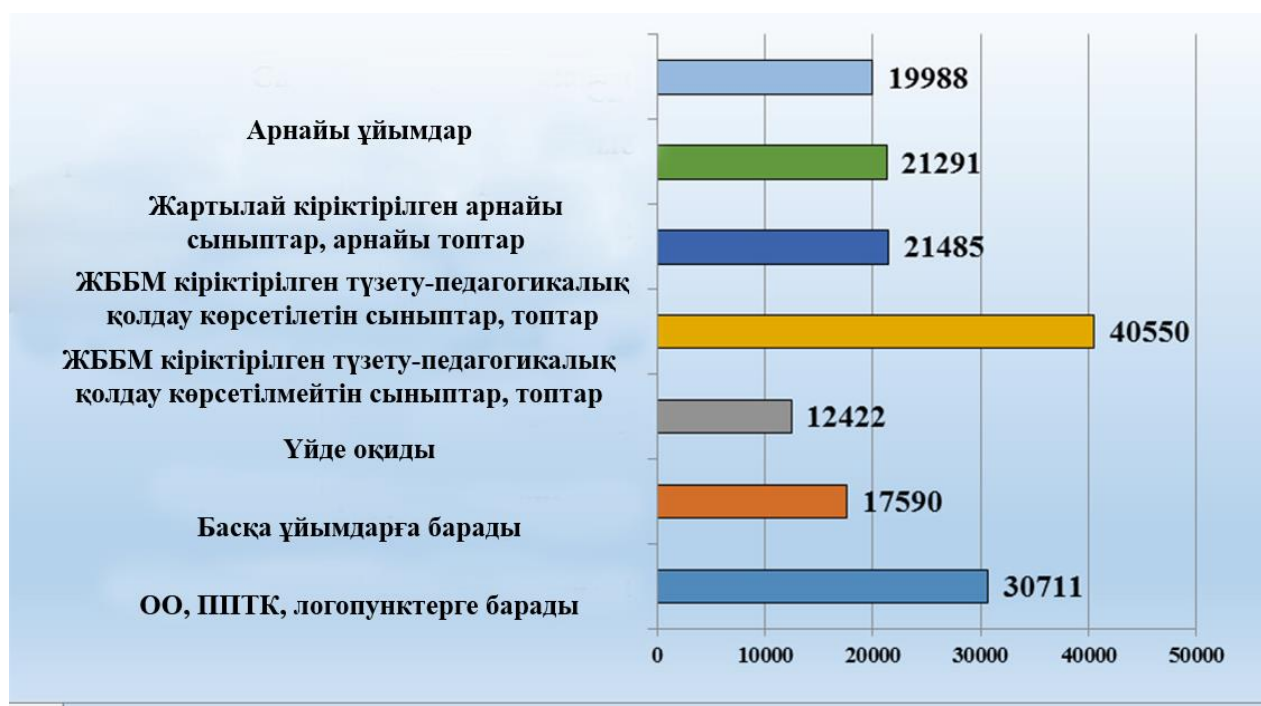
2	Білім беру ұйымдарында, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау ұйымдарында, қоғамдық және жеке білім беру ұйымдарында білім беру бағдарламалары бойынша оқыту, тәрбиелеу және түзету-педагогикалық қолдаумен қамтылған (жалпы саны):	133 782	138 651	4 869
	%:	92,4%	94,1%	+1,76%

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды білім берумен қамту

Оқумен қамтылған	ЕБҚ балалардың жалпы саны		Ерте жастағы балалар саны		Мектепке дейінгі балалар саны		Мектеп жасындағы балалар саны	
	жалпы	%	жалпы	%	жалпы	%	жалпы	%
Барлығы	147396	100	6931	100	42848	100	97617	100
Арнайы білім беру бағдарламалары бойынша оқыту, тәрбиелеу (мектепке дейінгі, мектеп, кәсіптік-техникалық білім беру ұйымдарында)	129132	87,61	4449	64,19	33531	78,26	91152	93,38
Арнайы, жеке бағдарламалар бойынша түзету-педагогикалық қолдау, ауыр және өте ауыр ақыл-ой кемістігіне байланысты мектепке дейінгі және мектеп ұйымдарына бармайтын балалар)	5324	3,61	691	9,97	3517	8,21	1116	1,14

Ақыл-ой кемістігі ауыр және өте ауыр балаларды денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау (балалар үйі, мүгедектер үйі) ұйымдарында түзету- педагогикалық қолдау	4195	2,85	18	0,26	283	0,66	3894	3,99
Оқумен уақытша қамтылмағандар	8745	5,93	1773	25,58	5517	12,88	1455	1,49

**Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға түзету-дамыту бойынша
көмек көрсету формалары**

**Білім беру ұйымдарына оқуға, тәрбиеленуге және түзету-педагогикалық қолдауға бағытталған
ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар мен жасөспірімдер туралы ақпарат
(2018 жылғы 1 қаңтардағы жағдайы бойынша)**

	Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды анықтау	Білім беру ұйымдарындағы балалар саны													
		Арнайы ұйымдар	Білім беру ұйымдарына кіріктірілген						Үйде оқытылады		Жекеменшік ұйымдарда, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау ұйымдарындағы, техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында оқитындар		Оңалту орталықтарына, ППТК, логопункттарға баратындар		
			Арнайы сыныптар, арнайы топтар (жартылай кіріктіру)	Жалпы білім беретін сыныптар, топтар											
				Түзету-педагогикалық қолдаумен	Түзету-педагогикалық қолдаусыз										
	жалпы	жалпы	%	жалпы	%	жалпы	%	жалпы	%	жалпы	%	жалпы	%	жалпы	%
1	2	3	4	5	6	5	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Ерте жастағы (0-3)	6931	265	3,8	250	3,6	647	9,3	1382	19,9	0	0,0	1923	27,7	2532	36,5
Мектепке дейінгі жастағы	42848	5745	13,4	7790	18,2	5446	12,7	7613	17,8	100	0,2	7120	16,6	16522	38,6
Мектеп жасындағы	97617	13978	14,3	13251	13,6	15392	15,8	31555	32,3	12322	12,6	8547	8,8	11657	11,9
Барлығы	147396	19988	13,6	21291	14,4	21485	14,6	40550	27,5	12422	8,4	17590	11,9	30711	20,8

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға түзету-дамыту көмек көрсету бойынша салыстырмалы кесте

	0-ден 18 жасқа дейінгі ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар саны		2-топ 3-топ (+,-)
	2016 жыл	2017 жыл	
1	2	3	4
Арнайы ұйымдар	19408	19988	580
Жартылай кіріктірілген арнайы сыныптар, арнайы топтар	20374	21291	917
Жалпы білім беретін ұйымдардағы сыныптарға, топтарға кіріктірілген:			
- түзету-педагогикалық қолдаумен	18945	21485	2540
- түзету-педагогикалық қолдаусыз	41243	40550	-693
Үйде оқиды	11457	12422	965
Басқа ұйымдарға барады	16383	17590	1207
ОО, ППТК, логопункттерге баратындар	25933	30711	4778

Кохлеарлы импланты бар балаларға түзету-дамыту көмегін көрсету

	0-ден 18 жасқа дейінгі кохлеарлы импланты бар балалардың саны	
	2016 жыл	2017 жыл
Арнайы ұйымдар	581	585
Жартылай кіріктірілген арнайы сыныптар, арнайы топтар	110	134
Жалпы білім беретін ұйымдардағы сыныптарға, топтарға кіріктірілген		
- түзету-педагогикалық қолдауы бар	73	123
- түзету-педагогикалық қолдаусыз	106	99
Үйде оқиды	6	12
Басқа ұйымдарға барады	35	49
ОО, ППТК, логопункттерге барады	118	124
Уақытша түзету-педагогикалық көмек алмайтындар	48	36

Ұлттық білім беру деректер қорының (ҰББДҚ) мәліметтері бойынша 7-18 жас аралығындағы ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың саны **102 610 бала**. 100 арнайы мектепте 14 579 (білім беруге ерекше қажеттілігі бар балалардың жалпы санының 14,2%) бала оқиды.

3873 мектепте (мектептердің жалпы санының 55%) 23 940 (ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жалпы санының 23,3% бала) бала инклюзивті білім алуына жағдай жасалған. Сонымен қатар, 640 мемлекеттік жалпы білім беретін мектептерде 2 379 арнайы сыныптар бар, оларда 11 352 (11,1%) бала оқиды. 3 388 (мектеп жасындағы ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жалпы санының 3,3%) бала үйде оқиды.

Аталған көрсеткіштер облыстық психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар мен Ұлттық білім беру деректер қорының арасындағы біршама айырмашылықтарды көрсетеді.

Балаларға қосымша білім беру саласындағы инклюзивті білім беру

Үйлесімді дамыған тұлғаны дамыту және тәрбиелеудегі маңызды білім беру технологияларының бірі – халықтың мүддесіне барынша жақын және жаңа білім беру қажеттіліктеріне икемді әсер етуге бағытталған **балаларға қосымша білім беру** болып табылады.

2016 жылдан бастап ҰББДҚ-ға «қосымша біліммен қамтылған мүмкіндіктері шектеулі балалардың саны» көрсеткіші алғаш рет енгізілді.

1287 мектептен тыс ұйымдарда шығармашылықтың әр түрлерімен 947 327 мектеп оқушысы, оның ішінде ерекше білім беруге қажеттілігі бар – 5892 бала айналысады, бұл оқушылардың жалпы санының 0,2 %-ын құрайды. Жалпы білім беретін мектептердегі үйірмелерде 10 721 (0,4%) бала, мектептердегі спорт секцияларында – 7 029 (0,2%) бала айналысады.

Жалпы білім беретін мектептердегі спорт секцияларында, үйірмелерінде айналысатын ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушылардың саны (арнайы мектептерді қоспағанда)

Өңір	барлығы	олардың ішінде спорт секцияларында										барлығы	олардың ішінде үйірмелерде									
		волейбол	баскетбол	футбол	теннис	шаңғы спорты	Конькимен жүгіру спорты	күрес (барлық түрлері)	ұлттық ойындар	шахмат-шашки	басқа спорттық		көркем-эстетикалық	сәндік-қолданбалы	техникалық	экологиялық	туристік-өлкетану	қоғамдық-гуманитарлық	Жаратылыстану - математикалық	тіл	басқалары	
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
Ақмола	758	88	95	96	43	15	19	59	79	80	184	1410	516	206	19	55	37	78	242	120	137	
Ақтөбе	214	26	14	24	8	2	0	6	20	74	40	397	132	72	17	7	6	14	53	42	54	
Алматы	457	69	38	98	17	18	0	22	51	40	104	917	198	135	24	41	29	52	145	177	116	
Атырау	79	11	9	16	2	0	0	4	1	1	35	146	43	23	14	4	5	12	14	19	12	
БҚО	288	49	19	39	12	3	0	17	21	28	100	841	266	60	59	29	63	32	103	115	114	
Жамбыл	153	40	13	32	1	0	0	4	7	10	46	371	66	31	21	9	10	37	82	63	52	
Қарағанды	248	40	39	33	8	9	1	23	27	33	35	724	214	84	40	24	22	73	114	89	64	
Қостанай	1398	242	180	226	62	88	2	69	73	147	309	1747	476	259	109	60	110	107	122	195	309	
Қызылорда	317	60	26	44	18	0	0	20	29	41	79	448	105	60	40	10	15	17	73	69	59	
Маңғыстау	69	14	1	4	1	0	0	4	15	3	27	101	30	14	5	6	0	4	7	17	18	
ОҚО	670	87	30	91	30	3	3	37	56	135	198	706	196	97	25	27	21	24	88	116	112	
Павлодар	370	37	33	57	32	2	1	10	24	75	99	416	96	64	44	7	9	27	51	36	82	
СҚО	300	55	35	49	18	11	3	18	25	30	56	466	93	56	17	14	14	28	98	94	52	
ШҚО	1134	202	135	156	65	77	7	84	68	116	224	1110	326	191	43	44	54	70	94	180	108	
Астана қ.	104	15	5	12	0	0	0	3	2	7	60	113	48	16	9	4	2	3	4	10	17	
Алматы қ.	470	78	28	41	7	0	0	32	30	112	142	808	333	31	17	60	12	83	70	126	76	
Барлығы	7029	1113	700	1018	324	228	36	412	528	932	1738	10721	3138	1399	503	401	409	661	1360	1468	1382	

Балаларға қосымша білім берудің сапасына әсер ететін негізгі мәселелердің бірі оның халықтың әртүрлі әлеуметтік топтарына қолжетімділігі екендігі сөзсіз.

Қазіргі уақытта ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қосымша білім алуға тиімді жағдай жасай алатын оқыту формасын енгізу қажеттілігі бар. Бүгінгі таңда негізгі мәселе әр баланың даралығын қабылдап және оның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажетті жағдай жасау болып отырғаны құпия емес.

Қосымша білім беру педагогтерінің басты мақсаты өзінің, сондай-ақ тұтасымен қазіргі қоғамның мүмкіндіктері шектеулі адамадарға деген көзқарастарын балалардың өз қабілеттерін іске асыру және арнайы оқу орындарында емес, қосымша білім беру жүйесінде табысқа жетуі арқылы өзгерту, сонымен қатар ерекше білімге қажеттілігі бар балаларды қабылдауға және дұрыс қабылдауға қоғамды кезеңмен дайындау.

Бүгінгі алға қойылатын талаптар – бұл әлеуметтік бейімделген, үйлесімді дамыған тұлғаны қалыптастыру.

Айта кететін тағы бір жағдай, отандық педагогика үшін инклюзивті білім беру бөтен және бейтаныс нәрсе емес.

Инклюзивті білім (фр. Inclusif – өзіне қамту, лат. Include – қамтимын, қосамын) – барлық балалардың әртүрлі қажеттіліктеріне бейімделу тұрғысынан барлықтарына білімнің қолжетімділігін білдіретін жалпы білімнің даму процесі, бұл ерекше қажеттілігі бар балалардың білім алуына қолжетімділігін қамтамасыз етеді. Инклюзия деген мүмкіндіктері әртүрлі балаларды толығымен басқа балалар да құштарланып және қуана-қуана араласатын мектеп өмірінің барлық аспектілеріне толық қосуды білдіреді. Бұл мектеп кеңістігінің барлық

балалардың қажеттіліктері мен мұқтаждықтарын қарсы алуы үшін шынайы бейімділігін, айырмашылықтарды бағалау мен құрметтеуді талап етеді.

Инклюзияның мақсаттарының бірі – кез-келген қосымша білім беру ұйымы мүмкіндіктері әртүрлі балаларды қабылдауға дайын болуында. Бұл мектептен тыс ұйымдардың құрылымдары мен жұмысындағы өзгерістерге ғана алып келмей, сондай-ақ өз жұмыстарын белгілі балалардың тобын ғана оқыту деп қана деп үйренген педагогтердің де көзқарастарын өзгертуге алып келеді.

Бәрімізге белгілі, инклюзияның негізгі элементтеріне келесілерді жатқызуға болады:

- мүмкіндіктері әртүрлі балаларды олардың мүгедектігі болмаған жағдайда баруға мүмкіндігі бар мектептерге қосу;

- мектептен тыс ұйымдарға баратын мүмкіндіктері әртүрлі балалардың саны тұтасымен алғанда бұл ортадағы барлық балалар популяциясына шаққанда табиғи пропорцияда болады;

- «сұрыпталған» және «бракқа шығарылған» балалардың болмауы, аралас топтарда оқуы;

- ерекшеліктері бар балалар олардың жастарына сәйкес келетін сыныптарда оқиды. Сонымен қатар, **инклюзивті білім берудің сегіз қағидатын** бөліп қарауға болады:

Педагог және инклюзия

Инклюзияны қолдану бойынша практикалық кеңестер:

- Мүгедектігі бар балаларды «сыныптың дәл басқа балалары сияқты» қабылдау
- Әртүрлі міндеттер қойылғанмен де, оларды дәл сол тапсырмаларға және белсенділікке араластыру
- Оқушыларды жұптық және топтық жұмыс формаларына араластыру
- Оқытудың белсенді формаларын қолдану

Инклюзия бағытында табысты алға жылжу үшін қосымша білім беру педагогтеріне мәселелерді табысты шешіп үйрену қажет. Әрине, бұл жерде мәселе қандай да бір жалғыз ғана бала туралы емес. Мәселелердің пайда болуына қарай анық педагогикалық платформа, жалпы құндылықтар мен оң басшылыққа негізделген табысты шешу қосымша білім беру ұйымдары мен топтарды (секция, үйірме) барынша инклюзияға жақындатудың ең тиімді жолы болып табылады. Көптеген мәселелердің шешімі басым жағдайда күні бойы балалармен және ересектермен үнемі араласатын педагогтерге арналған толық қалыпты жағдай болып табылады.

ҚР БҒМ Республикалық қосымша білім беру оқу-әдістемелік орталығы ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қосымша білімнің қолжетімділігі туралы ақпаратты алу мақсатында 2017 жылғы желтоқсан – 2018 жылғы қаңтар аралығында Ақмола, Қарағанды, Жамбыл, Павлодар, Солтүстік Қазақстан облыстарының, Астана қаласының педагогтері мен ата-аналарының арасында сауалнама жүргізді. Сауалнамаға 224 адам қатысты.

Сауалнаманың негізгі мақсаты – ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарының мектептен тыс ұйымдардың қызметі туралы, олар мұндай ұйымдар туралы не білетіндіктері, олардың ойларында секциялардағы, үйірмелердегі, студиялардың жұмысында нені өзгертуге болатындығы, қосымша білім беру педагогтерінің мұндай санаттағы балалардың үйірмелеріне, секцияларына, студияларға көзқарасы туралы білетіндіктерін түсіну.

Сауалнама аясында келесі негізгі міндеттер анықталды:

1) ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарының мектептен тыс ұйымдардың жұмыстары туралы хабардар болу деңгейін білу;

2) ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың қосымша біліммен толық қамтылмауының себептері туралы ойларын зерттеу;

3) стереотиптер мен ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың шынайы өмірі арасындағы объективті пайда болатын қайшылықтарды анықтау;

4) қосымша білім беру педагогтеріне, мектеп мұғалімдеріне және ата-аналарға көмек ретінде әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу.

Сауалнама кезінде сауалнама алынған ата-аналардың көп бөлігі қосымша білім алуға және мектептен тыс ұйымды таңдауға ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың құқықтарының сақталу жағдайын қанағаттанарлықсыз (63,6%) деп бағалаған.

Орташа есеппен сауалнама алынғандардың бестен бір бөлігінің анық ойы жоқ. Бұл санат сау балалардың ата-аналарының тобында анық көрінеді. Жағдайдың біраз және біршама жақсарғандығы туралы айтқан қосымша білім беру ұйымдарының басшылары өз бағалауында барынша оптимистік танытқан.

«Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың қосымша білім алуына құқықтары бұзылған жағдайлармен қанағаттанарлықсыз (63,6%) деп бағалаған. Орташа есеппен сауалнама алынғандардың бестен бір бөлігінің анық ойы жоқ. Бұл санат сау балалардың ата-аналарының тобында анық көрінеді. Жағдайдың біраз және біршама жақсарғандығы туралы айтқан қосымша білім беру ұйымдарының басшылары өз бағалауында барынша оптимистік танытқан.» деген сұраққа 19,8% ата-ана үнемі және жиі деп жауап берген.

Сауалнама алынған аз бөлігі (орташа есеппен үштен бірі) барынша көп кездесетін жағдай ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың қосымша білім алу құқықтарының бұзылуы, көптеген жағдайда мектептен тыс ұйымдардың мұндай балаларды білім беру процесіне қосуға дайын еместігі деп ойлайды. Көптеген жағдайдың ішінде келесілер айтылады:

- насихаттау кампанияларының аясында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың қосымша білім алу құқықтарын білім беру бағдарламаларының жоқтығы – бұл орта шамамен сауалнама алынған әрбір алтыншы адамның ойы;

- ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеу үшін қосымша білім беру педагогтерін арнайы дайындау жүйесінің жоқтығы;

- қосымша білім беру ұйымдарын әдістемелік қамтамасыз етудің жоқтығы.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарына ашық сұрақ қойылды: *«Мүмкіндіктері шектеулі балалардың қосымша білім алу құқықтарының бұзылуының негізгі себептері қандай, атап беріңіздер?»*

Иллюстрация ретінде олардың жеке сөздерін келтіруге болады.

«Оларды шынайы қабылдамайды».

«Оларды адам ретінде қабылдамайды».

«Көп балалар оларды жақсы көрмейді».

«Оларға ешқандай көңіл аудармайды».

«Біздің қоғам мүмкіндіктері шектеулі адамдарды әлі де толық қабылдамайды».

«Бұл балалар қажет емес».

«Адамдар оларды толыққанды адам деп есептемейді, сондықтан да оларда тең құқық жоқ».

«Қатарластарының жек көруі, олардың бұдан психикасы бұзылады».

«Оларды дұрыс адам деп есептемейді».

Ата-аналар балалардың құқықтарының бұзылуында мектептен тыс ұйым және қосымша білім беру педагогтерінің өздерінің қарым-қатынастары кәнілі деп есептейді:

«Мектептен тыс ұйымдарда оларға арналған арнайы жабдықтар жоқ».

«Мектептен тыс ұйымдардың кітапханаларында оларға арналған арнайы кітаптар жоқ».

«Үйірме жетекшілері сау балаларды әрең басқарады, ал мұндай балалардан тіпті аулақ болғысы келеді».

«Кейбір үйірмелердің жетекшілерінің өздері біздің балалармен айналысқысы келмейді».

«Кемістіктері бар балаларды ешкім қабылдағысы келмейді, себебі ондай балалармен мәселелер де көбейеді».

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың білім беру құқықтарының сақталуын бағалауда сынау тұрғысындағы көңіл-күй басым болғандығына қарамастан, 59,5%-ы соңғы 2-3 жылда жағдай азды көпті біршама жақсарып келе жатқандығын атап көрсетті.

Ата-аналар арасында жүргізілген сауалнама мәліметтері бойынша қосымша білімнің сауықтыру және жалпы дамыту («спорт сабақтары» және «бейнелеу өнері», «сәндік-қолданбалы өнер және қолөнер», «хореография», «музыка сабақтары»), сондай-ақ білім беруге («тіл үйірмелері», «мектеп бағдарламасының пәндері») байланысты бағыттары барынша танымал. Балалар арасындағы «техника», «туризм» бағыттары білім беру бағытындағы танымалдылығы төмен болып табылады. Зерттеу нәтижесінде сау балалармен бір топта жүргізілетін сабақтар балалардың ата-аналары үшін қосымша білімнің неғұрлым қалаулы формасы болып табылады.

Педагогикалық ұжымды табысты ұйымдастыру үшін қосымша білімде инклюзияның неліктен жұмыс істемейтіндігінің негізгі себептерін түсіну маңызды болды. Бұған ең алдымен келесі аргументтер жатады.

1. Инклюзияның артықшылықтары осы процесті іске асыруға қатысатындар арасында талқыланбайды.

2. Мектептен тыс ұйымдарда жүріп жатқан өзгерістер шектен шығады, немесе керісінше шектелген немесе жеткіліксіз.

3. Қажетті өзгерістер өте жылдам енгізіледі немесе өте ақырын енгізіледі, бұл энтузиазмның төмендеуіне алып келеді.

4. Ресурстардың адекваттылығы инклюзияның жұмыс істеуіне әрқашан кепілдік бола бермейді, ресурстар оңтайлы қолданыла берілмейді.

5. Көп жағдайда әлеуметтік топтың тек «орынсыз тілегі» деп қабылданатын инклюзия идеясын ұстауды қалыптастыру үшін ұдайы стимулдың жоқтығы.

6. Инклюзияның жетістігін анықтайтын негізгі қызметкерлер бұл идеяны толық ұстанбайды, немесе керісінше, жұмыс көлемі өте көп. Бұл басқа қызметкерлерді мектепте инклюзивті тәсілді іске асырудан алыстатады.

7. Ата-аналар серіктес ретінде балаларға қосымша білім беруге қосылмаған.

8. Мектептен тыс ұйымдардың басшылары өте қатты бақылау жүргізеді немесе олардың басқару стилінің тиімділігі жеткіліксіз, немесе олар ұжымның жоғары нәтижеге қол жеткізуін қолдамайды.

«Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың қосымша білім алуына қолжетімділігін қандай кедергілер қиындатады?» деген сұраққа келесі жауаптар алынды:

1) жақын орналасқан қосымша білім беру ұйымдарының болмауы. Бұл көзқарасты мүгедектігі бар балалардың ата-аналарының 52%-ы ұстанады. Қазіргі таңда сауалнама алынған ата-аналардың үштен бір бөлігі балаларын сабаққа қоғамдық көлікпен, немесе жеке автокөліктерімен алып барады. Тірек-қимыл аппараттары бұзылған балалар үшін білім беру ұйымдары ғимараттарының инженерлік-архитектуралық бейімделгендігі өте маңызды: лифттер мен көтергіштердің, тұтқалар мен сүйенгіштердің, арнайы жабдықталған санитарлық-гигиеналық бөлмелердің болуы. Есту және көру қабілеттері бұзылған балалардың ғимараттың ішінде қозғалуы кезінде түстік және дыбыстық сүйемелдеулер қажет;

2) қосымша білім беру ұйымдары қызметтерінің төлем ақысының жоғарылығы. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарының 15 %-ы қызығушылық танытқан үйірмелердің төлем ақысы жоғары деп ата-аналар көрсеткен. Бұл медициналық оңалту, жабдықтарды сатып алу сияқты басқа шығындарға байланысты өзекті болып табылады;

3) негативті жағдайлар (бала денсаулығының шектеулігіне байланысты үйірмеге, секцияға, студияға жазудан бас тарту, бірнеше сабақтан кейін педагогтің баламен жұмыстан бас тартуы, сабақ кезінде педагогтің балаға дөрекі қарым-қатынасы), олар қосымша білімнің қолжетімділігі бойынша шектеу кедергі болуы мүмкін деген жауапты респонденттердің үштен бірі айтқан. Мүмкіндіктері шектеулі білім алушылар үшін бүгінгі таңда мұндай сабақтарға бармайтындар үшін қосымша білім беру жүйесіндегі сабақтарға деген талап өте жоғары. Ата-аналардың 70 %-ы балаларға қосымша білім берудегі үйірмелерге, секцияларға, студияларға балаларының баруын қалайды екен;

4) мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс істегісі келетін және істей алатын педагогтердің жетіспеушілігі. Бұл мәселе аутистік спектрінің ауытқулары бар балалардың ата-аналары үшін де өзекті. Сауалнаманың нәтижесінде білім беру ұйымдарының басшылары, ата-аналар көптеген қосымша білім беру педагогтерінің қажетті білімі, мүгедектігі бар балалармен жұмыс істеу үшін арнайы дайындықтарының жоқтығын атап көрсеткен. Бүгінгі таңда балаларға қосымша білім беру саласындағы инклюзивті білім «педагогикалық интуицияға» негізделіп құрылады, дамиды, себебі ерекше білім

беру қажеттілігі бар балалармен инклюзия жағдайында жұмыс істеу үшін педагогтің диагностикалық, әдістемелік, психологиялық құрал-саймандары жоқ;

5) ақпараттық қолжетімділік. Көптеген жағдайда ақпарат көзі ретінде ерекше қажеттілігі бар балалардың ата-аналарының араласуы болып табылады. Қосымша білім туралы ақпарат практика жүзінде өте аз. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға бағдарланған және ата-аналары баланың дертіне сәйкес оларды қызықтыратын ақпараттарды алатын, жетуге қолайлы болатынын таңдауға болатын қосымша білім беру ұйымдарын қамтитын бірыңғай мәліметтер қорының болмауы ақпаратты іздеуді қиындатады;

6) кіші және орта мектеп жасындағы балалардың жеткілікті деңгейде кіріктірілгеніне қарамастан, мектепке дейінгі және жоғары сынып оқушылары көптеген жағдайда артта қалады. Сауалнама алынған адамдардың жартысынан көбі (59%) «бала есейген сайын оған қосымша сабақты (үйірмелер, секциялар, студиялар) табу қиын» деген көзқараспен келісті;

7) ауруға шалдыққан ерекше балалардың қабілеттерін дамытуға және ашылмаған мүмкіндіктерін анықтауға бағдарланған қосымша білім беру ұйымдарындағы үйірмелердің жоқтығы (спорт сабақтары – спорттың командалық түрлері, жүзу және басқалары, театр сабақтары; ұсақ моториканы дамытуға бағытталған сабақтар; жануарлармен сабақтар – канистерапия, иппотерапия және басқалары; туризм, спортқа бағдарлану). Әсіресе ақыл-ой кемістігі бар балаларға арналған қосымша білім беру бойынша бағыттары дамымаған;

8) ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың ата-аналарына арналған, әсіресе қосымша білім беру бағдарламаларына олардың балаларының қатысу мүмкіндіктеріне қатысты тұрақты қызмет ететін психологиялық кеңестің жоқтығы;

9) қосымша білім беру бағдарламалары бойынша балалар мен олардың ата-аналарының бірлескен сабақтарының жоқтығы.

Ата-аналар талаптарының сараптамасы балалары ерекше білім беру қажеттілігі бар отбасылар үшін қосымша білім алудың эмоциялық жағы маңызды екенін көрсетті. Сауалнамаға қатысқан ата-аналардың шамамен жартысы бірінші кезекте баланың сабақтан қанағаттану, қуаныш сезімі және жақсы естеліктер алуы керек деп ойлайды. Ата-аналардың 49%-ының ойынша, бұл жағдайға педагог және оқу ұжымымен жақсы қарым-қатынас орнатудан туындаған психологиялық жайлы атмосфера ықпал етеді. Ата-аналардың жартысынан аз бөлігі педагог балалардың сабаққа қызығушылығын ояту және сабаққа қатысу құлшынысын арттыру үшін арнайы шаралар қолдануы керек деп ойлайды.

Ата-аналар сауалнамасының мәліметтерін талдау кезінде қосымша білім беру қолжетімділігінің қиын жақтары анықталды. Ата-аналардың көп бөлігі өз қалаларындағы ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға білім беру үшін жағдай жасалған қосымша білім беру ұйымдарын атап бере алмады. Сауалнама алынған ата-аналардың шамамен төрттен бір бөлігі өз қалаларында мұндай ұйымдар туралы хабардар емес екендігін көрсетті. Айта кететін болсақ, мүгедек

балалардың ата-аналары нақты мекемелердің ішінде қосымша білім беру ұйымдарын емес, оңалту орталықтарын атап өтті. Сауалнама деректерін талдау нәтижесі ең қолжетімді болып территориялық түзету мектептеріндегі қосымша сабақтар екенін көрсетті, себебі, қосымша сабақ балалар білім алатын мектепте жүргізіледі.

Дегенмен көру және есту қабілеті бұзылған оқушылардың қажеттілігін қанағаттандыру үшін арнайы видео және аудио аппараттарымен, арнайы әдебиеттермен қамтамасыз етуге назар аудару қажет.

Әлеуметтік психологиялық қолжетімділік балалар үшін қосымша білім беруді таңдаудағы маңызды факторлардың бірі болып табылады, ата-аналар білім берудегі әлеуметтік психологиялық жайлылықты бірнеше рет бағалаған. Бұл ата-аналардың балаларына қосымша сабақтар қандай ортада жүргізілетіні туралы қажетті ақпаратпен қамтамасыз етілмегеніне байланысты болуы мүмкін.

Көптеген ата-аналар, негізінен, қосымша білім берудің сапасы мен шарттарына қанағаттанған. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қосымша білім берудің қолжетімділігін арттыру барлық мүдделі тараптардың, әсіресе балалардың ата-аналарының пікірлері ескерілуі керек. Сауалнама нәтижесі көрсеткендей, түзету педагогикасы мен арнайы психология саласында қосымша білім беру педагогтерін арнайы даярлауға аса назар аудару қажет, олар **қосымша білім берудің педагогтеріне арналған біліктілікті арттыру курстарын әзірлеу кезінде ескерілуі** тиіс. Қосымша білім берудің қолжетімділігін арттыру үшін қосымша білім беру ұйымдарын арнайы оқыту құралдарымен (сабақ оқуға арналған жұмыс орны, арнайы аппараттар мен материалдарды қолдану және т.б.) жабдықтауда ата-аналардың қалауын ескеру керек. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін қосымша білім беру бағдарламасын әзірлеуде балалар денсаулығындағы әртүрлі ақауларына байланысты сабақтар жүргізу үшін қажетті арнайы жағдайларға үлкен көңіл аудару қажет. Осындай бала үшін білім беру дамытатын, білім беретін және әлеуметтендіретін болуы керек.

Осылайша, ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қосымша білім берудің қазіргі жағдайын «шектеулі мүмкіндіктері бар» деп сипаттауға болады. Қазіргі уақытта көптеген қосымша білім беру ұйымдары мұндай балаларды толыққанды оқытуды ұйымдастыра алмайды, себебі дамуында ақауы бар балаларды түзетуде қосымша білім беру ұйымдарының рөлі белгіленбеген, мүмкіндігі шектеулі балаларды қосымша білім беруге енгізудің тұжырымдамалық үлгісі әзірленбеген.

Қосымша білім беру ұйымдарының **материалдық-техникалық базасы** талаптарға сай келмейді. Оқу процесіне **медициналық көмек көрсету** мәселесін шешу қажет.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істеу үшін **педагогтер біліктілікті арттыру курстарынан өтуі қажет**, себебі педагогтер арнайы әдістерді, тәсілдерді, оқу құралдарын меңгермеген. Педагогтер үшін инклюзивті тәжірибені жүзеге асыру, жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу, оны сүйемелдеу механизмдерін құру, балаларды тьюторлық сүйемелдеу және есту қабілеті, тірек-қимыл аппараты, көру қабілеті, эмоциялық-ерікті

қабілетінде ақауы бар балаларды қосымша білім беруге енгізу үшін арнайы білім беру шарттарын құру бойынша **әдістемелік ұсынымдар әзірлеу қажет.**

Аталған мәселе бойынша үздік педагогикалық тәжірибелер зерттелмейді, республиканың өңірлерінде балаларға қосымша білім беру ұйымдарының базаларында мүмкіндіктері шектеулі балаларды инклюзивті оқыту моделі бойынша тәжірибелік алаңдар құрылмаған.

Барлық қосымша білім беру жүйесі әртүрлі жастағы балалардың қабілеттерін дамытуға негізделіп құрылуы керек. Сабақтардағы еркіндік мектептегі міндетті білімге қарағанда бұл жүйенің артықшылығы болып табылады. Сондықтан да, үйірмелер мен секциялар тұлғаның ішкі әлеуетін ашуға мүмкіндік жасай отырып, балалардың табиғи қабілеттерінің көптүрлілігін ескеру қажет. Маманның басшылығымен адам біртіндеп болашақта өзінің кәсіби қызметі болуы ықтимал жағын дамытады.

Инклюзивті білім аталған дамуы ерекше балалардың мақсаттарын ғана емес, сондай-ақ қандай да бір деңгейде басқалардан ерекшеленетін балалардың мақсаттарын да өмірде іске асыруға көмектеседі. Ия, олардың денсаулықтарында ақаулары бар, алайда олар өзі қатарлас ұжыммен араласқан кезде, олардың ортасына әлеуметтік кіріктірудің өмірлік маңызы бар факторына айналуы мүмкін. Аталған санаттардың бәріне оқытушы ұжымның ақпаратты жеткізу құралдары мен тәсілдерін модификациялаудың белгілі деңгейін қажет етеді. Мүмкіндігі шектеулі немесе ерекше қажеттіліктері бар баланы білім беру ортасына ҚОСҰ және оқытудағы тәсілдердің ИКЕМДІЛІГІ – мұның бәрі инклюзивті білімнің негізгі мақсаттары болып табылады.

Сондықтан да қосымша білім беру ұйымдарының басшылары мен педагогтері ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды табысты инклюзия үшін ресурстарды қалай түсінуі керек?

Біріншіден, барлық педагогикалық ұжымды инклюзияны және оның барлық балаларға беретін артықшылықтары туралы оңтайлы түсінуге тарту маңызды. Бұл дегеніміз аталған тақырыптарды анық және ашық талқылауды білдіреді.

Екіншіден, қосу бойынша жұмыс бір-екі ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалардан басталады, сонымен қатар олардың табыстары мен жеңілістерін мұқият бақылап отырып, қосылатын балалардың санын біртіндеп ұлғайту қажет.

Үшіншіден, педагогикалық процеске барлық қатысушылар үнемі өзара ынтымақтасуы қажет, бұл жетістікке жетуге көмектеседі.

Төртіншіден, міндетті түрде инклюзияны қолдауға арналған ресурстарды қолдануда қалыптан тыс тәсіл талап етіледі.

Бесіншіден, мектептен тыс ұйымдардағы инклюзияны алға жылжытуда басты рөл атқаратын қызметкерлер педагогикалық, оқушылар кеңесінің барлық қатысушылары арасындағы тең серіктестікті сақтау қажет. Олардың мойнында мектептің басқа қызметкерлеріне қарағанда инклюзияның жетістігін қамтамасыз етуде үлкен жауапкершілік жатыр.

Алтыншыдан, ата-аналарды серіктестер және процеске қатысушылар ретінде қабылдау маңызды.

Жетіншіден, мектептен тыс ұйымдардың басшылары барлық ұжымның және инклюзияны алға жылжытатын әр қызметкердің өзара әрекеттесуі мен өзара серіктестігін жеңілдетуі, сондай-ақ бірлескен қызметтерді үйлестіруі қажет.

Инклюзияны табысты жүргізген кездегі ең жақсысы – барлығы да жеңіске жетеді.

Атақты ғалым, қосымша білім беру педагогикасының мэтрі **В.П.Голованов** педагогтің денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалармен инклюзия жағдайында жұмыс істеу үшін диагностикалық, әдістемелік, психологиялық құрал-саймандары болмағандықтан, балаларға қосымша білім беру жүйесіндегі инклюзивті білім беру «педагогикалық интуицияға» негізделіп құрылады және дамиды деп атап көрсеткен. Инклюзивті білім беруді іске асыру тәжірибесі балаларға қосымша білім берудің барлық бағыттарында анықталған, алайда көп бөлігі – дене шынықтыру-спорттық және көркемдік бағытта.

Практикалық бақылау және көптеген ғалымдардың теоретикалық негіздемелері өнердің әртүрлі түрлері: кескіндеме, мүсіндеме, музыка, би, театр және басқалары адамның шығармашылық өмірлік энергиясын оята отырып, үлкен педагогикалық және психологиялық қолдауға ие, тұлғалық өсуді, дамуды ынталандырады және адамның физикалық және адамгершілікті денсаулығының қайнар көзі болып табылады. Кез-келген қоғамның руханилығының негізгі компоненті болып әлеуметтік-мәдени шығармашылықтың ажырамас бөлшегі сияқты халық мәдениеті табылады. Фольклор, қолданбалы халықтық шығармашылық, ескі ғұрыптар, әдеттер мен мерекелер – бұл біздің түпкі тамырымыз. Өз тарихына, өз елінің мәдениетіне деген сүйіспеншілік пен қызығушылықсыз толыққанды өмір болмайды.

Баланың әлеуетін тану және оны дамыту, шынымен де өте күрделі, бірақ іске асыруға болатын нәрсе. Бұл үшін ең алдымен тілегі және төзімділік керек, сондай-ақ білім қажет. Қосымша білім беру құралдары арқылы дамып жатқан қабілеттерді анықтау, баланы дамытатын және оның өзін өзін адекватты бағалауын қалыптастыру бойынша жұмыс жүйесі қажет. Баланың қабілеттері тиісті нақты қызметтен тыс пайда болуы мүмкін емес. Олар білімге, білік пен дағдыға келіп тірелмейді, олар бұл білім мен дағдыларды меңгерудегі жеңілдікке, жылдамдыққа әсер етеді. Ал балалардың қабілеттерін өз уақытында анықтау және дамыту олардың тұлғалық дамуының кепілі болып табылады. Балаларға зейін, құрмет, түсіністік пен қатысу қажет.

Осылайша, қосымша білім ерекше қажеттіліктері бар балаларға көркем-эстетикалық, дене шынықтыру-спорт, мәдени-бос уақытты қамту және қызметтің басқа да түрлерімен сау балалармен қатар ешқандай кедергісіз айналыса отырып, өз күштері мен мүмкіндіктерін сынап көруіне көмектеседі.

Қосымша білім – табысқа жету арқылы білім алу. Мұндай білім алу процесінде әр баланың жетістік жағдайын сезіну мүмкіндігі шексіз, бұл оның өзін өзі бағалауын арттыруға, оның жеке абыройын бекітуге оң әсер етеді. Сонымен қатар, қосымша білім «ерекше» балаларға қоғамның толыққанды мүшесі болып сезінуіне мүмкіндік беріп қана қоймайды, сондай-ақ сау

балаларды жанашырлыққа, басқа адам туралы ойлауға, оған көмектесуге, оның тұлғасынан тең және тең құқықты серіктесті көруге үйретеді.

Сау тәрбиеленушілермен денсаулықтарында проблемалары бар балалардың өзара әрекет етуі бойынша мақсатты қызмет ету қажет. Әлеуметтік педагогтер «ерекше» балаларға төзімділік қарым-қатынасын қалыптастыратын, адамзаттың ең жақсы қасиеттерін дамытатын (жауапкершілік, мейірімділік, көмектесу қажеттілігі және басқа адамның абыройын құрметтеу) іс-шаралар жүйесін әзірлеу қажет. Бұл әңгімелесу, пікірсайыс өткізу, берілген тақырыпқа арналған бейне сюжеттерді, фильмдерді, бағдарламаларды бірлесіп талқылау, тренингтер, рөлдік ойындар және бірлескен жобалық қызмет, мәдени-бос уақытты қамту іс-шаралары арқылы мүмкін болады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналарымен жұмыс жүйесін әзірлеу қажет. Қазіргі кезде жұмыс істеп жатқан кеңес беру қызметінен басқа, оқыту семинарларын, дөңгелек үстел, ақпараттық қолдау көрсету, мүгедек балалары бар және денсаулығында ақаулары бар отбасыларға көмек және қолдау көрсете алатын қоғамдық және әлеуметтік ұйымдардың өкілдерімен кездесу ұйымдастыруды өткізуге болады. Бұл қызмет күрделі және дамытуды қажет етеді.

Осылайша, қосымша білім беруде инклюзияны іске асырудың басты шарты мыналар болуы қажет.

Бірінші шарты – инклюзивті білім беруді ресурстық қамтамасыз ету, балаларды оң әлеуметтендіруді қамтамасыз ететін қосымша білім беру ортасы. Материалдық-техникалық база балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне жауап беруі қажет, санитарлық, өртке қарсы нормаларға және тек жалпы білімнің ғана емес, сондай-ақ қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарының жұмыскерлерінің еңбекті қорғау нормаларына сәйкес болуы керек.

Осыған байланысты, білім беру процесін материалдық-техникалық қамтамасыз ету құрылымында төмендегілерге қойылатын талаптардың ерекшеліктері көрінуі керек:

ерекше білім беру қажеттілігі бар бала оқитын кеңістіктікті ұйымдастыру;
оқытудың уақыт тәртібін ұйымдастыру;

мүмкіндіктері шектеулі балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қамтамасыз етуге бағытталған оқытудағы компьютерлік құралдарды қоса алғанда оқытудың техникалық құралдарын;

мүмкіндіктері шектеулі балалардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келетін және таңдалып алынған бағдарламаның нұсқасын іске асыруға мүмкіндік беретін арнайы оқулықтармен, жұмыс дәптерлерімен, дидактикалық материалдармен қамтамасыз ету.

Қосымша білім беруді ақпараттық-білім беру ортасы технологиялық құралдарды (компьютерлер, экрандары бар мультимедиялық проекторлар, интерактивті тақталар және басқалар), ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып, оқу-танымдық және кәсіби міндеттерді шешудегі білім беру процесіне барлық құзыретті қатысушылардың ақпараттық өзара әрекеттесуінің мәдени және ұйымдастырушылық формаларын, сондай-ақ

ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдануда қолдау көрсететін қызметтердің болуы қажет.

Екінші шарты – білім беру процесіне барлық қатысушыларды (білім беру ұйымының басшыларын, педагогтерді, ата-аналарды, балаларды) ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен өзара әрекеттесуге дайындау.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқытуда, тәрбиелеуде және әлеуметтік бейімдеуде табысқа жету білім беру ұйымының басшысы мен педагогикалық ұжымның кәсіби дайындығына байланысты болады. Қосымша білім беру ұйымдарының басшылары, педагогтері және қосымша білім қызметкерлері ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс бойынша курстардан өтуі қажет. Педагогтерді оқыту курстық дайындық, ұдайы өткізіліп тұратын семинар формасында тұрақты жүргізілуі керек.

Арнайы жағдай орнату, ілтипатпен қарсы алу және оқу-тәрбиелеу процесінің барынша түзетуге бағытталуы қосымша білім беру ұйымының әкімшілігіне байланысты болады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды қосымша білім берудің білім беру ортасына қосу олардың қалыпты дамып келе жатқан қатарларының ұжымында тең дәрежеде оқуын болжайды. Әкімшілік, педагогтер сау балалардың, олардың ата-аналарының мүмкіндіктері шектеулі балаларға деген

оң көзқарастарын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ата-аналары білім беру процесінің белсенді қатысушылары болуы керек. Психолог ата-аналарға оқыту және тәрбиелеу бойынша ұсынымдар әзірлейді. Ата-аналар үшін әңгімелесу, оқыту семинарлары, дөңгелек үстелдер, денсаулығында ақауы бар баласы бар отбасыларға көмек және қолдау көрсете алатын қоғамдық және әлеуметтік ұйымдардың өкілдерімен кездесулер өткізіледі.

Әкімшілік оқу жылының барысында мүмкіндіктері шектеулі балалар мен олардың ата-аналарының білім беру қажеттіліктерін зерттеуге үлкен назар аударады. Балалар мен олардың ата-аналарының білім беру қажеттіліктері дегеніміз баланың білім беру және тәрбиелеу қызметіне қатысты күтетін үміттері және субъект ретінде оған бағытталған сабақтан тыс қызмет, қосымша білім беру жүйесіндегі үйірмелер арқылы қанағаттандырылатын тілектерін түсінуге болады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың, олардың ата-аналарының білім беру қажеттіліктерін зерттеу баланың жеке білім беру жолын, жеке педагог қызметінің бағдарламасын құруға мүмкіндік береді, педагогикалық мақсаттарды, оларға қол жеткізу тәсілдерін түзетуге мүмкіндік береді, ата-аналардың қанағаттану деңгейін арттыруға көмектеседі, соңында барлық балалардың толыққанды білім алуына тең мүмкіндікті мемлекеттік кепілдендіруді қамтамасыз ету үшін жағдай жасалады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың білім беру қажеттіліктерін зерттеу әкімшілікке мүмкіндіктері шектеулі балалармен

инклюзивті оқытуды ұйымдастыру тәртібін анықтауға, педагогикалық ұжымның оқу-тәрбие жұмысының жоспарын қалыптастыруға, білім алушылар мен олардың ата-аналарының қажеттіліктері туралы алынған нақты ақпараттар негізінде білім беру бағдарламаларын әзірлеуге мүмкіндік береді. Білім беру процесінің сапасы жылдық жұмыс жоспарының сауатты құрылуы мен іске асырылуына байланысты болады, оның мақсаты – педагогикалық қызметті реттеу, педагогикалық процестің жоспарлығын, басқарушылығын және жүйелілігін, сондай-ақ нәтижелердің сабақтастығын қамтамасыз ету.

Бүгіл оқу жылы бойына білім беру қажеттіліктеріне мониторинг жүргізу, білім беру қызметіндегі барлық қатысушылардың жауапкершілігін бөлу және рөлін арттыру негізінде білім беру ұйымы дамытуды қамтамасыз етудегі диагностикалық құрал-жабдықтардың нәтижелерін қолдану – бағдарламаны меңгеру процесіндегі білім алушылар мен олардың ата-аналарының білім беру сұраныстарын зерттеудің маңызды кезеңі болып табылады.

Үшінші шарты – балаларға қосымша білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау. Балаларды психологиялық қолдау баланың дамуы, олардың өз қызметін, мінез-құлқын игеруі және өмірлік өзі өзі анықтауына дайындығын қалыптастыру мақсатында оқытудың барлық кезеңдерінде жүргізіледі. Оқу-тәрбие процесіне қатысушыларды психологиялық қолдау педагогтермен, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен және осы санаттағы балалардың ата-аналарымен жұмыс сияқты қызмет түрлері арқылы жүзеге асырлады. Педагогтермен жұмыстың мақсаты ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды оқыту және тәрбиелеумен байланысы сұрақтар бойынша олардың психологиялық құзыреттіліктерін арттыру болып табылады.

Педагог-психологтің ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмысының негізгі бағыты болып диагностикалық, түзету және дамыту жұмысы, аталған санаттағы балаларды тәрбиелеп отырған педагогтермен және ата-аналармен алдын алу шаралары және кеңес беру жұмысы болып табылады. Мүмкіндіктері шектеулі балаларды психологиялық қолдау моделін құрудағы басқа мақсат қосымша білім беру ұйымына әрі қарай табысты кіріктіруді қамтамасыз ететін баланы қолдаудың құралын әзірлеу болап табылады.

Психолог бір топ педагогтермен бірге білім беру бағдарламасын меңгеруге бағытталған әртүлі старт мүмкіндіктері бар білім алушылардың қызметтерін анықтайды. Қосымша білім беру бағдарламаларын бейімдеуге қойылатын талаптар ерекше білім беру қажеттіліктерін, көру, есту, тірек-қимыл аппараты бұзылған, аутистік спектрі бұзылған мүгедек балалардың жас және психофизикалық ерекшеліктерін және талаптарды тағылымдамалық (пилоттық) алаңдарда енгізу қажеттілігін ескереді. Білім беру бағдарламаларын бейімдеудің мақсаты балалар-ересектер қоғамдастығындағы тұлғаның шығармашылық әлеуетін ашу, өмірлік және әлеуметтік құзыреттіліктерін

қалыптастыру болып табылады.

Оқу жылы ішінде сау тәрбиеленушілердің денсаулығында ақауы бар балалармен өзара әрекеттесу бойынша мақсатты қызмет жүргізіледі. Әлеуметтік педагогтер мүмкіндіктері шектеулі балаларға деген төзімділік қатынасты қалыптастыратын іс-шаралар жүйесін әзірлейді. Бұл әңгімелер, пікірсайыс, бірге қараған бейне сюжеттерді, фильмдерді, берілген тақырыпқа арналған бағдарламаларды талқылау, тренингтер, рөлдік ойындар және бірлескен жобалық қызмет, бос уақытты мәдени қамту іс-шаралары арқылы мүмкін болады.

Осылайша, қосымша білім беру жүйесінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін белгілі орта, қосымша білім беру педагогтерінің кәсіби құзыреттілігі, «педагог-психолог/дәрігер-ата-ана» шеңберін үйлестіру болса, мүмкіндігі шектеулі балалардың білім беру қажеттіліктерін сапалы іске асыру мүмкін болады. Инклюзия бағдарламасын қосымша білімде табысты іске асыру арқылы, балаларды жалпы білім жүйесіне кіріктіруге болады, бұл ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды әрі қарай әлеуметтендіруге және дамытуға ықпал ететін болады.

Көркем-эстетикалық, музыкалық бағыттары бойынша балаларға қосымша білім беру ұйымдары мен педагогтерінің жұмыс тәжірибелері

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытудың инклюзивті түрі балалар музыка мектептерінің, көркемөнер мектептерінің және өнер мектептерінде өз орнын берік алады. ҰБДҚ мәліметтері бойынша республикада **346 балалар музыка, көркемөнер және өнер мектептерінде 511** ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар оқиды, оның ішінде Қарағанды облысында – 109 бала, Шығыс Қазақстан облысында – 137 бала.

2017-2018 оқу жылында **Өскемен қаласының №1 Балалар музыка мектебінде** қалалық білім беру бөлімінің «Мен, сен, ол – тату отбасымыз» жобасы аясында «Фортепиано» аспапты сыныбында аутизм, инсулинге тәуелді диабет, сол жақтағы гемипарез, ювенильді идиопаттық артрит диагнозы бар ерекше білім беру қажеттіліктері бар төрт бала оқиды. «Фортепиано» білім беру бағдарламасының мақсаты оқушылардың табиғи мүмкіндіктерін ескере отырып, музыкалық дамыту, тұлғаның жалпы рухани мәдениетінің бөлігі ретінде музыкалық-эстетикалық санасын қалыптастыру болып табылады. Қойылған мақсат барынша атақты қазақ, орыс, шетел композиторларының шығармашылығымен, классикалық музыка шығармаларымен, ноталық сауатпен танысу арқылы іске асырылады. О.Н. Неверова, М.Ю. Маслова, Т.Г. Матвеева педагогтер, музыкалық материалды пайдалана отырып, балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға белсенді ықпал етеді, балаларға өнермен араласу бойынша үлкен тәжірибе береді, олардың өмірлерін қанық әсерлерге толтырады. Музыкамен араласу дамуы ерекше балаларға оң психоэмоциялық әсер етеді.

Білім беру бағдарламасын іске асыру мерзімі болжаммен бес жыл және

ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың психикалық-физикалық ерекшеліктерін ескере отырып құрылған. Педагогтер сабақ қызметінің әртүрлі түрлерін жүргізеді, бұл музыкатерапия арқылы психикалық жүктемені, қимыл белсенділігін үйлестіруге және психосоматикалық қысымды түсіруге мүмкіндік береді. Педагог-музыкант жұмысының практикалық құрамдасы түзету тобының балаларын оқытудың белгілі қағидаттарына негізделеді. Мұндай балаларға жылдам шаршау, көңіл-күйінің тұрақсыздығы және метеотәуелділік тән. Танымдық қызығушылықтары деңгейінің төмендігі көрнекілік қағидатын, баланың күнделікті өмірімен және оны қоршаған әлеммен байланысты анық иллюстрацияны қамтитын уәждемелік құрамдасын ынталандыруды білдіреді.

Жоғары психикалық функцияларының (ойлау, зейін, жады) толық жетілмеуі сабақты жүргізудегі белгілі тәртіпті, әдістемелік тәсілдердің алмасуын және материалдың қайталануын болжайды. Педагогтер сабақта физиологиялық және сөйлеу тынысын дамыту үшін ойын жаттығуларын, пианистің қимылдарын ұйымдастыру үшін ойындар, аспапта ойнау кезінде ойын жаттығуларын, музыкамен сурет салу, еркін қимылдар мен билер, музыканы талқылау және әңгіме құрастыру жүргізіледі. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс әдісін таңдау музыкалық білімнің міндеттерімен анықталады.

Шымкент қаласындағы Балалар өнер мектебінің

де ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту тәжірибесі бар. Педагог С.А. Клунная бес жыл бойы көру қабілеті бұзылған (көрмейтін, нашар көретін) балаларды фортепианода ойнауға үйретеді. Оқытудың ең басынан бастап, баланың ешқандай білімі мен біліктеріне ие болмай тұрған кезінде, ол музыкаға терең белсенді енеді, формамен,

құрылымымен, музыкалық тілдің элементтерімен, адамның ойын музыкалық шығарма арқылы жеткізу тәсілдерін үйренеді. Қабылдау, есту, эмоциялы және моторлық-қимылдау жүйесін белсендіру арқылы жүзеге асырылады. Фортепиано сыныбында инклюзивті оқыту – аспапта ойнауға мүмкіндік берумен қатар, кеңістікте бағдарлануға үйрету, есту қабілетін өзі бақылауды дамыту, дыбысталудың сапасы, саусақтар қимылының ептілігі, аспапта ойнау кезінде қолдарды үйлестіру, оңтайлы қимылдарды меңгеру, дұрыс шығару, шығармаларды мәнерлеп орындау білігі және басқаларына оқыту сияқты түзету міндеттерін шешуге мүмкіндік беретін арнайы іс-шаралардың тұтас жүйесі.

Көру кемістігі бар балаларды оқыту кезінде педагог алғашқы сабақтарда қолдарды босатуға ерекше көңіл бөледі. Білім алушы кеңістікте нашар бағдарланады, осыған байланысты клавиштер қатарындағы арақашықтықты есте сақтау үшін көп жаттығу жүргізіледі. Көзі көрмейтін білім алушы үшін жақын орналасқан клавиштер, әсіресе жылдам ойнау қажет болған кезде гаммаларды үйрену кезінде көзі көретіндерге қарағанда көп уақыт қажет болады. Көзі көрмейтіндер Брайль ноталары бойынша оқиды, барлық шығармаларды есту арқылы жаттайды. Сабақтарда педагогтің білім алушымен

эмоциялық-сезімдік байланысу әдісі қолданылады. Қимыл процесін үйлестіру үшін көлемді және қимыл бағыттарына, қимылдың сипатына және жылдамдығын сезінуге арналған жаттығулар қолданылады.

Көру кемістіктері бар балаларды оқытудың қиындығына қарамастан, баланы оң уәждемелеу және дұрыс педагогикалық тәсілді қолдана отырып,

олардың жақсы нәтижеге қол жеткізуі мүмкін екендігін практика көрсетіп отыр. Фортепианода ойнауды үйрене отырып, көрмейтін балалар тұлға ретінде ашылады, көздері көретін балалармен жақсы араласады, олармен бірге концерттерде өнер көрсетеді. Бұл көретін балаларға да, көрмейтін балаларға да тәрбиелік және

әлеуметтік пайда алып келеді. Кемістігі бар балаларды фортепианода ойнауға оқыту бойынша білім беру бағдарламасы, сондай-ақ ол жердегі ерекше әдістемелік тәсілдер медициналық диагноздары әртүрлі балаларды музыкаға оқыту және тәрбиелеу практикасында кеңінен қолданылады.

Өскемен қаласының № 15 Балалар өнер мектебінде «Ерекше білім беруге қажеттілігі бар балалардың музыкалық логоритмика құралдары арқылы хормен ән айту сабақтарында ерекшелігін дамыту». Педагог Харламова Е.А. №8, 15 жалпы білім беретін мектептердегі түзету сыныптарында оқитын білім алушылармен айналысады (он бір бала «психофизикалық дамуының артта қалуы», жиырма екі бала сөйлеу қабілеттерінің бұзылуы диагнозы бар балалар). Бірінші оқу жылында балалар хор өнері түсінігімен, тыныс алу гимнастикасымен, Г. Струве жүйесі бойынша қол белгілерімен, музыкалық ойындармен танысады және хормен ән айтудың негізгі дағдыларын үйренеді. Екінші оқу жылында балалар жаңа хор тәсілдерімен, жаттығулармен және вокалдық жаттығулармен танысады және музыкалық сауаттың базалық негіздерін меңгереді. Үшінші оқу жылында балалар музыкалық сауат негіздерімен, вокалдық-хор, логоритмикалық жаттығулармен, қимылды ойындармен танысуды жалғастырады, педагогтің басшылығымен өздерінің музыкалық-шығармашылық қызметтерін құруды және ән репертуарын таңдауды үйренеді. Жалпы қабілеттерді зерттеу мониторингінің нәтижелері бойынша (танымдық белсенділік, қабылдау, жады, ойлауының ептілігі, еңбекке қабілеттілігі, байланысқа шығуы, жылдам араласуы, эмоциялық мейірімділігі) оң динамиканы көруге болады. Хормен ән айту бойынша білім беру бағдарламаларын қолдану балалардың жалпы физиологиялық дамуына ықпал етеді, бұл қабілеттерінің дамуына сөзсіз әсер етеді.

Арнайы қабілеттерін (ырғақ сезімі, лад сезімі, интонация, тембрлік бояу, дикция, музыкалық-есту қабілеттері) мониторингтің алған мәліметтері жоғары нейрондық қызметтің көрінуі болып табылатын интонация, лад сезімі және әсіресе жады туралы айтуға мүмкіндік береді. Жобаның педагогикалық мақсаты мүмкіндіктері шектеулі балалардың зияткерлігі мен тілінің дамуына ықпал етеді, олардың музыкалық қабілеттерінің белсенді дамуына жағдай жасайды, олардың табысты әлеуметтенуіне және өздерінің жеке құндылығын

және заманауи қоғамдағы маңызын сезінуге мүмкіндік береді. Білім беру бағдарламасын іске асыру нәтижесі психикалық сөйлеу дамуына артта қалған балалармен жұмыс істеу кезінде өзінділігін дамыту құралы ретінде музыкалық логоритмиканы қолдану бойынша әдістемелік оқулықты құру болып табылады. Толық оқу-тақырыптық жоспардың, сабақтардың дайын технологиялық карталарының болуы республиканың педагогтеріне аталған бағдарламаны өздерінің хормен ән айту сабақтарына еркін енгізуге көмектеседі.

№ 1 Қарағанды облыстық мектеп-интернатында көздері көрмейтін балаларды музыкаға оқыту үшін жағдай жасалған. Аспапты (фортепиано, домбыра, баян), вокалдық сыныптардағы сабақтар **№ 1 Балалар өнер мектептерінің** педагогтері жүргізеді. Сабақтарда педагогикалық араласу, психологиялық жағдайды құру, табыс жағдайын құру және коммуникативті қабілеттерін дамыту сияқты педагогикалық технологиялар қолданылады. Көрмейтін балалар үшін байланыста болу қажет. Бірінші сабақтан бастап педагогтер музыканың көмегімен әртүрлі тәсілдермен білім алушылармен сөйлесуді үйренеді:

1) білім алушы педагогтің ойнағанын тыңдайды және нені естігені туралы сөзбей айтып жеткізеді;

2) білім алушы педагогтің ойынын тыңдайды және қолының қимылымен әуеде қандай музыка ойнап жатқанын көрсетуге тырысады (қатты дыбыс – ақырын дыбыс, баяу - екпінді, жылдам - ақырын). Педагог музыканың сипатына денесінің мәнерлігіне, бетінің мимикасына сәйкестігіне назар аударады;

3) музыка ойнап тұрады, білім алушы үстелде отырып, қолымен ауада музыкалық фразаны баяу доғалдап «суретін салады». Қимылды жақсылап есептеу қажет, фразаның соңында қолдар үстелге қайта тиюі керек. Бұл тапсырмаға қолдардың ұқсас қимылын үйлестіре отырып, әуеннің жоғары және төмен анық қимылдары бар музыканы таңдаған жөн;

4) музыкадағы интонациямен танысу адам сөйлеген кездегі интонациямен салыстыру арқылы іске асырылады. Бала екі-үш сатылы әуендерді ойнап үйрене сала, оған «олармен сөйлесу» (қатал, мейірімді, көңілсіз, көңілді) ұсынылады.

Көздері көрмейтін балаларда әртүрлі деңгейдегі қимылдарының бұзылуы, әсіресе бұлшық ет тонусы жоғары болады. Қимылдардың иілгіштігі мен еркіндігі бағытындағы түзету музыка ойнау үшін де, сондай-ақ жалпы өмірге бағытталуы үшін де маңызды. Тынысты ұйымдастыру осыған байланысты белгілі мәнге ие болады. Тынысқа арналған жаттығулар алғашқы сабақтардан бастап музыкамен сүйемелденіп орындалады. Ең дұрысы оларды эмоциялы жандандыру, оларға ойын сюжеттерін ойлап табу. Әрі қарай аспапта ойнау кезінде әрқашан қолдардың «тынысына» назар аударылады.

Қимыл процесін үйлесімді ету үшін мыналарға бағытталған жаттығулар қолданылады:

1) көлемді және қимылдың бағытын (жоғары – төмен, үлкен – кіші), қимылдың сипатын және жылдамдығын (баяу – екпінді, жылдам – ақырын) сезіну;

2) тұтас қолды саусақтардың ұсақ моторикасымен біріктіретін ірі қимылдарды ұсақ қимылдармен үйлестіру.

Бала өзі аздап қана ойнайды, алайда басқа тәсілдермен музыканы ойнауға дейінгі кезеңнен бастап, аталған бағыт оқытудың барлық кезеңдерінде де өз белсенділігін жоғалтпайды. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, көздері көрмейтін балалармен ойын қимылдарын арнайы ұйымдастыру, көретін балаларға қарағанда көп уақытты қажет етеді. Әсіресе білім алушының қолы педагог қолының үстінде тұрған кезде қимылдарды денеге бағдарлап көрсету тәсілі ерекше орын алады. Осылайша, қимылдардың контурларын көрсетеді.

Клавиатурада бағдарлануға ерекше орын бөлінеді. Көзі көрмейтін балалар ойнаған кезде қолдар мен саусақтар қозғалысының максималды еркіндігіне қалай қол жеткізуге болады? Бұл жердегі әр клавишаны алдын ала «басып көру» тілегі басты кедергі болады. Алайда көздері көрмейтін баланың бұл тілегі қалыпты жағдай, ол баланың клавиатураны баспай жүргізуінің мүмкін еместігі туралы ойын жеңгенде ғана, қол тигізбей отырып, ойнау кезіндегі еркіндік пен тәуелсіздікке қол жеткізуге болады. Ноталық сауатты Брайль системасы бойынша нүктелік-бедерлі шрифтпен оқыту айтарлықтай күрделі, оны меңгеру ұзақ мерзімді талап етеді, сондықтан да көздері көрмейтіндер нотасыз, есту арқылы ғана ойнауға мәжбүр болады. Әуендерді есте сақтау және талдау дағдылары ноталық кезеңде басталады, себебі бұл кезде Брайль жүйесі бойынша әр қолға арналған ноталарды жеке оқуға тура келеді, тек сосын ғана оларды ойша қосып, артынан клавиатураға түсіреді.

Осылайша, оқытудың басынан бастап-ақ, ешқандай білім және білікке ие болмай тұрып, музыкаға белсенді енеді, формамен, құрылыммен, музыка тілінің элементтерімен және адамның ойын музыкалық шығарма арқылы жеткізу тәсілдерімен танысады. Есту, эмоциялық, моторлы-қозғалыс жүйесін белсендіру арқылы қабылдау іске асырылады.

Теміртау қаласының №2 Балалар музыка мектебінің хор, фортепиано бөлімдерінде (педагогтер – Асаанова Г.Т., Савченко О.Г.) сөйлеу қабілеттері терең бұзылған балаларға арналған арнайы мектеп-интернатының 26 тәрбиеленушісі оқиды.

Ән айту сөйлеу қабілеті терең бұзылған білім алушылар үшін үлкен түзетушілік мәнге ие. Педагогтің жұмысы логопедтің қызметімен тығыз байланысты және оның тілді түзету бойынша жұмысына өзіндік қосымша болып табылады. Педагогке сөйлеу патологиясы бар балалардың сөйлеу емес және сөйлеу процестерінің даму, тәрбиелеу және түзету ерекшеліктерін білу қажет. Балалардың даму ерекшеліктері музыка сабақтарын өткізу ерекшеліктерінде көрсетіледі.

Хор сабақтарындағы жұмыстың негізгі қағидаты – балаларды оқыту мен тәрбиелеудегі тұлғаға бағдарланған тәсіл. Мұндай тәсіл кезінде білім алушының тұлғасы, оның даралығы педагогтің назарында болады. Білім беру процесіндегі ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану – заманауилықтың көрсеткіштерінің бірі. Хор сабақтарында сандық және электронды ресурстар белсенді қолданылады: аудио, бейне материалдар, әртүрлі графикалық, мәтіндік құжаттар, Интернеттің мүмкіндіктері.

Сөйлеу қабілеттері бұзылған балалармен жұмыста денсаулық сақтау технологиялары қолданылады. Сабақтарда бұлшық ет тырысуларын босататын дене жаттығулары, көңіл-күйді көрсететін суырып салма жаттығулар, тыныс алу жаттығулары, балалардың интонациялық есту қабілеттерін, қимылдарын, өзін-өзі бағалауды көтеретін жаттығулар, ойындар, шоғырландыруға, жинақтала білуге, босаңсуға, дағдарысты жоюға арналған жаттығулар қолданылады. Балалармен жүргізілетін сабақтар динамикалық ширату, саусақ ойындары, көзге арналған гимнастика түрінде іске асырылатын дене шынықтыру-сауықтыру технологияларынан жеке қарау мүмкін емес. Аталған қызмет түрлерінің мақсаты денсаулықты нығайту, ақыл-ойы және дененің еңбекке қабілеттілігін арттыру болып табылады. Ойын технологияларын қолдану оқу-тәрбиелеу процесіне тартымды форма береді, жаттығуларды естерінде сақтау және меңгеру процесін жеңілдетеді, сабақтардың эмоциялы күйін арттырады және баланың ойлауын, қимылын және шығармашылық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Дыбысты шығаруға және дикцияның анықтылығына ерекше көңіл бөлінеді.

Білім алушының хал жағдайына әсер ететін маңызды факторлардың бірі, нәтижесі ретінде – оның денсаулығы, сабақ кезіндегі психологиялық қолайлылық болып табылады. Осылайша, баланың қимыл дағдыларын түзету және жақсарту жүреді, бұл сөйлеу бұзылысын табысты түзеу үшін маңызды. Ән айту – дыбыс құраудың күрделі процесі, ол жерде есту қабілеті мен дауысты үйлестіру маңызды, балалармен ән сабағын өткізу кезінде ән айту бойынша түзету жұмысы тек дыбысты дұрыс қоюмен шектелмейтіндігіне байланысты, жұмыс логопед пен психологтың (балалар музыка мектептерінің штатты кестесінде логопед, психолог жоқ болғандықтан, оларды мектеп-интернаттан шақыртамыз) жұмысымен келісіліп жүргізіледі.

Моторлы бұзылыстары бар балаларға фортепианода ойнауды үйрету кезінде келесілерді ескеру қажет:

Балалармен психологиялық және педагогикалық байланысты орнату, олармен «бір толқында» болу, олардың не сезінетіндіктерін, не ойлайтындарын түсіну;

қолдар мен саусақтардың қалпын дұрыстау бойынша жұмыс (бұлшық ет (механикалық) жады өте нашар дамыған). Балаға басқа саусақтарын қимылдатпай, бір саусағын қимылдату қиын, сондықтан да, мысалы, клавишке бір саусағын емес, екі саусағын бірдей – бірінші және екінші саусағын қойған жеңіл. Бұл кезде қол біршама доғал күйге келеді, осылайша бір дауысты әуендерді бірнеше ай ойнауға болады, алдымен әр қолмен жеке, сосын екі қолмен бірге;

бұлшық ет жадының біршама көлемін көру, логикалық, тактильді жады арқылы орнын толтыру. Түсіндіру, көрсетумен қатар, такесиканы – жанасу арқылы араласуды қолданған абзал – білім алушының арқасында немесе қолында ойнау сияқты, осылайша дыбыс шығарудың бағытын, күшін, сипатын көрсету;

қолдың ұсақ моторикасын дамыту – саусақ ойындары. Ол бала үшін қызықты болады және тілінің, шығармашылық қызметтерінің дамуына ықпал

етеді. Бала ұйқасты жұбатуларды, әңгімелерді, ертегілерді, өлеңдерді сахналап, оқытушының қимылдарын қайталап, қол моторикасын белсендіреді;

қол және тіл моторикасының өзара тығыз байланысы (фортепианода ойнаумен үйлестіре отырып әндерді, жаңылтпаштарды айту, өлең оқу).

Мүмкіндіктері шектеулі балалардың музыка мектебінде оқуы – бұл сахнада өзін пианист, әнші немесе жеке орындаушы-вокалшы ретінде көрсету мүмкіндігі. **Қарағанды облысының Атасу ауылындағы балалар музыка мектебінің** білім алушысы аутизммен ауыратын Блялов Ернар вокал сыныбында оқиды (педагогі - Кадирбеков Н.С.). 2017 жылы Ернар Халықаралық «Гармония» фестиваль-байқауының жеңімпазы, Дарынды балаларға арналған «Астана жұлдыздары» республикалық байқауының лаулераты атанды. **Алматы қаласының № 10 Балалар музыка мектебінде** фортепиано сыныбында Юсупова Самира (диагнозы екі жақты нейросенсорлы керендік) үш жылдан бері оқиды, 2017 жылы ол қалалық музыкалық фестивальдің лауреаты атанды (педагогі – Сахарбекова Е.В.).

Сахнада жиі өнер көрсету мүмкіндіктері шектеулі балаларға комплекстерден арылуға көмектеседі, олардың өзін-өзі бағалауын арттырады және оларды тез тіл табысатын, араласуда ашық-жарқын ете түседі. Балалар музыка мектептеріндегі инклюзивті білім беру өзекті бола бастады, алайда арнайы әдебиеттердегі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың көптеген проблемалары бар. Педагогтер үшін

мүмкіндіктері шектеулі балалардың түрлі санаттары, олардың білім беру және тұлғалық кеңістігіне сәйкес әзірлеу музыкалық аспаптарда ойнауды, вокал, музыка әдістемелік ұсыныстар ойнаудың ұжымдық формаларына оқыту үшін арнайы әдістер бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу қажет.

Мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыстың мазмұны мен формалары балалар көркемөнер мектебінің білім беру бағдарламаларын меңгеруде, білім алушылардың физикалық және психикалық дамуындағы кемшіліктерді түзету және оларды әлеуметтік бейімдеуге кешенді көмек жүйесін құруға бағытталған.

2004 жылдан бастап Көкшетау қаласының Балалар көркемсурет мектебінде нашар еститін балалар оқиды. Мектептің бағдарламаларын іске асыруы бірқатар басым мәселелерді шешуді болжайды, олардың ішінде дарынды балалармен және жасөспірімдермен жұмыс, сондай-ақ денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалармен жұмыс жүйесін дамыту болып табылады. Бұл міндеттерді шешу уақытылы және мақсатты болып табылады, қосымша білімнің барлық санаттағы балаларға қолжетімділік қағидатын іске асыру болуы мүмкін.

Білім беру міндеттері біліктілігі жоғары санатты педагог Н.А. Булгакова

әзірлеген «Нашар еститін балаларды арттерапиялық технологиялардың элементтерімен бейнелеу өнеріне оқыту» білім беру бағдарламасы бойынша шешіледі. Білім алушылардың диагноздары – есту қабілеті бұзылған балалар. Білім беру бағдарламасы бірлескен қызметте құрылған сенім мен тұлғалық жетістік атмосферасын құру арқылы нашар еститін балаларды әлеуметтендіруді, олардың рухани және шығармашылық дамуын және кәсіпті түсініп таңдауын қамтамасыз етуді ескеріп әзірленген.

Білім беру бағдарламасын Көкшетау қаласының Білім бөлімі бекітіп (2014 жылғы 21 желтоқсандағы № 336 бұйрық) және Ақмола облысының білім беру департаменті нашар еститін балаларды оқыту үшін әрі қарай енгізуді ұсынған (2005 жылғы 22 ақпандағы №07480 бұйрығы). Аталған бағдарлама 2011 жылы Республикалық балалар пленарі - шеберлік сыныбында апробациядан өтті.

Білім беру бағдарламасының мақсаты тек эстетикалық қажеттіліктерін дамыту ғана емес, сондай-ақ жалпы және көркемдік дүниетанымын кеңейту, баланың әлеуетті мүмкіндіктерін шығармашылықтың практикалық көркемдік қызметін белсендіру, коммуникативті, регулятивті және катарсистік функцияларды орындай отырып, балаланың эмоциялы жағына әсер ететін бейнелеу өнерінің практикалық әдістері арқылы психотерапиялық әсер ету.

Бейнелеу қызметі есту қабілеттері бұзылған балаларға өз ойын сөзсіз жеткізуге мүмкіндік береді. Бейнелеу қызметінің құралдарын қолдану (сурет салу, илеу, сәндік-қолданбалы өнер) уақыты мен қиялға әсер етуді жеңілдетеді, мінез-құлқының өзгеруіне ықпал етеді және бастамашылдығын дамытуға көмектеседі. Болашақта білім алушылардың суретші-сәндеуші мамандығын алу мақсаты көзделіп отырғандықтан, мектепте оқытылатын пәндер графикалық бейнелеу, кескіндеме, тұстану саласы, композиция негіздері бойынша негізгі білім мен білікті береді және әртүрлі көркемдік материалдармен жұмыс істеуді үйретеді.

Нашар еститін балаларды оқыта бастаған сәттен педагогтер балалардың шаршау деңгейінің жоғарылығын, зейін мен назар шоғырландыруының төмендігін, дағдарысқа жылдам түсетіндіктерін атап өтті. Білім алушылардың арасында жүргізілген сауалнама көптеген балалардың толық немесе отбасында тәрбиеленетінін, 40 % бала ауыр ауруға шалдыққанын, 50% эмоциялы тұрақты еместігін көрсетті. Басты себептер тек әлеуметтік және экологиялық өмір жағдайының бұзылғандығы емес, сондай-ақ отбасы институтының бұзылғандығы, балалардың мектептегі жоғары психофизикалық жүктемеге дайын еместігі, балалардың өздерінің эмоциялық жағдайын бақылай алмауы, өз сезімдерін талдай және көрсете алмауы болып табылады. Орныққан жағдайда түзетудің мүмкін болатын әдістері мен тәсілдерін қарастыра отырып, педагогтер арттерапия әдісін тандап алды (бейнелеу терапиясы, батпақ терапиясы, құм терапиясы), ол әр баланы сурет салумен, илеумен, конструкция жасаумен айналысуына, оның коммуникативтік және шығармашылық мүмкіндіктерін дамытуға, әртүрлі көркемдік материалдармен жұмыстың практикалық дағдыларына үйретуге, оның сөйлеу қабілетін жақсартады, ең бастысы баламен байланыс орнатуға көмектеседі.

Артпедагогика – тиімді инновациялық педагогикалық технологиялардың бірі, оны нашар еститін балалармен түзету-педагогикалық жұмыста қолдану әр балаға өзімен өзі болып қала беруіне, оның көзқарасында одан да табысты балалармен салыстырудан туындайтын жайсыздық, ұят, реніш сезімін бастан кешірмеуге, дамуына өз табиғатына сәйкес жылжуына мүмкіндік береді. 2008 жылы Балалар көркемөнер мектебінің арнайы сыныбының түлектері алғаш рет оқуды бітірді. Мүмкіндіктері шектеулі 7 баладан 4 түлек балалар көркемөнер мектебін үздік бітіру туралы куәлік алды. Мектептің түлегі Алексеенко Олег мамандығы бойынша жоғары білім алды. Чубыкин Егор мен Голубев Евгений дизайнерлік фирмаларда жұмыс істейді.

2008-2009 оқу жылдарында педагогикалық ұжым 13 нашар еститін баланы еш кедергісіз ортада оқытуын жалғастырды. Қазіргі таңда 7 тәрбиеленуші оқуда, олар мектептің, қаланың, облыстың әлеуметтік мәдени ортасына жақсы бейімделді, барлық маңызды іс-шараларға қатысады. Білім алушылар халықаралық, республикалық, облыстық, қалалық байқаулар мен көрмелердің жеңімпаздары болып табылады.

Ақтөбе қаласы Қалалық көркемсурет лицейінде мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту 2008 жылы басталды. Түлектердің бірі (есту қабілеті бұзылған диагнозы қойылған) Рахманберлин Елдос жоғары көркемдік білім алған.

Қазіргі таңда мектепке тегін негізде қабылданған мүмкіндігі шектеулі бала сау балалармен бірге оқиды және дамиды. Көркемсурет лицейі – дамыта оқыту мектебі. Білім алушылардың қызметі сабақтың дидактикалық негізі болып табылады, олар тек сурет салып қана қоймай, сонымен қатар бақылайды, салыстырады, жіктейді, топтастырады, нәтиже шығарады және заңдылықтарды анықтайды. Олардың оқу материалымен іс-әрекеттері түрлендіру сипатына ие. Сабақтағы жұмысты ұйымдастыру мұғалімнің, білім алушының, сынып ұжымының арасындағы өзара байланыста болады. Оқу серіктестігі нәтижеге бағдарланған, нәтиже болып баланың меңгерген әрекет етудің жаңа тәсілдері болып табылады. Арнайы ұйымдастырылған серіктестіксіз дамыта оқыту мүмкін емес. Оқу серіктестігі білім алуға, өзін өзі өзгертуге қабілетті адамды тәрбиелеуге бағытталғанда қажет. Сабақта балалар педагогпен, құрбыларымен және өз өздерімен серіктеседі. Дамыта оқыту ортасында мүмкіндіктері шектеулі балалар да оқиды, өздерінің сырқатына қарамастан олардың таланттары бар және биік белестерді бағындыруға талпынады, лицейдің шығармашылық өміріне белсенді атсалысады, әртүрлі деңгейдегі байқаулар мен көрмелердің жүлдегерлері мен жеңімпаздары атанады.

Қабибуллин Қадырхан (балалық шағынан мүгедек) лицейде 2012 жылдан бастап оқиды, «Балалар әлемді бейнелейді. Қазақстан» (2017) Республикалық байқауының жеңімпазы. Қалиева Карина лицейде 2009 жылдан бері оқиды, «При сильной ООН мир становится лучше» (2015) республикалық фестивалінің, «Академия творчества клубов ЮНЕСКО» (2016) республикалық

фестивалінің жеңімпазы.

Риддер қаласының Балалар көркемсурет мектебінде 2 бала оқиды: Звонцова Маргарита – артрогипос диагнозы қойылған бала, балдақтың көмегімен жүреді, жалпы білім беретін мектепте оқымайды, оқыту үйде жүргізіледі. Екінші бала Ботова София ювенилды идиопаттық олигоартрит диагнозы қойылған, жалпы білім беретін мектепте оқымайды, оқыту үйде жүргізіледі, көркемсурет мектебіне ата-анасы алып келеді. Ғарышкерлер күніне арналған балалар суреттерінің, фото-суреттерінің, бұйымдарының және ашық хаттарының «Дорога к звездам» халықаралық байқауында 2 орын алды.

Екібастұз қаласының Балалар көркемсурет мектебінің педагогтері көптеген ақауларымен (екі немесе үш ақауы бар) 3 бала,

Шымкент қаласының Балалар көркемсурет мектебінде (есту қабілеті бұзылған 31 бала) өз сабақтарында ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды бейнелеу шығармашылығы әрқайсысының қалыпты жағдайы болатындай етіп оқытады, түсті бейнелі қабылдауды дамытады, кескіндеменің көркем мәнерлеу тілін, оның заңдылықтарын түсінуге, өзінің ішкі жағдайы мен көңіл-күйін жеткізуге және өзіне сенуге көмектеседі. Педагогтің балалармен және олардың ата-аналарымен өзара серіктесуінің нәтижесі олардың шығармашылық жасау, сурет салу, мүсіндеу, шеберлеу тілектері болып табылады. Балалар көркемсурет мектептерінің білім беру бағдарламалары балаларды таңғажайып шығармашылық әлеміне енгізеді, конструкторлық қабілеттерін, қалыптан тыс даралығын дамытады. Көркемдік бағытты іске асырудың нәтижесі мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған физикалық және эмоциялық, оның ата-аналары (заңды өкілдері) үшін ашық, білім алушылардың психикалық және психологиялық денсаулықтарын сақтауды және бекітуді қамтамасыз ететін жалпы және ерекше білім беру қажеттіліктері бар адекватты ортаны құру болып табылады.

2015-2016 оқу жылынан бастап **Өскемен қаласының №24 Балалар өнер мектебінде** қосымша білімнің аспапты, вокалдық-хор, сәндік-қолданбалы, театр, хореография бағыттары бойынша білім беру бағдарламалары іске асырылады. Бүгінгі таңда қаланың жалпы білім беретін мектептерінің білім алушылары болып табылатын мүмкіндіктері шектеулі (аутизм, көздің көру қабілеті бұзылған, көптеген ақаулары бар) **21** бала оқиды. Мүмкіндіктері шектеулі балалар сау балалармен бір топта жеке бағдарламалар бойынша оқиды. Екі көзінің көз жүйкесінің жартылай артрофиясы диагнозы қойылған

бала гитара сыныбында нотасыз жүйе бойынша оқиды, туа біткен ақауы бар бала (қолы жоқ) бейнелеу өнері сабақтарында жеке тапсырмалар орындайды.

Педагог пен оқушы сабақта білім алушының жеке өзін танытуына және оның тұлғалық қасиеттерін дамытуға бағытталған бірлескен білім беру қызметін құрады. Сонымен қатар, педагог әрбір білім алушының ерекшелігін қабылдайды, оқыту бағдарламасы толығымен баланың мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне байланысты құрылады. Осылайша, педагогтің қайта бағдарлануы іске асады. Педагогтің ерекше балалармен жұмысы оның алдына келесі міндеттерді қояды: «мен педагог бола тұра балаға не бере аламын, оның шығармашылық өсуі үшін, оның шығармашылық әлеуетінің толыққанды ашылуы үшін қандай жағдай жасай аламын».

Тәрбиеленушілердің оқу қызметін ұйымдастырудағы осындай тәсілдің нәтижесі болып вокал-хор бөлімінің білім алушысы Мелихова Анастасия – қалалық және облыстық іс-шараларға бернеше дүркін қатысушы, «Адамдарға қуаныш сыйлаңыз!» денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалардың қалалық балалар шығармашылығы фестивалінің жүлдегері, бейнелеу өнері бөлімінің тәрбиеленушілері Перевозчиков Эдуард – «Сенімді дос» халықаралық көрме-байқаудың қалалық кезеңінің жүлдегері, гитара сыныбының оқушысы Савинов Станислав – мектеп іс-шараларына ұдайы қатысушылардың нәтижелері дәлел болады. Мектепте үш жылдан бері «Жақсылық жаса!», «Біз – біргеміз!» қайырымдылық қоры жұмыс істейді.

2017 жылы желтоқсанда өнер мектебінің вокал-хор сыныбының білім алушылары және сәндік қолданбалы өнер студиясының тоқыма шеберлері мерекелік іс-шарада тоқылған заттар мен ойыншықтарды даму мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған оқу-тәрбие орталығының тәрбиеленушілеріне салтанатты түрде табыстады. Бос уақытты қамту іс-шаралары үлкен мәнге ие, олардың ішінде жаңа жылдық ойын сауықтыру бағдарламалары, оқу жылының басталуына және аяқталуына арналған концерттік-ойын бағдарламалары дәстүрлі болып қалыптасқан. Олар балаларға көптеген жаңа әсерлер береді, оң энергия сыйлайды, формалды емес, еркін жағдайда өздерін ойын және би арқылы көрсетуге мүмкіндік береді. Қорыта келе, қосымша білім беру педагогінің басты міндеті тек білім алушылардың дағдылары мен білім алуы ғана емес, сондай-ақ олардың шығармашылық қабілеттерін барынша көрсетуі және дамытуы болып табылады. Бұл әсіресе денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балаларға қатысты өте маңызды, себебі олардың әрі қарайғы мазмұнды өміріне, олардың табысты өзін-өзі іске асыруына ықпал етеді.

Өскемен қаласы №15 Балалар өнер мектебінде «Импульс» хореографиялық ұжымын Косицына Любовь Георгиевна жетекшілік етеді, оның құрамында сау балалармен қатар психофизикалық даму ерекшеліктері бар 16 бала оқиды. Психофизикалық даму кемшілігіне эмоциялық ерік саласының дамуында ақау, жеткіліксіз танымдық белсенділік, зияткерлік қызметтің қалыптасқандығы, есте сақтау жады көлемінің төмендігі және сөз байлығының төмендігі жатады. Бұл жылдам шаршайтынымен қатар балалардың оқуын айтарлықтай тежейді, бұл білім алушыларға мектептің жалпы білім беру бағдарламаларына сәйкес пәндерді толық меңгеруіне мүмкіндік беретін

оқытудың жолдары мен құралдарын іздеу қажеттілігін туындатады.

Би сабақтары арт-терапия немесе би-қимыл терапиясының қызметін атқарады. Би терапиясын бишілік ойындар құрайды. Педагог сабақ процесінде дене тренингін (негізгі жаттығулар және тұтас денемен жұмыс), қимылды ойындар (ырғақты ойын), еркін жаттығулар (суырып салу) құрайды. Тірек-қимыл аппаратындағы қалыптан тыс ауытқуларды жою және түзету үшін жеке

жаттығулар, гимнастика және би этюдтері қолданылады. Осылайша, хореография жүйке жүйелік-психикалық қысымды босатуға ықпал етеді, тұйық, қысылғыш немесе араласуға әлсіз бағдарланған балалар үшін коммуникация процесін жеңілдетеді, өзіне деген сенімді арттырады және денсаулық мүмкіндіктері шектеулі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін жағымды жағдай

тудырады.

Осылайша, инклюзивті практика қалыптасуының осы кезеңінде балалар музыка, көркемөнер мектептері, өнер мектептері ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыстың технологиялық тәсілдеріне ие болады, оларды қолдану мұндай білім алушылардың ақыл-ой және тұлғалық дамуының тиісті деңгейіне жетуге көмектеседі. Алайда үлкен әдістемелік қолдау қажет — мүмкіндіктері шектеулі балаларға арналған білім беру бағдарламаларын талдау және бейімдеу, дидактикалық материалдарды әзірлеу, жеке білім беру жоспарын әзірлеу (жеке дамыту жоспары) және оны іске асыру, сабақтарды ұйымдастырудың жаңа формаларын қолдау және білім алушылардың жетістіктерін бағалау.

Әлеуметтік-педагогикалық бағытта қосымша білім беру ұйымдарында ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды әлеуметтік оңалтудың технологиялары мен құралдары

Республиканың **190** оқушылар сарайлары мен үйлерінде **270 386** бала, оның ішінде 1970 ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар оқиды.

Орал қаласының Мектептен тыс жұмыс орталығында 2010 жылдан бастап ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың азамат ретінде қалыптасуына және қоғамдық өмірде өзін-өзі анықтауына ықпал ететін үлкен педагогикалық қызмет тәжірибесі жинақталған. Орталықта ерекше білім беру қажеттілігі бар **70 бала** оқиды (көздері нашар көретін, сөйлеу қабілеттері, тірек-қимылдары бұзылған балалар).

Үйірме жұмыстары, «Сенім көпірі» психологиялық тренингтері, «Өмір - кемпірқосақ» психологтің топтық сабақтары, шашка, шахмат, тоғызқұмалақ бойынша спорттық турнирлер, акциялар, сәндік-қолданбалы, бейнелеу шығармашылығы бойынша көрмелер және «Мөлдір бұлақтан», «Әкем, анам және мен – тату отбасымыз!» отбасылық шығармашылық фестивалі

балалардың шығармашылық энергия, оң эмоциялық денсаулық, анықталған білім, білік және дағдыларды алуына мүмкіндік береді, олардың әрі қарайға өміріне де керек болады. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды инклюзивті білім беру кеңістігіне қосу Орталыққа «Арман жолында!», «Инклюзивті білімге бірінші қадам» әлеуметтік жобаларын іске асыруға мүмкіндік берді. Әлеуметтік жобалар шеңберінде 6 пандус салынды, үйірме сабақтарын өткізуге арналған көркемдік материал алынды, психология бөлмесіне арналған жабдықтар алынды.

Әр педагогке өте мұқият, өзінің педагогикалық тәжірибесіне сүйене отырып, баламен дұрыс байланысты орнату үшін барынша оң жағдай жасау бойынша өзінің стратегиясын ойластыруы керек. Тек осыдан кейін ғана педагог білім беру қызметіне кіріседі, ол өз кезегінде оқытудың дәстүрлі емес формасына, түзету жаттығуларына және балаларға жеке тәсілге негізделеді.

Педагогтердің жұмыс тәжірибесі білім беру бөлімдерінде зерттелген және жалпыланған, Орталық педагогтері «Балалармен жұмыста арт-терапияны қолдану», «Сенім көпірі» әдістемелік ұсынымдарын, «Души полет и рук творенье», «Зияткерлік ойындар: инклюзивті топ» білім беру бағдарламаларын, «Тең әдіс – тең мүмкіндіктер» әлеуметтік ролик әзірледі. Педагогтер ұдайы болып отыратын семинарлар аясында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс тәжірибелерімен алмасады, шеберлік сыныптар өткізеді.

Қостанай облысы Ұзынкөл ауылы Балалар шығармашылық үйінде 660 бала оқиды, оның ішінде **46** бала ерекше білім беру қажеттілігі бар – нашар көретін, сөйлеу қабілеттері, тірек-қимыл аппараттары, эмоциялық ерік саласы бұзылған балалар. Шығармашылық үйінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен сабақ жүргізу үшін бөлмелер жабдықталған, бала тұлғасын әлеуметтендіруге бағытталған жобаларды іске асыру үшін әдістемелік база құрылған. Педагогтер сабақта дене шынықтыру минуттарын, белсенді ойындарды, тілді дамытуға арналған жаттығуларды жүргізеді, арт-терапияны, қуыршақ терапиясын және еңбек терапиясын қолданады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар «Қуыршақ театры» және сәндік-қолданбалы өнер үйірмелеріне барады. Сабақтарда балаларды оқыту мен

тәрбиелеудің басты міндеті олардың өз еңбектерінің нәтижелеріне деген эмоциялы оң көзқарастарын тәрбиелеу және еңбек дағдыларын қалыптастыру болып табылады. Театр-ойын қызметі бойынша жұмыс балалардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға байланысты педагогикалық міндеттерді шешуге мүмкіндік

береді.

Театр-ойын қызметі – бұл баланың шығармашылық әлеуетін ашу үшін тұлғаның шығармашылыққа бағдарлануына жақсы мүмкіндік. Балалар қоршаған әлемдегі қызықты идеяларды байқауды, оларды іске асыруды және

өздерінің кейіпкерлерінің көркемдік бейнесін құруды үйренеді. Балалардың шығармашылық қиялы, бейнелі ойлауы, әдеттегі нәрседен ерекше дүниелерді табу білігі дамиды. Балалар ертегілердің негізгі ойын, негізгі оқиғаларды, олардың ретін анықтайды, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін бағалайды. Олар ертегі кейіпкерлерінің эмоциялық күйі туралы алған білімдерін қолданады, оқыған ертегілерінің мазмұнына жауап береді және ойын қимылдарын ойнайды. Педагог театр элементтерін сабақтарда, ойын-сауықтарда және мерекелерде қолданады. Балалар мерекелер мен ойын-сауықтарда белсенді қатысушы бола түседі, өз бетінше қызмет сабақтарында меңгерген біліктері мен дағдыларын қолданады.

Сабақ процесінде қабылдау, ойлау, ұсақ моторика (күш, амплитуда, жылдамдық, қол қимылдарының нақтылығы), көру-қимыл координациясы, зейін, жады, бейнелеу, көркем-конструкторлық қабілеттері мен шығармашылық даралықтары дамиды. Педагогтер түзету-сауықтыру жұмыстарында қолдардың ұсақ моторикасын, сенсорлық, тактильді қабылдауды дамытуға арналған әртүрлі жаттықтырғыштарды қолданады. Оқытудағы дәстүрлі емес әдістер баланың эмоциялық-тұлғалық дамуына көмектеседі. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың шығармашылық қызмет нәтижелері аудандық, облыстық балалар шығармашылық фестивальдерінде көрсетеді.

Өскемен қаласы Оқушылар шығармашылығы орталығында 2015 жылғы қыркүйектен бастап әлеуметтік бағыттағы «Біз түрліміз – біз теңбіз» пилотты жобасы іске асырылып келеді. Жобаға қатысушылар «Ульба», «Ақниет» медициналық-әлеуметтік дамыту орталықтарының, арнайы балабақшалардың, қала мектептерінің түзету сыныптарының ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылары, педагогтер және балалардың ата-аналары болып табылады.

Жобаның мақсаты - мүмкіндігі шектеулі бала тұлғасын тиімді дамыту және оны қоғамға бейімдеу үшін жағымды жағдай жасау болып табылады. Жобаның жаңалығы – ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың уәждемелерін дамыту, қызығушылықтары бойынша үйірме сабақтары арқылы олардың қабілеттерін, тұлғалық қасиеттерін жетілдіру, түсіністік, сенім, психологиялық ыңғайлылық атмосферасын құру және балалар, педагогтер және ата-аналардың шығармашылық өзара әрекеттесуі арқылы қажеттіліктерін қамтамасыз ету.

Жобаны жұмыс тобы басқарып отыр, оның құрамында жобаны іске асыру мүддесін көздеп отырған білім беру ұйымдарының өкілдері кіреді. «Біз түрліміз – біз теңбіз» жобасын іске асыру бойынша іс-шаралар педагогикалық кеңестерде, ата-аналар жиналыстарында талқыланғаннан кейін, жауаптыларды тағайындай отырып, директордың бұйрығымен бекітілді.

Аталған жобадағы басты орынды «Ульба», «Ақниет» медициналық-әлеуметтік дамыту орталықтарының, № 61, 62 арнайы балабақшалардың тәрбиеленісулеріне және №37, 26, 8, 21 қала мектептерінің түзету сыныптарының білім алушыларына арналған қайырымдылық концерттерді, акцияларды, интерактивті саяхаттарды, шеберлік сыныптарды, фестивальдерді,

байқауларды, шығармашылық шеберханаларды өткізіп отырған педагогтерге тиесілі.

Екі жарым жылда жоба іс-шараларына ерекше білім беру қажеттіліктері бар 1324 бала қатысты. Олардың ішінде 17 ерекше білім беру қажеттілігі бар бала Сарайдың балалар шығармашылық бірлестіктерінде топта басқа балалармен білім беру бағдарламаларымен айналыса бастады, оларды табысты меңгеруде, концерттерге және көрмелерге қатысуда.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен сабақты ұйымдастыру кезінде педагогтер оқытудың тұлғаға бағдарланған технологияларды қолданады. Сарай педагогтері балаланың өз әлеуетіне сүйенуіне мүмкіндік беретін білім беру ортасын, өз мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне байланысты тиісті оқыту технологиясындай білім беру ортасын қалыптастырады. «Біз түрліміз – біз теңбіз» жобасы аясында оқу-тәрбие жұмысының жоспары қайта қаралып, ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды инклюзивті оқытуды ұйымдастырудың тәртібі анықталды және олардың білім беру қажеттіліктеріне сәйкес білім беру бағдарламалары әзірленді. Жобаның нәтижесінде ерекше білім беру қажеттілігі бар әр баланың мүмкіндіктерін кеңейтетін жағдай жасалды.

Сонымен қатар, жобаны іске асыру мониторингі Оқушылар шығармашылық сарайының ресурстық базасын (2 және 3-қабаттарда пандустар, арнайы дәретханалар және т.б.) дамыту керектігін, жергілікті атқарушы органдардың мақсатты қаржыландыруының көмегі арқылы үйірме сабақтарына алып келу - кетуді шешу керектігін көрсетіп отыр. Ата-аналардың барлығы мүмкіндіктері шектеулі балаларды үнемі алып келе алмайды, себебі отбасы табысының көп бөлігі балаларға медициналық қызмет көрсетуге жұмсалады.

Мектепте ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды педагогикалық қолдау және өзін өзі іске асыруға бағытталған тәрбие жүйесін құру мақсатында медициналық-психологиялық қызметті құру, сарайдың штаттық кестесіне медицина қызметкерін, психологті, дефектологті енгізу және педагогтердің әдістемелерді, педагогикалық технологияларды меңгеру бойынша оқуын жалғастыру қажет. Аталған мәселеге әлеуметтік серіктестерді тарту қажет.

Ақмола облысында оқушылар сарайлары мен үйлерінде ерекше білім беру қажеттілігі бар **46 бала** оқиды.

Ақмола облысы Жақсы ауылында Оқушылар үйінде қант диабеті диагнозы қойылған бала оқиды. Бұл баламен жұмыс істеуде педагогтер жеке тәсілді қолданады – ақыл-ой мен практикалық қызметті алмастырады, оқу материалдарын шағын фрагменттермен береді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған сабақ мазмұнын таңдау кезінде, бір жағынан қолжетімділік қағидаты, бір жағынан материалды тым жеңілдетіп жіберуге жол бермеу ескеріледі. Педагогтер сабақ мазмұнын балалардың психикалық, физикалық және ақыл-ой мүмкіндіктері мен олардың қажеттіліктеріне сәйкес оқу қызметін белсендірудің тиімді құралы ретінде қолданады.

Павлодар қаласы М.М. Катаев атындағы Оқушылар сарайында ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқытуға жағдай жасалған. Оқушылар сарайында кіруге арналған екі есік бар. Екі шыға берістің сыртында ұстағыштары бар пандустар орналастырылған. Кіретін шыны есіктердің ортасында тамбур бар. Есіктерде – көздері нашар көретіндерге сары түсті ескерту ілінген. Бірінші қабаттағы санитарлық торапта ҚНМЕ-ге сәйкес салынған санитарлық тораптарда мүгедектерге арналған кабинка бар, есіктерінде тиісті белгілері бар. Бірінші қабаттағы ғимараттарға кіру үшін ішкі пандустар қойылған. Арбада отыратын мүгедектердің өтуі үшін есіктер кеңейтілген.

Шығармашылық бірлестіктердің білім беру бағдарламалары өзін өзі тану, қарым-қатынас және өзін дамыту саласындағы әлеуметтік маңызды дағдылар мен біліктерді меңгеруге бағытталған. «Мастерок» алғашқы техникалық модельдеу студиясының жетекшісі Г.С. Бектоғаева Облыстық балалар психоневрологиялық медициналық-әлеуметтік мекемесінің тәрбиеленушілерін модельдеуге үйретеді. Студияның білім беру бағдарламасының мақсаты техникалық шығармашылық арқылы мүмкіндіктері шектеулі балаларды табысты әлеуметтендіру үшін жағдай жасау болып табылады. Топта 11-16 жастағы **13** бала айналысады. Сабаққа балалар тәрбиешінің және медицина қызметкерінің сүйемелдеуімен келеді. Балалар сабақта құрал-саймандармен жұмыс істеуді, әртүрлі материалдардан көліктердің, ұшақтардың, кемелердің қарапайым макеттерін жасауды үйренеді және материал өңдеудің технологиялық тәсілдерін меңгереді. Әр балаға практикадағы өмірлік тәжірибені алуына, қоршаған әлемді, әсемдікті және үйлесімділікті меңгеруге және қол жеткізуге мүмкіндік беріледі. Дөңгелек үстелде жиналу және әртүрлі көрмелер балалардың өз бағаларын нығайтуға, еңбектенуге және өзін өзі жетілдіруге деген құлшыныстарын бекітуге көмектеседі.

Оқушылар сарайының көркемдік тәрбиелеу студияларында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың шығармашылық қабілеттерін ашуға жағдай жасалған. Ерекше білім беруге қажеттілігі бар **9 бала** «Радуга», «Жас Даурен», «Айдарай» вокалдық студияларында, «Декор» студиясында, «Білімпаз» эстетикалық тәрбие және дамыту студиясында оқиды. Әр бала үшін жайлы психологиялық атмосфера жасалған.

«Балалар милық салдануы» диагнозы қойылған балаларды оқыту үшін білім беру бағдарламасы қолдардың ұсақ моторикасын, түсті қабылдауға және абстрактілі шығармашылық ойлауына бейімделген. Тәрбиеленуші ұсақ бисерден, моншақтардан, табиғи материалдардан күрделі емес жұмыстар, пайеткалардан панно жасайды.

«Я познаю мир», «Волшебная кисточка», «Логика», «English kids», «Балапан», «Білгіш», «Гүлдер» үйірмелерінің жетекшілері сабақтарды балалардың жас ерекшеліктеріне, психологиялық және физикалық дамуын ескеріп жүргізеді. Оқу материалдары қарапайымнан күрделіге қарай қағидаты бойынша тапсырмаларды біртіндеп күрделендіру арқылы құрылады. Сабақтарда педагогтер динамикалық жаттығуларды, дене шынықтыру минуттары балаларды сабақ тақырыбына жақындатады, нақты бір тапсырманы

пысықтайтын балалардың білімдері мен біліктерін толықтырады. Сабақтарға жалпы және ұсақ моториканы дамытуға арналған жаттығулар міндетті түрде қосылады, олар оқытудың тиімділігін арттыруға және балалардың танымдық белсенділіктерін дамытуға мүмкіндік береді.

2017 жылғы қарашада білім алушы Пак Амелия «Пони» зияткерлік байқауына қатысты және «Речецветик» бірінші кезеңінің жүлдегері атанды.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін бұқаралық іс-шаралар, көріністер, ойын бағдарламалары және акциялар өткізіледі. Павлодар қаласының №4 мектеп-интернатында «Ровесник» клубында «Жас ерікті» өңірлік бағдарламасын іске асыру шеңберінде «Алақан Party» акциясы өткізіледі. **103** мүмкіндігі шектеулі бала, олардың ата-аналары, мұғалімдер белсенділік танытады және естелік үшін өз алақандарының ізін ашық плакатқа қалдырады. «Ровесник» клубының еріктілері «Мейірімділік» акциясы аясында ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған «Біз – бармыз!» квест-ойынын өткізуде. Квестке қатысушылар логикалық кедергілерден өтеді: жұмбақтарды шешеді, белгілер мен заттарды іздейді. Бағдарламаның ең қызықты тұсы мультфильм кейіпкерлері Спанч Боб пен Патрик балалармен билейді, мерекенің «дәмді» бөлімі қағаздан жасалған жүрекшелер мен чупа-чупстан жасалған гүлдерге арналады. 2017 жылғы «Біз – бармыз!» квест ойынының қатысушылары 15 екреше білім беру қажеттілігі бар балалар мен олардың ата-аналары болды.

2017 жылы «Рухани жаңғыру» республикалық бағдарламасын іске асыру шеңберінде «Достық шеңбері» облыстық жобасы өз жұмысын бастады, оның мақсаты балалар мен жастардың шығармашылық әлеуетін іске асыру үшін жағдай жасау болып табылады. Оқушылар сарайының «Splash» заманауи би студиясы, «Жас дәурен» вокал студиясы Отбасы типіндегі Балалар ауылының тәрбиеленушілеріне арналған «Ашық жүрек» концерттік бағдарламасын дайындады. «Ровесник» клубының еріктілері көңілді би және тосын сыйлармен ойын бағдарламасын жүргізді. **130** ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін «Жаңа жыл ғажайыбы» мерекесі өткізіледі.

«Ұлан басы» ассоциациясының басшылары және «Бірыңғай «Жас ұлан» БЖҰ еріктілері «Альрами» (менталды бұзылыстары бар балаларға) клуб үйінің тәрбиеленушілеріне арналған «Рухани жаңғыру» бағдарламасы және «Жас волонтер. 5-жұлдыз» облыстық жобасы аясында жаңа жылдық квест және шырша жанында мерекелік бағдарлама өткізіледі. Квест алаңдарында қатысушылар жаңа жылдық өлеңдер айтады, билейді, ұнаған кез-келген музыкалық композицияны орындайды және аққала жасайды. Жаңа жылдық мерекеге қатысу – менталды бұзылыстары бар балалар үшін ерекше оқиға.

М.М. Қатаев атындағы Оқушылар сарайының педагогикалық ұжымы өзгеріп отыратын әлеуметтік ортаға үйлесімді және тиімді бейімделуге қабілетті адамды өсіру балалық шақтан басталатынын түсінеді. Әлеуметтік дамыту баланы заттар әлеміне ғана емес, сондай-ақ жақын ересек адамдар және өз қатарластарымен араласу арқылы қарым қатынастың әлеуметтік кеңістігіне енгізе отырып, әлеуметтену мен дараландыру процестерін біріктіреді.

Екібастұз қаласының «Қайнар» білім беру және бос уақытта қамту

кешенінде 2014 жылдан бастап ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар өз құрдастарымен қатар оқып жатыр. Білім беру процесі, бос уақытты қамту, мәдени, шығармашылық қызмет, театр қызметін ұйымдастыру арқылы мүмкіндіктері шектеулі балалардың әлеуметтік мәдени қалыптасуына бағытталған. «Маска» ұжымы оңалту

орталықтарымен сыртқы желілік ынтымақтастықты дамыта отырып, бірнеше жыл бойына мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік бейімдеуді іске асырып отыр. Театрландыру баланың шығармашылық және сөйлеу қабілеттерін дамытудың құралдары мен тәсілдерін дамытудың көптеген түрлерін тандауды қамтиды, оның коммуникативті және адаптивті мүмкіндіктерін дамытуға ынталандырады. Оқытудағы және тәрбиелеудегі ұжымдық театрлық ойын қойылымдарының педагогикалық мақсаты шығармашылық қызметке қосу арқылы бала тұлғасының даму деңгейін арттыруға көмектеседі.

«Маска» үлгілі театр студиясының жетекшісі Л. Ермакова білім беру бағдарламасын әзірлеп, оған С. Торайғыров атындағы мемлекеттік университеттің профессоры С. Ксембаева пікір берген. Білім беру бағдарламасының өзектілігі жалпы білім беретін мектептерде оқымайтын мүгедек балалардың отбасының қажеттілігіне байланысты.

«Маска» театр студиясында сөйлеу, қимыл, ақыл-ой саласындағы ауытқулары бар **10** бала оқиды. Педагог тәрбиеленушілердің жеке ерекшеліктерін ескереді. Білім алушының өз алдына мақсат қоюы, міндеттерді қалыптастыруына, оқу міндеттерін шешу тәсілдерін анықтауына және өзінің оқу қызметтерінің нәтижелерін бағалауы үшін жағдай жасалған. Мұндай дараландыру процесі мүмкіндігі шектеулі бала үшін де, сондай-ақ оның қатарлары үшін маңызды. Дараландыру процесі топтың барлық білім алушыларына тең мүмкіндік беруге жағдай туғызады, осылайша инклюзивті тәсіл практикада жүзеге асады. Технологиялық деңгейде дараландыру процесі әртүрлі педагогикалық тәсілдермен: тұлғаға бағдарланған педагогикада, оқытудағы рефлексивті-қызметті тәсілмен, сондай-ақ жобалау қызметі және тьюторлық сүйемелдеу технологияларында іске асырылады.

Білім беру және бос уақытты қамту кешенінің «Маска» театр студиясы бағдарламасын іске асыру аясындағы жұмыс балалардың айналасында тұтас өмірлік жүйе пайда болатындай етіп құрылған. Шығармашылық, қиял, елестетуді дамыту әлемі – ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін тасығандық емес, практика жүзіндегі олардың мәдениет, әлеумет әлеміне енудің жалғыз мүмкіндігі.

Педагог Ермакованың құрған кіріктірілген театры дамуы ерекше балаларды әлеуметтендіру мен оңалтудың құралы болып табылады. Білім беру бағдарламасының мақсаты театр құралдары арқылы мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік бейімдеу, қоғамның дамуында ерекшеліктері бар адамдарға деген адекватты көзқарастарын қалыптастыру болып табылады. Әр сабақта ойын терапиясы, ертегі терапиясы, музыка терапиясы, эрготерапия, арт-терапия және би терапиясы қолданылады. Ойын процестерінде эмоциялы ерік саласын, қимыл белсенділігін, қимыл мен кеңістікте бағдарлануды дамытуға арналған театр тәсілдері, этюдтер мен жаттығулар пайдаланылады.

Мүмкіндіктері шектеулі балаларды оқыту олардың еңбекке қабілеттерінің төмендігіне, жылдам шаршайтынына байланысты қиындау болады, сондықтан да жеңілдетілген педагогикалық тәртіп, релаксация қолданылады. Педагог пен психолог мүмкіндіктері шектеулі балалар мен олардың ата-аналарына психологиялық қолдау көрсетеді.

Осылайша, **«Қайнар» білім беру және бос уақытты қамту кешенінің «Маска театр» студиясында** ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды толыққанды кіріктіруді және тұлғалық өзін өзі танытуын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін, кедергісіз, бейімделген орта құрылған. Л.А. Ермакованың мүмкіндіктері шектеулі балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту бойынша жұмыс тәжірибесі облыс және республика деңгейінде жалпыланған.

Павлодар облысы Ақсу қаласының Балалар шығармашылық үйіне қарасты «Болашақ» мүмкіндіктері шектеулі балаларды әлеуметтік

бейімдеу орталығында 1998 жылдан бері 5-18 жас аралығындағы **24 баланы** оқытып келеді, олар денсаулық мүмкіндіктеріне байланысты жалпы білім беретін мектептерде оқи алмайды.

Балалар шығармашылығы үйінде ерекше қажеттілігі бар балаларды оқыту үшін жағдай жасалған: ғимаратқа кіреберісте пандустар қойылған, тиісті жиһаздар қойылған сабақтарды өткізуге арналған кабинеттер, теледидар, аудиотехника алынған. «Болашақ» орталығы ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмысты қалалық бос уақытты қамту және әлеуметтік бағдарламалар бөлімімен тығыз байланыста жұмыс істейді. Педагогтердің жұмыстары баланың ақыл-ой белсенділігін арттыруға, ойын қызметінде вербалды және вербалды емес қарым-қатынасты қалыптастыруға бағытталған. «Болашақ» орталығының жұмысы балалар бірлестігі арқылы іске асырылады. «Араласу сағаты» үйірмесінің жетекшісі Пашенко О.В. балалардың барынша ашық-жарқын және араласуға дайын болуына көмектесетін әртүрлі тренингтер өткізеді. «Мастерская Поделкина» үйірме сабақтарында балалар әртүрлі материалдардан аппликация техникасын меңгереді. Мүмкіндіктері шектеулі балалар мерекелік іс-шараларды дайындауға және өткізуге атсалысады.

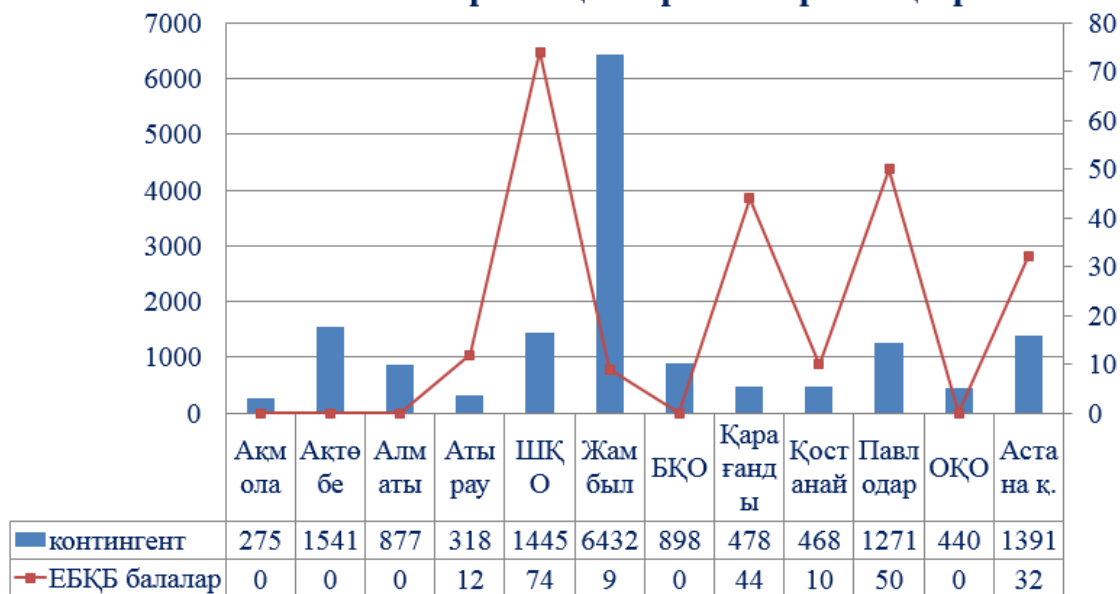
Жезқазған қаласының «Оқушылар мен жасөспірімдер сарайында» ерекше білім беру қажеттілігі бар **28 бала** «Бейнелеу өнері», «Ою-өрнек», «Тоқыма», «Алтын көмбе», «Макраме», «Өсімдіктер экологиясы» және «Ритмика» үйірмелеріне қатысады. Үйірме жетекшілері сабақта ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен түзету жұмыстарында арт-терапия элементтерін қолданады. Бұл музыкамен сурет салу, құмды арт-терапия, ермексаздан, жұмсақ пластиктан және тұзды қамырдан мүсіндеу. Шығармашылық жұмыс процесінде балалар барынша жылы шырайлы және барынша тез араласатын болады, балалар өзін көрсетуге және де табысты болуға мүмкіндік алады.

Теміртау қаласының Балалар-жасөспірімдер шығармашылық орталығының «Искорка» музыка үйірмесінің жетекшісі Седова Е.Г. «Артикуляциялық гимнастиканың ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың тілдерін дамытуға әсері» атты әдістемелік ұсынымдарын әзірлеген. Педагог **11** баланы артикуляциялық органдардың жақсы қимылдауының арқасында дыбыстарды дұрыс айтуды үйретеді. Артикуляциялық гимнастиканың мақсаты дыбыстарды дұрыс айтуға қажетті толқыққанды қимылдар мен артикуляциялық аппараттың белгілі органдарын түзету болып табылады.

Техникалық бағыттағы қосымша білім беру жағдайында педагогтердің ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс тәжірибелері

ҰБДК деректері бойынша Республикада техникалық бағытта **23** қосымша білім беру ұйымдары бар, онда **15 834** бала білім алуда, оның ішінде **231-і** ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар.

Жас техниктер станциялары мен орталықтары

Өскемен қаласындағы жас техниктер станциясы республикада бірінші болып ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істей бастады.

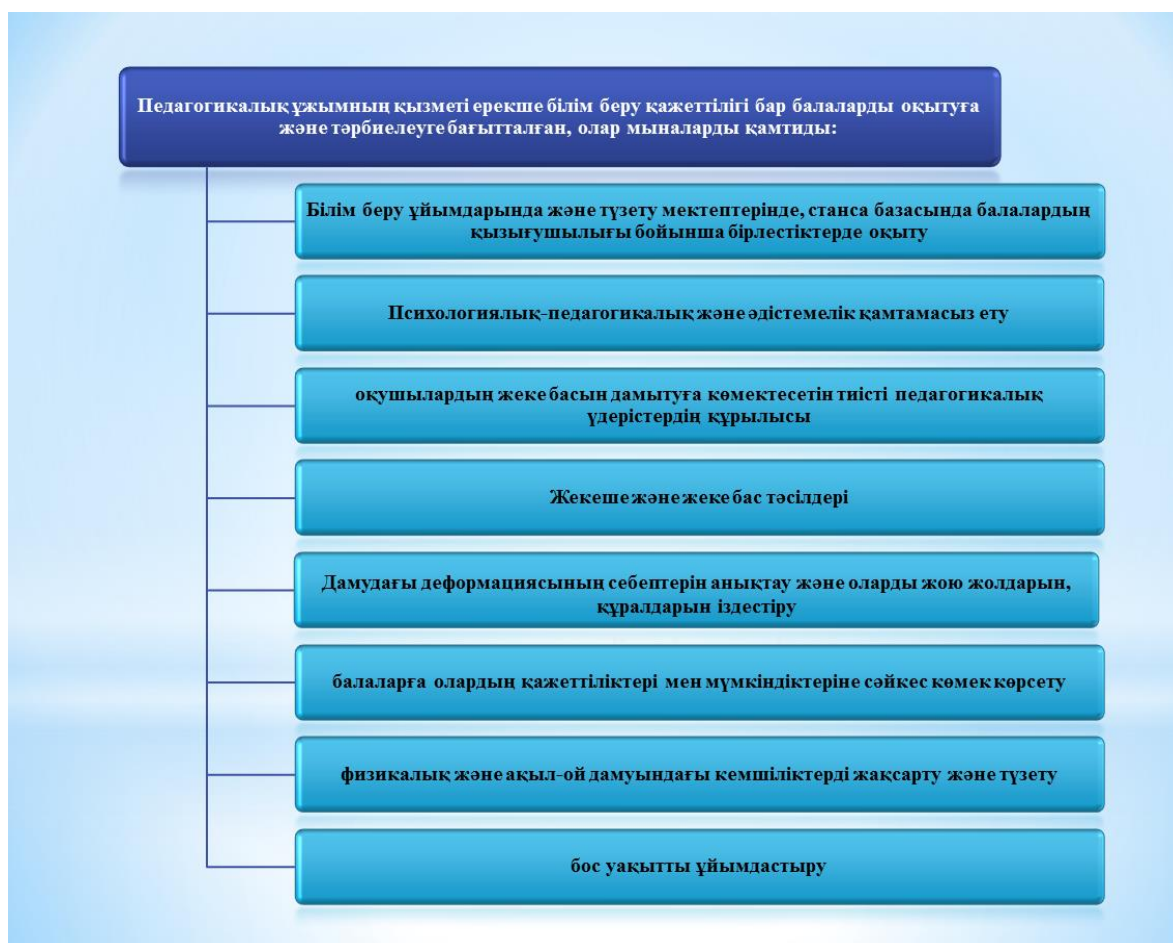
2010 жылы жас техниктер станциясы Өскемен қаласындағы балалар психоневрологиялық әлеуметтік-медициналық мекемесінде балаларға арналған «Техникалық архитектуралық үлгілеу» үйірмесін ашты.

Қазіргі уақытта станцияда көру, есту қабілеті нашар, психикалық дамуында ауытқуы бар **68** бала «Авиамодельдеу», «Бастапқы техникалық үлгілеу», «Дизайн технологиясы», «Жас суретші», «Техникалық сәулеттік модельдеу» дамыту үйірмелерінде оқиды.

Білім беру үдерісін ұйымдастыруда ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың өзіндік ерекшеліктері бар: білім беру бағдарламаларын игеру мерзімдерінің әртүрлілігі, білім алушылармен психофизиологиялық мүмкіндіктеріне, ақау құрылымының ауырлығына, эмоциялық ерік аясының ерекшеліктеріне, емдеу-профилактикалық мекемелердің нұсқаулықтарына байланысты сабақтарды ұйымдастырудың вариативтілігі.

Жыл сайын оқу жылы басталғанға дейін педагогтер алдын-ала сау балалармен, олардың ата-аналарымен жұмыс жасайды, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін жайлы климат қалыптастырады, кейінірек түзеу мекемелерінде ерекше сабақ тәртібімен, қалыпты ортада білім алатын ұқсас диагноздары бар балалардан ерекше білім беру топтарын құрады, зияткерлігін жоғалтқан балалардың топтарын анықтайды, оқу жылы бойында осы санаттағы балалармен жүретін тьюторлармен танысады. Осы санаттағы балалармен жұмыс істеуге біліктілікті арттыру курстарынан өткен педагогтерге рұқсат етіледі. Станцияның әдістемелік қызметі педагогтерге арналған ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту мәселелері бойынша семинарлар,

кеңестер жүргізеді.

Оқу үдерісі ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың физиологиялық және психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, әлеуметтік тәжірибені игеруге бағытталған.

Білім алушының еңбекке қабілетсіздігінің төмен болуына, жоғары шаршағандық және қызметтік танымының бұзылуына байланысты оқыту қиындыққа алып келеді, сол себептен баланың психологиялық оңалуына ерекше көңіл бөлінеді.

Жеке даму бағдарламасы ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға ғана емес, оның отбасына да, оны хабардар етуге, оңалту іс-шараларына оқытуға және отбасылық қатынастарды түзеуге бағытталған.

Ата-ананың міндеті – қиын жағдайда балаға оған тән табиғи дамудың толық әлеуетін анықтауға көмектесу.

Ата-аналар баланың даму ерекшеліктері және оңалту іс-шараларын жүргізу, тәрбиелеу мен білім беру туралы кеңесті педагогтерден алады.

2016 жылдан бастап педагогикалық ұжым «Біз әртүрліміз, біз теңбіз» жобасы аясында ерекше білім беру

қажеттілігі бар балаларға арналған «Біздің аспан» авиамодельдердің көрнекі ұшуы, авиамодельдеу көрмелері сияқты қалалық іс-шаралардың бастамашысы болып табылады.

Жыл сайын жас техниктер станциясының оқытушылары «Ульба» қалалық әлеуметтік қызметтердің қалалық аумақтық орталығында, Балалар психоневрологиялық медициналық-әлеуметтік мекемесінде, Н. Крупская атындағы жалпы орта білім беретін мектеп-интернатта арнайы білімге қажеттілігі бар балалар үшін шеберлік сыныптарын өткізеді.

Бағдарламада зертхананы көрсету, робототехника, автотехника және сәндік-қолданбалы шығармашылық шеберлік сабақтарын өткізу, сондай-ақ «F3P» ұшақ үлгісінің ұшуын ұйымдастыру сияқты түзету мектептерінің білім алушыларына экскурсия жүргізу дәстүрге айналды.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылар жарыстарға қатысады.

2016 жылы жас техниктер Станциясының тәрбиеленушісі, "Болашақтың инновациялық технологиялары" қалалық фестивалінде бас жүлдені, "Жас өнертапқыш" Халықаралық техникалық шығармашылық байқауында бірінші орынды иеленді.

2017 жылы осы ұйымның тәрбиеленушілері ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға арналған «Қандай ғажап әлем!» халықаралық шығармашылық байқауда 1-ші орынды иеленді.

Қостанай қаласындағы техникалық шығармашылық мектебінде 468 бала, оның ішінде сөйлеу дамуының психологиялық кешігуі, көру, есту қабілеті бұзылған және басқа да **10** мүгедек бала білім алады.

Үйірмедегі сабақтар балалардың өздері үшін жаңа қызметтегі өз мүмкіндіктерін түсінуге мүмкіндік береді, олардың түзелуіне және қоғамға интеграциялануына септігін тигізеді.

Ерекше білім беруге қажеттілігі бар тәрбиеленушілер педагогінің басты міндеті - қосымша білім беруге қолайлы жағдай жасау болып табылады.

Ерекше білім алу қажеттілігі бар балаларға арналған үйірме сабақтары белгілі бір білім алуға, шығармашылық қабілеттерін, дағдыларын, шеберліктерін, бастамашылықты және қиялын дамытуға бағытталған.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту өмірге бейімделуге көмектеседі, толеранттылық пен жауапкершілікті дамытуға мүмкіндік береді.

Оқу-тәрбие жұмысы үдерісінде педагог жеке үлгімен білім алушылардың жеке қасиеттерін ескере отырып айналысады.

Жеке қолданылатын әдіс белгілі бір дәрежеде барлық қолданыстағы технологияларда жүзеге асырылады.

Оналту кеңістігінің өтеуші элементіне бірінші кезекте балаға деген махаббат (қамқорлық, адамгершілік қатынас, жан жылуы мен мейірімділік), баланың барлық артықшылықтары мен кемшіліктерін қабылдай отырып, балалардың қиындықтары мен мәселелерін түсіну, қайырымдылық, қажетті

көмек, өзін-өзі игеруді үйрену элементтері (үйренуді үйрен, өзіңді-өзің бақылауды үйрену) жатады.

2017 жылы халықаралық Интернет Инновациялық жобалар байқауында мектеп тәрбиеленушісі бірінші орынды иеленді, оны оқушылар және педагогикалық ұжымы алдында марапатталды, сондықтан ерекше білім беру қажеттілігі бар әрбір бала жеңістер мен жетістіктерге басқалармен тең дәрежеде қол жеткізе алатынына сенімді бола алады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушыларға оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастырған кезде, педагогтер жүйелік белсенділікке, оның ішінде түзету үдерісінде қазіргі заманғы білім беру технологиясына сүйенеді.

Оқыту барысында педагогтер балалардың танымдық белсенділігін жандандыратын әдістерді қолданады. 2016 жылы «Жеңісті ардақтаймыз!» атты мектеп жобасы іске қосылды.

Ғылыми-техникалық модельдеу үйірмесінің білім алушылары Ұлы Отан соғысына қатысқан туысқандары туралы ақпарат жинады.

Осы ақпарат негізінде әрбір соғысқа қатысушының (атасының, әжесінің, алыс туысының) даңқ жолы анықталды.

Балалар жинаған соғыс жылдарындағы фотосуреттер, ақпараттар естелік кітабына енді. басқа бағыттағы үйірмеге қатысушылар 1941-1945 жылдардағы әскери техниканың үлгілерін жасады.

«Соғыс естеліктері біз үшін қасиетті!» мектептік және қалалық көрмелерде білім алушылар орындаған үлгілер мен макеттер ұсынылды.

Психо-сөйлеу дамуы жетілмеген білім алушылар «Мен өз елімнің патриотымын!», «Жеңісті ардақтаймыз!» жобаларына, «Қазақстанның қорықтары» моделін құру кезінде өз шығармашылық жұмыстарының көрсетіліміне қатысып, оларға барлық кезеңдерде басқа да балалар тарапынан көмек көрсетілді.

Қарағанды облысы Сарань қаласындағы жас техниктер станциясында 478 бала білім алуда, оның ішінде «Авиа модельдеу», «Кеме модельдеу», «Электрондық автоматтандыру», «Робот техникасы», «Бастапқы техникалық модельдеу», «Жас инноватор», «Электрондық автоматика» үйірмелерінде 44 ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар айналысады.

Сыныптағы мұғалімдер мүгедектігі бар білім алушыларға жеке және әртүрлі тәсілдерді пайдаланады, тәжірибелік жұмыста түрлі іс-шараларды қолданады, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жеке басын әлеуметтендіруге, оң ерік-жігердің көрінісіне, өзін-өзі жетілдіруге ұмтылуына және қоғамда өзін-өзі жүзеге асыруға ұмтылуына ықпал етеді.

Үйірме басшыларының басты жетістіктерінің бірі сабақта эмоциялы қолайлы, ыңғайлы психологиялық атмосфераны қамтамасыз ету болып табылады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс кезінде педагогтер арнайы даму-түзеу педагогикалық технологияларын қолданады, бұл оларға оқыту мен тәрбиелеуде оң динамикаға жетуге мүмкіндік береді.

Сабақтарда білім алушылардың өз құрдастарына дұрыс қатынастарын қалыптастыруға тәрбиелейді, денсаулық сақтау технологиясының элементтерін пайдаланады.

Педагогтің денсаулық сақтау жұмысының маңызды бөлігі – бұл сабақтың ұтымды ұйымдастырылуы болып табылады.

Балалардың ақыл-ой қабілеттерін жақсарту, шаршаудың мерзімінен бұрын басталуын болдырмаудың, бұлшық еттерге статикалық күш түсіруді, эмоциялық бәсеңдеуді жеңілдету үшін дене шынықтыру үзілістері жүргізіліп тұрады.

Балаларды оқытудың денсаулық сақтау технологияларын қолдану ерекше материалдық шығындарсыз мүгедектігі бар балалардың денсаулығын сақтауға ғана емес, білім беру үдерісінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Үш жыл қатарынан үй жағдайындағы балалар әлеуметтік бөлімнің көмегімен «Авиа модельдеу» үйірмесінің сабақтарына қатысып жүр.

Оқытушы В.И. Назаренко барлық үйірмеге қатысушыларға бірдей талаптарды жасай отырып, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жеке жұмысына үлкен көңіл бөледі, соның нәтижесінде әртүрлі деңгейдегі әуе модельдерінің жарыстарында, техникалық шығармашылық көрмелерінде командалық жүлделі орындарға ие болып жүр.

Ішкі үйірмелік және қалалық жарыстарда жүлделі орындар қатарында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жасаған үлгілері бар.

Тәрбиеленушілер екінші жыл Облыстық мамандандырылған №5 мектеп-интернатының «Робот техникасы» үйірмесіне қатысады.

Жоба әдісі – бұл робот техникасын зерделеуде қолданылатын негізгі әдіс. Балалар өздері қатысатын жобаны тандайды. Жобаларда рөлдерді бөлу кезінде, педагог балалардың өз тілектерінен басқа, білім алушылардың психологиялық ерекшеліктерін, шығармашылық қабілеттерін ескереді.

Жобалардағы иерархия мәселесі – шетін мәселе болып табылады және бір жағынан көшбасшылық қасиеттерді дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасауға және тобымызды өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді, ал екінші жағынан, ынтымақтастық және бағыныстылығында (бір жоба шеңберінде уақытша бағыныстыру) балалардың бірлескен қызметін мұқият қадағалауды талап етеді.

Педагогтің міндеті жобаларды сәтті аяқтауға жеткізу және әрбір балаға алған нәтижеге деген мақтаныш сезімін қалдыру.

Жас техниктер станциясының тәрбиеленушілері облыстық бөлме үлгілері мен техникалық шығармашылық, жас радиоэуесқой-жанашылдар байқауларының жеңімпаздары болып табылады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқыту техникалық модельдерді құрумен шектелмейді, педагог ақпараттық, ойын және жарыс іс-шаралары арқылы білім алушыларды жалпы мәдениетке тәрбиелейді.

Педагог баланың эмоциялық әлемін дамыта отырып, қоршаған әлеммен үйлесімді өмір сүруге және сұлулықты түсіне білетін тұлғаны тәрбиелейді.

Туристік-өлкетану бағытында балаларға қосымша білім беру жағдайындағы инклюзивті білім

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін әлеуметтік сауықтыру құралы ретінде келесі факторлар сауықтыру негізі болып табылатын туристік-өлкетану қызметі ерекше орын алады:

Қазіргі уақытта республикада **28410** баланы (1%) қамтыған **40 жас туристер станциясы** бар, оның ішінде жас туристер станциялары мен орталықтарында **256** ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар шұғылданады.

2017 жылғы 1 қазанда Орал қаласының Облыстық балалар-

жасөспірімдер туризмі және экология орталығында сауықтыру туризмі бөлімі ашылды. Облыстық мектеп-интернаттың базасында көру қабілеті бұзылған балаларға арналған төрт үйірме құрылған, Облыстық есту және сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға арналған арнаулы мектеп-интернат-кешеннің базасында үш үйірме жұмыс істейді. №3 қалалық жалпы орта білім беретін мектептің, ақыл-ой қабілеті бұзылған балаларға арналған арнаулы мектептің және №1 Подстепный жалпы орта білім беретін мектептің базасында туризм бойынша үйірмелер ашылған. Мұнда жүйке-сенсорлы керендік, көру қабілетінің бұзылуы, психикалық даму бөгелісі, аутизм, балалардың церебральды сал ауруы сияқты әртүрлі диагнозы бар балалар шұғылданады. Үйірме жұмысының тақырыбы: туризм, экология, спорттық бағдарлау және өлкетану. Білім алушылар үнемі туристік базаларға шығып тұрады, туристік жарыстарға белсенді қатысады. 2017 жылғы желтоқсанда облыстық есту және сөйлеу қабілеті бұзылған балаларға арналған арнаулы мектеп-интернат-кешеннің базасында сурдобағдарлау бойынша алғашқы жарыстар өткізілді.

Павлодар қаласында «Самал» сауықтыру орталығы 20 жылдан астам өз жұмысын жүргізуде. Оның негізгі ұраны: «Бүгінгі күні «ерекше» балалар мен жастар, бей-жай қарамайтын азаматтардың қолдауымен біздің қоғамымыздың толыққанды мүшесі бола алатын ертеңгі күнгі біздің еліміздің ересек азаматтары». Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін алғашқы жарыстар орталықтың базасында он жыл бұрын өткізілді. «Пилигрим» балалар туристік клубы «Кедергілер жолағы» жарысын жыл сайын өткізеді, Павлодар облысы бойынша инклюзивті бағдарлар әзірледі.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған «Әр түрліміз – теңбіз» инклюзивті білім беру бағдарламасы әзірленген. Негізгі мақсаты бард әндері мен туризм элементтерін үйрену арқылы білім алушылардың әлеуметтенуі және бейімделуі үшін оңтайлы жағдай жасау болып табылады. Аталған бағдарлама «Өлкенің туристік-өлкетану мүмкіндіктері», «Туризм негіздері», «Өлкетану», «Изотуризм», «Авторлық және туристік ән» бөлімдерінен тұрады. Білім беру бағдарламасының табысты жүзеге асырылуына тұлғалық-бағдарлану тәсілдерінің, түзету сабақтары мен ойын қызметінің қағидалары және әдістері негіз болады.

Баланың әлеуметтік дамуы қызмет барысында жүзеге асырылады. Бұл жерде балаға өзін барынша толық жүзеге асыруға мүмкіндік беретін ойын ерекше орын алады. Ойынның арқасында баланың тұлғасы жетіледі, уәждемелік және қажеттілік саласы дамиды, танымдық және эмоциялық эгоцентризмді жеңеді, тәртіптің еріктілігі, ақыл-ой қызметі дамиды.

Пәндік ортаны ұйымдастыру процесінде келесі талаптарды қадағалау қажет :

барлық психикалық процестерді – қабылдауды, ойлауды, жадыны, қиялдауды және тағы басқаларды сапалы дамытуға ықпал ету;

мазмұнында жалпы тұлғалық дамуды қамтамасыз ететін (танымдық, сөйлеу, көркем, эстетикалық, физикалық) әлеуметтік мәдениеттің негізгі элементтерінің көрініс табуы;

баланың жасына сәйкес болуы, «жақын маңдағы даму аймағына» бағдарлану;

балалардың жас ерекшеліктерін ескеру.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар тез шаршайтындықтан, сабақтарда оларға «Пилигрим» клубының мүшелері көмектеседі. Оқу сабақтары «Самал» ресурстық орталығының базасында жүргізіледі, ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды тәрбиешілер алып жүреді. Оқу сабақтары практикалық жұмыстар, шеберлік сыныптар және интерактивті экскурсиялар формасында өткізіледі. Мүмкіндігі шектеулі балаларға арналған туристік экскурсиялық бағдарлар әзірленген және апробациядан өткен. Білім алушылар өз бетінше шығарған авторлық әндерді жаттайды, жаяу туризм, өлкетану негіздерімен танысады және сәндік-қолданбалы шығармашылықпен шұғылданады. Сабақта жеке, топтық, ұжымдық, жұптық жұмыстың әртүрлі нұсқаларын қолдану әрбір білім алушының білім беру процесіне қатысуын қамтамасыз етеді. Пәндік білім мен біліктің біртіндеп қалыптасуына ғана емес, сонымен бірге білім алушының коммуникативтік, ұжымдық еңбек дағдыларының дамуына ықпал етеді.

Әрбір оқу сабағын оң психологиялық уәждемеден бастаған жөн, осы мақсатпен әртүрлі психологиялық ойындар мен бард әндері қолданылады. Педагогтер туристік түйіндерді байлау және от жағу бойынша практикалық сабақтар, Павлодар облысы бойынша виртуалды және интерактивті экскурсиялар өткізеді. Білім алушылар сабақтарда жай ғана селқос қарап немесе тыңдап қана қоймай, сонымен қатар оқу процесіне қатысады.

Осылайша, оқу сабақтары көп модальды болып табылады, себебі олар бірдей уақытта бірнеше сезім мүшелеріне (көру, есту, тактильді сезімталдық) әсер етеді және орталық жүйке жүйесіне толыққанды әсер береді. Ұсақ моториканы дамыту жүйке жүйесі жұмысының жақсаруына, бас миының

қыртыстарында қимыл және сөйлеу облыстарының дамуына, психикалық функцияның дамуына ықпал етеді. Аталған сабақтар ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту кезінде аса маңызды, себебі олар туризм дағдыларын үлкен қызығушылықпен меңгереді.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған «Әр түрліміз – теңбіз» инклюзивті білім беру бағдарламасын іске асыру бард әндері мен туризм элементтерін үйрену арқылы білім алушылардың әлеуметтенуі және бейімделуі үшін оңтайлы жағдай жасауға бағытталған, оқытумен қатар жалпы құзыреттіліктерді (бейімделу, әлеуметтену, коммуникация, әлеуметте бірігу) дамытуға, сауықтыру білімін, білігін және дағдыларын қалыптастыруға, ұсақ және жалпы моториканы дамытуға, белсенді өмір салтына уәждемені арттыруға мүмкіндік беретін тұтас арнайы іс-шаралар жүйесінен құралады. Мүмкіндігі шектеулі білім алушылар туристік-спорттық дағдылары мен біліктерін Балаларды қорғау күніне арналған, ерекше қажеттіліктері бар балалар мен жастарға арналған жыл сайынғы «Кедергілер жолағы» жарыстарында көрсетеді, ол жерде әрбір білім алушы – әртүрлі номинациялар бойынша жүлдегер атанады.

Экологиялық-биологиялық бағыттағы қосымша білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмысты ұйымдастыру

Қазіргі уақытта республикада 9 734 баланы (0,3%) қамтыған **14 жас натуралистер станциялары мен орталықтары** бар, оның ішінде **210** баланың ерекше білім беру қажеттілігі бар.

Шымкент қаласының экологиялық орталығы 2014 жылдан бері «Үміт» облыстық мектеп-интернатының базасында ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс жүргізеді. Барлығы **83 бала** білім алады, оның ішінде 7-9 жас шамасында 30 бала, 10-12 жас шамасында 33 бала, 13-15 жас шамасында 20 бала. Сабақтың ұзақтығы – 25 минут. «Жас экологтар» үйірмесінде көзі көрмейтін және әлсіз көретін балалар шұғылданады. Педагогтер ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен олардың психикалық және физиологиялық ерекшеліктеріне сәйкес жұмыс жасайды. «Жас экологтар» үйірмесінің бейімделген оқу бағдарламасының ерекшелігі – ерекше білім беру қажеттілігі бар білім алушылардың әрі қарай табысты әлеуметтенуі үшін қажет экологиялық сипаттағы қарапайым білімдер мен біліктер жүйесін қалыптастыру арқылы білім алушыларға түзету-дамыта әсер етуді жүзеге асыру.

Сабақтарда педагогтер көзі нашар көретін және зағип балалардың ерекшеліктерін ескереді: олар вербалды ақпаратты жақсы қабылдайды және рационалды-логикалық ойлауға бейімділігімен ерекшеленеді. «Жас экологтар» үйірмесінде сабақтың негізгі формалары - танымдық әңгімелесу, экологиялық викториналар, дидактикалық ойындар, шығармашылық сабақтар, шеберлік сыныптар және ойын тренингтері болып табылады. Оқу қызметін ұйымдастыру формалары: ұжымдық, жұптық, жеке.

«Жас экологтар» үйірмесінде оқыту әдістері:

1) практикалық (қолжетімді тәжірибелер, әртүрлі табиғи материалдармен жұмыс, әрі қарай сабақтарда қолдану үшін тактильді қолдан жасалған бұйымдар дайындау);

2) сөйлеу (әңгімелесу, лекция, дискуссия);

3) ойын (викториналар, ойындар, шығармашылық экологиялық тапсырмалар).

Білім беру бағдарламасы теориялық және практикалық сабақтардан құралады. Алдыңғылары әңгімелесу, ауызша журналдар түрінде өткізіледі. Практикалық сабақтар ғимараттарда көрмелер, байқаулар, әңгімелесу және викториналар ұйымдастыру, тәжірибелер көрсету, лабораториялық жұмыстар түрінде өткізіледі.

Жақын жерде практикалық сабақтар практикумдар, табиғатқа экскурсиялар, фенологиялық бақылау жүргізуді ұйымдастыру түрінде өткізіледі. «Ағашты киіндір», «Біздің өлкенің жыл құстары», «СӨС ағашы» тапсырмалары, «Фитожасыру» және «ОҚО-ның қызыл кітапқа енген флорасы мен фаунасы» экологиялық квесттері, «Табиғи серпантин» ойын тәсілі көзі нашар көретін балалармен сабақтарда қолдану үшін дайындалған. Зағип және әлсіз көретіндерге тән ерекшеліктер мен моториканы ескере отырып, есту және тактильді сезімдер көмегімен қабылданатын дидактикалық және көрнекілік материалдар қолданылады. Үйірмелерде жұмыс жасай отырып мүмкіндігі шектеулі балалар шығармашыл тұлға ретінде ашылады.

Табиғи материалдар қолданылатын шеберлік сыныптар ерекше мәнге ие. Көзі нашар көретін балалар үшін алынған экологиялық білімдер маңызды, себебі қарапайым өмірде мұндай практикалық сипаттағы білім қол жетімді емес. Сабақтарда балалар гербарий жинауды, сипау арқылы жапырақты сезінуді, дала тасбақасы, теңіз шошқасы сияқты кейбір жануарларды күтуді үйренеді. Келешекте бұл білім мен білік әлеуметтік ортаға толыққанды сіңісуге және өмір сүруге көмектеседі.

Балалар үшін мұндай сабақтардың нәтижелері оң көрсеткіш көрсетеді.

Үйірмешілер жыл сайын экологиялық олимпиадаларға, байқауларға қатысады. 2016 жылы Головин Владислав «Табиғат әлемі – балалар көзімен» облыстық көрме-байқауға қатысты. 2017 жылы Белова Ксения «2017 жыл – экология жылы» халықаралық олимпиадасында 3 орын алды.

Сабақта педагог білім алушылардың қарым-қатынас, коммуникативтік қабілеттерін дамытуға жағдай жасалады. Үйірмешілердің жаңа материалды қабылдауы есту қабілеті, эмоциялық, қозғалыс-қимыл жүйесін белсендіру арқылы жүргізіледі.

Сабақтардағы түзету жұмыстары кеңістікте бағдарлануға әртүрлі табиғи

материалдармен жұмыс істеу кезінде қолдарды икемдеуге үйретеді, зейінді және экологиялық ойлауды дамытады, үйлесімді және шығармашылық тұлғаны қалыптастырады. Үйірмеде шұғылдану арқылы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар шығармашылық тұлға ретінде ашылады, білім алушылармен табысты қарым-қатынас орнатады, олармен тең дәрежеде әртүрлі экологиялық іс-шараларға, көрмелерге қатысады, табиғатты сүюді және оны күтуді үйренеді, тәрбиелік және әлеуметтік мол пайда әкелетін экология бойынша жаңа білімдерді қабылдайды.

Шығыс Қазақстан облысы Зыряновск қаласының жас натуралистер станциясының базасында үшінші жыл бойы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған «Түсіну және қолдау» білім беру бағдарламасы апробацияланып, белгілі нәтижелер алынуда.

Ерекше білім беру және тәрбиелік мүмкіндіктері бар пәндік-практикалық қызметтің базасындағы қосымша сабақтар заманауи пәндік ортада әлеуметтік-психологиялық бағдарланумен үйлесімділікте кәсіби бағдарлануды қамтамасыз етеді, адамның орны мен оның табиғатта және қоғамда құратын орнына дұрыс түсінік береді. Мұның барлығы, нәтижесінде, дамуында ерекшелігі бар балалар тұлғасының қалыптасуына, олардың қабілеттерінің компенсаторлық дамуына, өмірлік ұстанымдарды анықтауына ықпал етеді. Оқыту процесі ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларда өмір сүруге қажетті қабілеттердің қалыптасу процесі ретінде қарастырылады. Үйірме жұмысы ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың танымдық мүмкіндіктерін кеңейтеді, оның эмоциялық өмірін байытады және шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Есту қабілетінде кемшіліктері бар балаларды тәрбиелеудің ерекшелігі – оның практикалық бағыттылығы, әртүрлі қызмет түрлерін кең қолдануы болып табылады. Саңырау және нашар еститіндер ойын, танымдық қызмет процесінде ұйымдастыру және жоспарлау дағдыларын меңгереді және айналасындағылармен кең қарым-қатынасқа түсуді үйренеді. Білім алушылар қатысатын қызмет тәрбиелеуші ғана емес, сонымен бірге түзетуші де болуы керек.

Сабақтарда педагог гарденотерапия әдісін қолданады. Гарденотерапия – ағылшын сөзі, garden – бақ, өсімдік, терапия – емдеу, яғни бақпен, өсімдіктермен емдеу деген мағынаны білдіреді. Гарденотерапия – балаларды өсімдіктермен жұмыс істеуге баулуға бағытталған психоәлеуметтік, еңбек және педагогикалық сауықтырудың ерекше бағыты. Дамуында бұзылыстары бар бала үшін табиғатта болу мүмкіндігі өмірлік кеңістігін кеңейту, даму, экологиялық білім алу, сауығу үшін аса маңызды.

Табиғат баланың сенсорлық жүйесін (есту, көру, иіс сезу, түйсіну, ұнату) дамыту үшін бай орта болып табылады. Табиғи ландшафттарды меңгеру балаларда кеңістікті қабылдауды тиімді дамытады және сыртқы ортада орын ауысуға және бағдарлануға үйретеді. Табиғатпен қарым-қатынас орнату денсаулығында ауыр бұзылыстары бар балаға көптеген оң эмоциялар береді. Психологтардың мәлімдеуінше, онда баланың психикасына таза ауада жұмыс істеудің оң әсері мен табиғат әдемілігінің жағымды әсері бірігеді. Гүлдерді күтіп-баптау арқылы балалар тұйықтықты, өз-өзіне сенімсіздікті жеңеді және

жай ғана өмірге қуана қарайды. Дәл осы сәт сауықтыруда өте маңызды.

Гарденотерапия бала психикасының сезім және эмоциялық ортасына табиғи факторлармен әсер етуді қарастырады. Бұл психоллингвотерапиялық әсер ету формасын балалардың сөйлеу қызметін дамытуда өз бетінше және вербалды сипаттағы басқа формалармен және әдістермен біріктіріп те қолдануға болады. Табиғат құбылыстарын су ағынының әдемілігін, аспанның көгілдірлігін, өсімдіктің әртүрлі түстерін, туған өлкенің ландшафтын бақылай отырып, гүлдердің иісін, құмның жылуын және сусымалығын сезе отырып, бала өзі өмір сүретін және дамитын әлемнің бейнесін қалыптастырады. Бұл бейне сөйлеу процесінің ажырамайтын құраушысы болып табылады.

Гарденотерапиялық әдіс ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың үздіксіз араласу, мейірімділік, эмпатия процесі ретінде табиғатпен әсерлесуіне сүйенеді. Гарденотерапия сабақтарында білім алушылар өсімдіктің және тұқымның алуан түрлерімен танысады, жай және мәдени сұрыптарды ажыратуды үйренеді, өсімдікті отырғызады, өсуін және дамуын бақылайды, олармен болатын барлық өзгерістерді суретке салады, нәтижелерді салыстырады, шыдамды және зейінді, қамқор және еңбексүйгіш болуға үйренеді, өсімдіктің алуантүрлі формасы мен түсі туралы біледі, жемістерді жинау ережелері мен шарттары туралы біледі, бөлме өсімдіктерін күтіп-баптау дағдыларын алады, оларды күтіп-баптау үшін қажет жағдай туралы, табиғи материалдардан қолбұйымдарын жасауды, өз кейіпкерлерінің бейнесі мен мінез-құлығын жеткізуді үйренеді.

Балалармен жұмыс істеуде гарденотерапия элементтерін қолдану оң нәтиже береді, яғни қызметтің жемісі көрінетін сипатқа ие және баланың өз еңбегіне салған күшіне тікелей тәуелді.

Сабақтың формасы мен тәртібі. Теориялық сабақтар негізінен әңгімелесу және сюжеттік-рөлдік пікірталас формасында өткізіледі. Білім бағдарламасында экскурсиялар, экологиялық акциялар, көпшілік іс-шаралар қарастырылған. Практикалық сабақтарда білім алушылар табиғатпен тікелей тілдесу арқылы табиғатты тануды үйренеді. Теориялық және практикалық сабақтар білім алушының қоршаған ортаны көрнекі-әсерлі және көрнекі-бейнелі қабылдауын ескерумен құрылады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеудің бір формасы - 2 сағаттан аптасына 2 рет өткізілетін жеке сабақтар.

Оқытудың құрылымы мен мазмұны балалардың физикалық, психикалық жағдайы және жас ерекшеліктеріне байланысты өзгереді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларда жиі психикалық процестердің дамуында бұзылыстар, ақыл-ойы дамуында ауытқушылық және эмоцияналды-еріктік саласында бұзылыстар байқалады. Сабақтың ойын формасы балалармен қарым-қатынас процесінде баланың сабақтың тақырыбына қызығушылық танытуына және жұмысқа тез қосылуы үшін қажетті эмоциялық жайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді. Ақыл-ойы бұзылмаған балалармен сабақ жүргізе отырып, педагогтер сабақтың ақпараттық-танымдық және ойын формаларын қолданады.

Бірлестіктегі барлық оқу-тәрбие жұмысы әлеуметтік педагогтермен және

психологтармен келісіледі. Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды оқытудың алынған нәтижелеріне талдау жүргізе отырып, педагог сол баланың көрсеткіштер динамикасын оның бастапқы сабақтардағы көрсеткіштерімен салыстырады. Егер балалар педагогтермен және станцияның жас табиғат зерттеушілерімен ықыласымен кездесетін болса, сабақтан және педагогпен тілдесуден оң әсер алса, онда оң нәтижеге қол жеткізіледі, егер танымдық қызметке қызығушылық танытса, балалар сабақ тақырыбы бойынша көлемді және күрделі ақпаратты жеңе біледі, ұзақ уақыт бойы қызығушылықпен жұмыс істей алса, өз жұмысына талдау жүргізе біледі және өз жетістіктеріне қуана алады.

Әр баламен жұмыс істеуде бақылау процесі жекеше сипатқа ие, баланың нақты психикалық және физикалық ерекшеліктеріне тәуелді. Педагогтер негізінен практикалық жұмыс түріндегі бақылауды қолданады. Білім диагностикасы әрбір оқу жылының басында және аяғында жүргізіледі, қояндармен, гүлді дақылдармен жұмыс істеуде, гүлзарларды орналастыруда және топтастыруда, көкөніс дақылдарымен жұмыс істеуде, экологиялық-биологиялық іс-шараларды өткізуде технологиялық процестерді нақты және дұрыс істеу білігі бағаланады. Балалар шығармашылық бірлестіктеріне қатысушы балалардың тұлғалық қасиеттері: тәртібіндегі байсалдылығы, зейінділігі, шығармашылық қиялдауы, сабырлылығы, қажырлылығы, табандылығы, зеректілігі, ойлау сыншылдығы, еңбексүйгіштігі, тәртіптілігі бағаланады. Алынған нәтижелер сабақтың білім алушылардың білімі мен білігіне айтарлықтай әсерін көрсетеді.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға үйірме қызметін ұйымдастыруда қосымша білім беру педагогтеріне ұсыныстар

Инклюзивті білім беру техникалық бағыттағы үйірме сабақтарын жоспарлау және ұйымдастыру кезінде сақтау қажет арнайы дидактикалық қағидаларға негізделеді.

Инклюзивті оқыту қағидалары:

- 1) педагогикалық оптимизм қағидасы;
- 2) ерте педагогикалық көмек қағидасы;
- 3) білім берудің түзету-өтемдік бағыттылық қағидасы;
- 4) білім берудің әлеуметтік-бейімдеу бағыттылық қағидасы «әлеуметтік артта қалуды» жеңуге немесе барынша төмендетуге, әлеуметтік құзыреттіліктің әртүрлі құрылымдарын және адамды қоршаған әлеуметтік ортадағы өмірге психологиялық дайындықты қалыптастыруға мүмкіндік береді;
- 5) арнайы білім құралы ретіндегі ойлау, тіл және қарым-қатынасты дамыту қағидасы;
- 6) оқыту мен тәрбиелеуде әрекеттік тәсілдеме қағидасы – арнайы білімде педагогтің басшылығымен («жүппен», «шағын топпен» жұмыс) сөйлеу тілдік қатынасты үнемі қолдануға деген қажеттілікті тудыра отырып, осындай

қатынасқа арналған табиғи жағдай туғызатын ұжымдық заттық-практикалық әрекеттерді таратуға мүмкіндік береді.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға үйірме сабақтарын жоспарлау жалпы білім беру және түзету-дамыту міндеттерінен тұрады:

1) зейінді, оның барлық түрлерін және қасиеттерін дамытуда қиындықтарды жеңу, зейіннің компенсаторлық мүмкіндіктерін анықтау (аталған бала үшін зейіннің қай түрі қолайлы);

2) сөздік-логикалық ойлау және талдау, синтез, жіктеу, жалпылау ойлау процестерінің қиындықтарын түзету;

3) жадының көлемін ұлғайту және жадының компенсаторлық мүмкіндіктерін анықтау (жадының жетекші түрін анықтау);

4) қол саусақтарының ұсақ моторикасын, статикасын және динамикасын дамыту;

5) монологикалық және диалогтық сөйлеуді қоса алғанда, жүйелі сөзді дамыту және қиындықтарын түзету, сонымен қатар сөздікті дамыту;

6) мақтау, қолдау, көмек құралдарымен оқыту процесінде оң уәждемені құру, табысты жағдайды және конструктивті сынды құру.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға арналған сабақты ұйымдастыру режиміне қойылатын талаптар.

Егер үйірменің сол немесе басқа топтарының барлық білім алушыларында сабақтың тақырыбы ортақ болса, онда материалды оқыту жаппай жүргізіледі және балалар олардың білім беру бағдарламасымен анықталатын білім деңгейін қабылдайды. Алынған білім, білік және дағдыларды бекіту және пысықтау әрбір білім алушыға жеке таңдалған әртүрлі дидактикалық материалда (карточкалар, жаттығулар, тақтадағы мәтіндер) құрылады.

Егер әртүрлі бағдарламалық материал оқытылатын болса және біріккен жұмыс мүмкін болмаса, онда бұл жағдайда ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс келесі құрылым бойынша құрастырылады:

педагог алдымен үйірменің білім беру бағдарламасы бойынша жаңа материалды түсіндіреді, ал мүмкіндігі шектеулі білім алушылар бұл уақытта бұрын оқығанды пысықтауға бағытталған өз бетінше жұмысты орындайды. Әрі қарай жаңадан үйренген материалды пысықтау үшін педагог топқа өз бетінше жұмыс береді, ал дамуында ерекшелігі бар білім алушылар тобына орындалған тапсырмаға талдауды, қосымша түсіндірмені және нақтылауды, жаңа материалды түсіндіруді қарастыратын, жеке көмек көрсететін жұмысты ұйымдастырады. Педагог қызметіндегі мұндай алмасулар барлық сабақ бойы жалғастырылады.

Қажет болса педагог білім алушының іс-әрекет алгоритмі көрсетілген, әртүрлі тапсырмалар мен жаттығулар келтірілген нұсқау карточкаларын қосымша қолданады. Егер педагог мүмкіндігі шектеулі білім алушыға көп уақыт бөле алмаса, ол оған тапсырма алгоритмі бар карточканы қолдана алады. Немесе керісінше, егер педагог мүмкіндігі шектеулі балалар үшін күрделі тақырыпты түсіндіруі үшін көңіл бөлуі қажет болса, онда басқа балалар

карточка бойынша немесе практикалық сипаттағы тапсырманы өз бетінше орындайды.

Педагог көрнекі құралдарды қолдану кезінде келесіні білуі және ескеруі қажет:

білім міндеттерін шешуде көрнекіліктің рөлі;

аталған құралдар білім алушылар үшін түсінікті болады ма;

көрнекі құралдардың қызметі (көрнекі құралдар білім алушыларда абстрактілі түсініктің көрнекі негізі ретінде зерттелетін зат, құбылыс немесе оқиға, олармен байланысты қандай да бір іс-әрекет туралы нақты елестетулер құру үшін қолданылуы мүмкін);

білім алушылардың жас және жеке ерекшеліктері: көрнекі құрал ашық және қызықты болуы қажет, алайда көрнекілік шектен тыс көп болмауы да қажет, себебі ақыл-ой бұзылыстары бар балалардың қабылдауының төмен көлемі және зейіні әрбір құралды толығымен зерттеуге мүмкіндік бермейді;

зерттелетін объект туралы білім алушылардың білім деңгейі: балаларға түсінікті болатын ғана және тақырып зерттелген көлемде ғана құралдарды қолдану;

көрнекі материал техникалық моделдерді немесе заттарды қарапайым пассивті қарауға емес, танымға ықпал етуі қажет.

Сабаққа қойылатын негізгі талаптардың бірі - ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың әлсіз зейінін, олардың жүдеулігін және біркелкі қызметтен жалығуын ескеру. Сол себепті педагог сабақта әртүрлі қызмет түрлерін алмастыруы қажет:

а) сабақты жадыны, зейінді жаттықтыратын тапсырмадан бастаған дұрыс;

б) күрделі зияткерлік тапсырмаларды сабақтың ортасында қолдану;

в) оқытумен байланысты тапсырманы және тек түзету бағыттағы тапсырмаларды кезектестіру (көру гимнастикасы, ұсақ моториканы, қабылдауды және ойлауды дамытуға арналған тапсырманы қолдану);

г) тосынсый, ойын сәттерін, жарыс сәттерін, шиеленіс, рөлдік ойындарды қолдану (яғни баланың эмоциясын қозғайтын және өмірмен байланысты білімді байланыстыратын барлық қызметті).

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалармен жұмыс істейтін педагогтерге арналған ұсынымдар.

Есту қабілетінде бұзылыстары бар балалар мен жасөспірімдер.

Есту қабілетінде бұзылыстары бар барлық балалар үшін жалпы кедергілердің бірі - педагогтер сөзінің тез қарқыны, ұсынылатын материалды тез қабылдай алмауы, бір уақытта тындап және педагогтердің кейбір нұсқауларын орындай алмауы. Қандай да бір сұрақты түсіндіруден кейін бала қабылданғанды түсінуі үшін шағын кідірістер (3-4 мин.) жасауға тырысыңыз. Ұсынылатын материалдың негізгі ережелерін екі-үш рет қайталауға қорықпаңыз. Көрнекі материалды барынша кең қолдаңыз. Жиі жағдайда балалардың қате жауаптары немесе жауап беруге қиындықтары нұсқауды түсінбеуден, сұрақты әдеттегідей қоймауынан, педагогтің талаптарын білмеуден туындайды. Міндетті түрде тапсырманы қалай түсінгендігін тексеру

қажет. Нұсқауды немесе талапты түсінуді тексеруге кеткен уақыт жұмысты орындауға немесе жауапқа кеткен уақытпен қамтамасыз етіледі.

«Түсіндің бе?», «Түсінікті ме?» деген сұрақтарды қоймаңыз. Оқушылардың «Ия» және «Жоқ» деген біркелкі жауаптарына сенбеңіз. «Ия» деген не мағына береді, «Жоқ» деген жауаптың соңында не жасырынғандығын ашып беруді талап етіңіз.

Нұсқауды толығымен немесе үзінді түрінде қайталауды сұраңыз. Сұрақ қоя отырып, міндетті түрде оны қайтадан қайталауды талап етіңіз.

Сіздің монологыңыз кезінде Сіздің оқушыңыз Сізді қаншалықты түсінетіндігін тексеріңіз. Уақыт өткен сайын Сіздің сөзіңізді қайталауды сұраңыз.

Әрдайым жарық көзіне бетіңізбен орналасыңыз. Не нәрсе туралы сөйлеуді бастамас бұрын, есту қабілетінде бұзылысы бар адамның көңілін өз бетіңізге аудартыңыз, оның Сізге қарауын күтіңіз немесе соған қол жеткізіңіз.

Есту қабілетінде бұзылысы бар баламен сөйлесу кезінде, Сіз сөйлеген кезде ғана емес, сонымен бірге оны тыңдаған кезде әрдайым оның бетіне қараңыз. Оның сөздерін жаңғырық ретінде, әсіресе ол сұрақ қойған кезде дауыстап қайталаңыз.

Сөйлемді қалыпты сөз реттілігі болатындай етіп құрыңыз, сөйлем қабылданатын («көрінетін») сөздерден басталуы керек, баланың сұрағына жауапты сұрақта бар екі-үш сөзден немесе сұрақты дауыстап қайталаудан бастаңыз.

Сөйлеу кезінде басыңызды шайқамауға тырысыңыз, қолдарыңызбен сілтемеңіз, аузыңызды жаппаңыз, оқушыға немесе сыныпқа арқаңызбен бұрылмаңыз.

Қандай да жағдайға немесе сөйлеуге сіздің жауабыңыз сырттан қарағанда түсінікті болуы керек немесе керең адамға бірден түсіндірілуі тиіс.

Әңгімелесушіге ілтипатты болыңыз, сіздің сөзіңізді түсінбеуден туындаған өзіңіздің наразылығыңызды немесе ашуыңызды көрсетпеңіз.

Әңгімелесу немесе сабақ кезінде жедел көмек беру қабілеттерін меңгеріңіз:

сөздердің дәл сол реттілігінде барынша баяу қарқында сөйлемді қайталау;
сөйлемдегі сөздердің орнын алмастыру;
сөйлемнің мағынасын өзгертпестен сол немесе басқа сөзді ауыстыру;
негізгі сөздерді немесе түсініксіз сөздерді жазу;
барлық сөйлемді жазу.

Көру қабілетінде бұзылыстары бар балалар мен жасөспірімдер.

Педагогке, ата-аналарға және баланы қоршаған адамдарға көзі көрмейтін балалардың көз жітілігінің ауқымы толық соқырлықтан пішінді көруге дейін ауытқиды. Қалдық көру қабілеті бар балалар кішкене кеңістікте өз бетінше бағдарлана, заттарды және іс-әрекетті көру немесе көру-есту тәсілі арқылы қабылдай алады, ал толық соқырлар ересектер тарапынан көмекті қажет етеді. Көру қабілетінде бұзылыстары бар балаға оның сізге тәуелді екендігін сездірмеу қажет. Онымен тең жағдайда сөйлесу, сонымен бірге оған қажетті практикалық көмек көрсету сөз және практикалық қызмет байланысы

жүйесінің қалыптасуына әкеледі. Оның көруі туралы шектен тыс әуесқойлық таныту және аяушылық көңіл білдіру сізбен сөйлесу қызығушылығын төмендетуі мүмкін.

Баланың зейінін оның физикалық кемшілігіне немесе стереотиптік қозғалыстарға акценттеу қажет емес, ал олар бар жағдайда оның зейінін басқа қызметке ауыстырыңыз. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қатысты шыдамдылық (сабырлылық) көрсету педагогтің міндетті қасиеті болып табылады.

Көру қабілетінде бұзылыстары бар баланы оқытуда қиындықтардың алдын алу және жеңу бойынша педагогтерге арналған ұсынымдар:

1) оқуда қиындықтары бар білім алушының көру жағдайы туралы офтальмолог-дәрігердің қорытындысымен танысу. Барлық балаларға тұрақты түрде көзілдірік тағу ұсынылмайды, ал кейбір балаларда ұялшақтық сезімі болады және оны қатарластарының көзінше тақпайды;

2) көру қабілетінде бұзылыстары бар баланың жұмыс орны техникалық шығармашылық мектебінің зертханасында ортасында, бірінші, екінші партасында орналасады. Егер ол қосымша жарықтандырылса тіптен жақсы;

3) мұндай баламен жұмыс істейтін педагогке бөлмеде жарыққа қарсы, терезе алдында тұрмау ұсынылады;

4) педагог киінген кезде көру бұзылыстары бар баламен жақсы қабылданатын ашық түстерді қолдану ұсынылады;

5) көру қабілетінде бұзылыстары бар балалардың жұмыс қарқыны баяу болған себепті, оған тапсырманы орындауға көптеу уақыт берген жөн;

6) көз талуын төмендетуге арналған жаттығуларды қолданумен қызмет түрлерін ауыстыру (көру гимнастикасы), оқу-тәрбие процесіне көздерге өзіндік демалыс болып табылатын динамикалық үзілістерді енгізу ұсынылады;

7) педагог барынша баяу сөйлеуі, сұрақтарды анық, қысқа, нақты қоюы қажет, себебі балалардың оларды түсінуі үшін, оның мазмұнын жете ойлануы үшін, оларды жауап беруге асықтырмау қажет, ойлануға 1-2 минут беру керек;

8) объектпен танысу кезінде сабақты жүргізу қарқынын төмендету ұсынылады, себебі көру қабілетінде бұзылыстары бар балаларға көзі көретіндерге қарағанда барынша ұзақ уақыт керек. Балаларға көру арқылы қабылдауға, тапсырманы түсінуге, қайтадан қарастыруға уақыт беріледі,

9) көру қабілетінде бұзылыстары бар балаларда біркелкі көру арқылы қабылдау қабілеті басым болуына себепті, ұсынылатын материалға бөлінетін уақыт кем дегенде екі есе артады (қалыпты жағдаймен салыстырғанда).

Тірек-қимыл аппараты (ТҚА) қызметінде бұзылыстары бар балалар және жасөспірімдер.

Педагог тірек-қимыл аппаратында бұзылыстары бар барлық балаларға өмір сүрудің және оқытудың ерекше жағдайлары қажет екендігін білуі және ескеруі маңызды. Дамуында ауытқушылықтары бар балаға біздің әсеріміз екі мақсатқа қол жеткізуге ықпал етуі тиіс.

Бала өзін жайлы сезінуі керек. Біз әрдайым нақты уақыт аралығындағы баланың жағдайын ескеруіміз керек. Біздің бірінші міндетіміз – бала өзгере алатын, өзін жақсы сезінетін және өз бетінше белсенділік танытуға дайын

болатын негіз құру екендігін есте сақтау маңызды. Тек осыдан кейін ғана біз онымен бірге қоршаған ортаны тануда келесі қадамдар жасай аламыз.

Баланың мүмкіндіктер шекарасы кеңеюі қажет. Баланың барлық қабілеттерін ынталандыру және оның мүмкін болатын барынша өз бетінше белсенділігіне қол жеткізу маңызды.

Тірек-қимыл аппараты қызметінде бұзылыстары бар балалармен жұмыс істеуде педагогтерге арналған қадағалауды қажет бірнеше практикаға бағдарланған ұсынымдарды атап өту маңызды:

1) ақыл-ойы сақталған аталған балалар категориясында психиканың «диссоциацияланған» дамуы жүреді (яғни, дамудың бірқалыпсыздығы байқалады, баланың жасына сай болуы тиіс қандайда бір білімі мен білігі көп дамыған және басқа білімі мен білігі барынша қалыптаспаған), оқытудың алдында баланың клиникалық-психологиялық-педагогикалық дәрежесін зерттеу қажет;

2) балалар церебральды сал ауруы бар балаларда сенсорлық аса сезімталдылық байқалады. Ең кішкене сенсорлық қозу, егер ол кенеттен болса, бірден құрысудың күшеюіне әкелуі мүмкін. Сол себепті кенеттен болатын сыртқы әсерлерден сақ болған жөн. Педагог балаға бет жағынан келуі керек, ал егер ол мүмкін болмаса, өз әрекетін сөзбен білдіру керек. Балалар церебральды сал ауруы бар балаларды есікке арқасымен және терезеге бетімен қаратып отырғызбау керек. Есік және терезелер жанынан болуы керек;

3) баланың эмоциялы еріктік саласының жағдайына көңіл бөлу және оны сабақ кезінде ескеру қажет (церебральды сал ауруы бар балаларға жоғары мазасыздық, ренжігіштік тән, мысалы, қимыл-қозғалыстың өршуі (гиперкинез) және спастика қатты дауыстан, өткір дыбыстан және тіптен тапсырманы орындаудағы қиындықтар кезінде де күшейе беруі мүмкін);

4) сабақтарда қозғалыс режимін, міндетті дене шынықтыру үзілістерін сақтау қажет,

5) әр сабақта кеңістіктік және уақытқа бағдарлануға арналған жаттығуларды қосқан жөн (мысалы, қаламды дәптердің оң жағына қой, күнтізбеден бүгінгі күнді тап және т.б.).

Психикалық дамуында кідірістері бар балалар мен жасөспірімдер.

Психикалық дамуында кідірістері бар балалардың психикалық дамуындағы кемшіліктерді толтыру және табысты түзетудің маңызды шарты – оқытудың дұрыс ұйымдастырылған жағдайларында, әдістерінде мүмкін болатын, баланың жеке ерекшеліктеріне сәйкес келетін, яғни дамуды ынталандырушы және баланың шынайы мүмкіндіктеріне сай оқытудың педагогикалық әсер етуінің барабарлығы (адекватность) болып табылады.

Қарастырып отырған балалар категориясына білім берудегі негізгі міндет олардың тұлғаларын түзету құралы ретінде сәтті оқу мен сыныптан тыс қызмет үшін жағдай жасау, оң ұмтылыс пен іс-қимыл уәждемесін қалыптастыру, қоршаған ортамен жаңа оң тәжірибелі қарым-қатынаспен байыту болып табылады. Келесі жағдайлар оқыту мен тәрбиелеу күрделі білім алушылар жүріс-тұрысының кері таптаурынын қиратуға себеп болады: (медицина ғылымдарының докторы Е.М. Мастюкова).

1) қолайлы жағдай, аялау күн тәртібін жасау;

2) барлық педагогикалық жұмыстың білім беретін, түзету-тәрбиелеу бағыты; оқу қызметінің жетістігін қамтамасыз ететін білім алушылардың адекватты мүмкіндіктерінің білім беру әдіс-тәсілдерін қолдану;

3) талаптарды саралау мен білім беруді дараландыру, оқу бағдарламасын түрлендіру – білім алушылардың білім мен білікте үзілістерді жоюға уақытты босату және екінші кезектегі материал есебінен оның көлемін қысқарту;

4) осы категориядағы балалармен оқыту және түзету тәрбиелеу жұмыстарын ұйымдастыру кезінде психикалық даму ерекшеліктерін, жүріс-тұрыстарының қиындықтар ерекшеліктері мен оқытуды есепке алу.

Сабақтың міндетті шарты оның әр кезеңін нақты жинақтау болып табылады (тапсырманы орындауын тексеру, жаңаны түсіндіру, материалды бекіту және т.б.).

Сонымен қатар жаңа оқу материалын бөлімдер бойынша түсіндіру қажет. Сұрақтар нақты және түсінікті тұжырымдалған болу қажет; қателіктерді ескерту бойынша жұмыстарға үлкен назар аудару қажет: туындаған қателіктерді тек түзетіп қоймай, міндетті түрде бірге талдау қажет.

Күрделі тапсырмаларды жеңілдетудің мынадай тәсілдерін қарастыру қажет:

жетекші қосымша сұрақтар;

көрнекілік – оқу материалын меңгеру кезінде кедергі сипаттамасына сәйкес құралатын суретті жоспарлар, тірек, жалпылау кестелері, графикалық модельдер, көмекші кәртішкелер;

приемы-предписания с указанием последовательности операций, необходимых для решения задач;

нақты амалдарды орындауға көмек;

міндеттерді шешу үлгілері;

міндеттерді, мысалдарды, жаттығуларды кезеңмен тексеру.

Әрқайсысын соңына дейін тыңдауға тырысу қажет. Мақсаттары балаларды теориялық материалдарды меңгеру немесе бекітуге дайындау болып табылатын пәндік-тәжірибелік қимылды қосу қажет.

Тез шаршауды алдын алу немесе оны шешу үшін балаларды бір қызметтен екінші қызметке ауыстырып, сабақтарды түрлендірген жөн. Білім алушылардың сабаққа қызығушылықтары мен жақсы эмоциялық икемдерін әсерлі дидактикалық материалдарды қолдану, сабақтарға ойын сәттерін енгізу арқылы ұстайды.

Педагогтің биязы ақ-пейілді үні, балаға ілтипаты, оның азғана жеңісін көтермелеу маңызды мәнге ие. Сабақтың қарқыны білім алушылардың мүмкіндіктеріне сай болуы қажет.

Оқу-тәрбиелеу барысының маңызды бағытының бірі тәрбиеленушілердің өз бетімен жұмыс дағдысын қалыптастыру, ұйымдастыра білу, өз қызметін жоспарлау, өзін-өзі бақылауды іске асыру болып табылады.

Өз бетімен жұмыс үшін тапсырмаларды дараландыру қажет. Осыған байланысты психологтар педагогтерге түрлі қиындық деңгейлерімен және түрлі көмек көлемімен дидактикалық материалдарды әзірлеуді ұсынады:

үлгілер, орындау алгоритмі бар болған жағдайда елестету сипатындағы тапсырмалар;

үлгіге ұқсас жаттығу сипатындағы тапсырмалар;

бақылау сипатындағы тапсырмалар және т.б.

Білім алушы тапсырма түрін таңдауға саналы түрде қарайтындай, яғни таңдау еркін, көмек пен өзара көмек жағдайын құратындай етіп жұмысты ұйымдастырған жөн

Өз бетінше танымдық қызмет барысында ойлау, ес, назар, шығармашылық елестету дамиды, тәжірибелік икемділік пен дағды қалыптасады, тапсырманы өз бетінше толтыруға психологиялық мақсат қалыптасады.

Қызметті өз бетінше қызметтің барлық компоненттері қолжетімді болатындай етіп ұйымдастыру қажет: мақсатты түсіну, өз қызметін жоспарлау, өзін өз бақылау, берілген мақсатпен жұмыстың соңғы нәтижесін салыстыру, оқулықтың анықтама материалын қолдану. Білім алушы дербестігінің дәрежесі, әдеттегідей, оның оқу мүмкіндіктеріне сәйкес келеді және бара-бара ұлғаяды. Әр білім алушыға анықтама материалдарды, сөздіктерді, ескертпелерді, сызбаларды пайдалануға мүмкіндік беріледі. Тек осы талаптардың барлығын қадағалаған кезде ғана, өз бетінше жұмыс, білім алушының танымдық белсенділігін дамыту құралы бола алады.

Психикалық даму бөгілісі бар балаларды өз жұмысының, оны орындау барысымен қатар соңғы нәтижесі бойынша сапасын тексеруге үйрету қажет; бір мезгілде өзін-өзі бақылауға қажеттілікті, өзін өзі тексеруге орындалатын жұмысқа қатынасты дамыту керек, ол үшін сабақта өзін-өзі және орындалған тапсырманы өзара тексеруге арнайы уақыт бөлу керек. Психикалық даму бөгілісі бар балалардың қызметін (әсіресе оқытудың бастапқы кезеңінде) сыртқы ұйымдастыруын түзету үшін орындалатын жұмысқа анық талаптар жүйесі қажет.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды материалдық-техникалық қамтамасыз ету бойынша қосымша білім беру ұйымдарының басшыларына ұсынымдар

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қосымша білім беруді материалдық-техникалық қамтамасыз ету олардың ерекше ғана емес, жалпы білім беру қажеттіліктеріне жауап беру қажет.

Осыған байланысты материалдық-техникалық қамтамасыз ету құрылысында білім беру барысында талаптардың ерекшеліктері көрініс табу қажет:

- 1) білім беру ұйымында кеңістікті ұйымдастыру;
- 2) қосымша білім беру бағдарламалары бойынша білім беру қызметінің уақытша тәртібін ұйымдастыру;
- 3) ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға жұмыс орнын ұйымдастыру.

Білім беру ұйымының кеңістігін ұйымдастыру.

Кеңістік (ең алдымен ғимарат және іргелес аймақ), ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қосымша білім беру жүзеге асатын білім беру ұйымдарында талап етілетін жалпы талаптарға сәйкес келу керек, сонымен қатар:

- білім беру процесінің санитарлық-гигиеналық нормасын сақтау (сумен жабдықтауға, кәріз жүйесіне, жарықтандыруға, ауа-жылу тәртібіне және т.б. талаптар);

- санитарлық-тұрмыстық (жабдықталған гардеробтың, санитарлық тораптардың, жеке гигиена орындарының және т.б. бар болуы) және әлеуметтік-тұрмыстық жағдайларды (жабдықталған жұмыс орнының, мұғалімдер бөлмесінің, психологиялық тынығу бөлмесінің және т.б. бар болуы) қамтамасыз ету;

- өрт пен электр қауіпсіздігін сақтау;

- еңбекті қорғау талаптарын сақтау;

- мерзімді уақытты және ағымдағы мен күрделі жөндеу қажетті көлемін және т.б. сақтау.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асырудың материалдық-техникалық базасы қолданыстағы санитарлық және өртке қарсы нормаларға, білім беру ұйымдары қызметкерлерінің еңбекті қорғау нормаларына сәйкес келуі керек, ұсынылатын:

білім беру ұйымдарының аумағына (алаң, күн сәулесімен емдеу, жарықтандыру, орналастыру білім беру ұйымдарының қызметінің білім беру және шаруашылықты қамтамасыз ету үшін аймаққа қажетті жиынтығы);

білім беру ұйымының ғимараты (ғимараттың биіктігі мен сәулеті);

кітапханалар үй-жайы (алаң, жұмыс алаңдарын орналастыру, оқу залының бар болуы, оқырман орындарының саны, медиатекалар);

қосымша білім беру бағдарламалары бойынша білім беру процесін іске асыруға қажетті жиынтығы мен орналастыруды қамтитын ғимараттар, олардың алаңы, жарықтандырылуы, жұмыс, ойын аумағы мен білім беру ұйымдарында жеке сабақтарға аумақтардың көлемі, балалар-ересектер қоғамдастығының қызметін ұйымдастыру мүмкіндігін қамтамасыз етуге керек құрылым;

акт, спорт залдарының, жаппай іс-шаралар мен топтық қызмет орындарына;

ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың тамақтануына арналған үй-жай;

дәретхана, душ бөлмесі, дәліз және басқа үй-жайлар.

Балаларға қосымша білім беру бағдарламалары бойынша білім беру қызметінің уақытша тәртібін ұйымдастыру.

Білім беру ұйымдарының мүмкіндіктері баланың әлеуметтенуіне, оның ерекше білім беру қажеттілігін іске асыруға бағытталған, балалар-ересектер қоғамдастығының ортасында арнайы сабақтар мен қосымша қажетті іс-шараларды ұйымдастыруды қарастыру қажет.

Мүмкіндігі шектеулі балалардың жұмыс орнын ұйымдастыру.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың жұмыс орнын ұйымдастыру сау баланың жеке ерекшеліктерін есепке алады, оларға сәйкес және қосымша білім беру бағдарламасының мазмұнымен жинақталады.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға жайлы мүмкіндіктің техникалық құралдары қосымша білім беруді алу мүмкіндіктерін (көмекші құралдар мен технологиялар), білім берудің арнайы компьютерлік құралдарын қоса алғанда, ерекше білім беру қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға жайлы мүмкіндіктің құралына таңдалған бағдарлама нұсқасын іске асыруға және олардың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеруге мүмкіндік беретін үлестірме мәліметтер, оқу құралдары, дидактикалық материалдар, компьютерлік құралдар жатады.

Мүмкіндігінің шектеулігі түрлі деңгейдегі балаларға арналған қосымша білім беру бағдарламаларын техникалық қамтамасыз етуге талаптар тек балаға емес, қосымша білім беру процесінің барлық қатысушыларына бағытталған. Бұл ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға білім беру процесін жекешелендіру қажеттілігінің қалыптан көбірек екендігі ескерілген. Бұл топқа қойылатын талаптың ерекшелігі қосымша білім беру процесіне тартылған мамандардың барлығы ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың қосымша білім беру бағдарламаларына қосу процесі үшін қажетті жекелеген мәліметтерді дайындауға болатын ұйымдастыру техникасына не білім бердің арнайы ресурстық орталығына шексіз мүмкіндігінде.

Ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың қосымша білім беру бағдарламаларының материалдық-техникалық базасын қолдану рәсімі.

Әлсіз еститін, кейіннен керең болған және керең балалар.

Білім беру кеңістігін ерекше ұйымдастыру дегенде әлсіз еститін, кейіннен керең болған және керең балаларға есту-көруге және ауызекі тілді есту арқылы қабылдауға қолжетімді жағдай жасау деп түсінеміз. Олардың ішінде: білім алушының үй-жайдағы орналасуы, сөйлеп тұрған адамға жарықтың түсуі мен оның артындағы фонды ойластыру, заманауи электроакустикалық, сондай-ақ дыбысты ұлғайтатын аспаптарды қолдану, сонымен қатар қашықтықтан болып жатқан жақсы көруге мүмкіндік беретін аспаптар, үй-жайда шуыл деңгейін реттеу және т.б. осы шарттарды міндетті түрде есепке алу сабақ және сабақтан тыс бөлмелерде (дәліздерді, холлдарды, залдарды және т.б. есепке алғанда) түрлі іс-шараларды, сонымен қатар сыртта өткізілетін іс-шаралар кезінде білім беру кеңістігін арнайы ұйымдастыруды талап етеді.

Әлсіз еститін, кейіннен керең болған балаларға қосымша білім беру жүйесінде кеңістікті ұйымдастырудың маңызды шарттары – ол қауіп-қатерді ескертетін, білім беру тәртібіндегі өзгерістерді ескертетін, аспаптардың, кабинеттер мен шеберханалардың атауын білдіретін, білім беру кеңістігінде өз бетінше бағдарлануды жеңілдететін мәтіндік ақпараттардың бар болуы. Бөлмелерде сабаққа қажетті FM-жүйелерін, есту аспаптарын, зарядтау құрылғысын, батареяларды сақтайтын арнайы орындарды қарастыру қажет.

Әлсіз еститін, кейіннен керең болған және керең балалардың жұмыс орнын ұйымдастыру.

Баланың, есту қабілетінің бұзылыстары бар қосымша білім беру бағдарламасына қатысушының жұмыс орны – отырған бала маманның, педагогтің, көпшілік құрдастарының түрін көре алатындай болуы керек. Орындықта таныс емес сөздерді, терминдерді ұсынған жағдайда, маманның, педагогтің тарапынан қосымша жеке көмектің қажеттілігінде қолданылатын арнайы конструкциялардың, планшет тақтасының орналастырылуы қарастырылуы керек.

Осы категориядағы балалардың денсаулығында басқа да жеке ерекшеліктер бар болған жағдайда соларға сәйкес жұмыс орны қосымша сәйкестендіріледі.

Сонымен қатар, керең баланы жеке заманауи электроакустикалық және дыбысты ұлғайтатын аспаптармен қамтамасыз ету міндетті шарт болып табылады.

Медициналық қарсы көрсетілім жоқ болса, заманауи сандық есту аспаптарының бинауралдық (екі жақты) есту протезін қолдану немесе екі жақты имплантация сөз бен дыбысты қабылдау тиімділігін арттыруға, сонымен қатар кеңістіктегі дыбысты шектеуге, сонымен бірге сөйлеушіні тез табуға мүмкіндік береді. қызметтің қосымша білім беру бағдарламасы бойынша шудың көтеріңкі деңгейінде ауыз екі сөйлеуді қабылдауға тиімді жағдай қамтамасыз ететін қосымша техникалық құралдармен қамтылуы ойға қонымды. Олардың ішінде коммуникациялық жүйелер (РМ-радио жүйелері), бағдарламалық-аспаптық кешендер, бейне-аудио жүйелер, ауыз екі сөйлеудің дыбысталу жағын қалыптастыруға арналған, сонымен қатар баланың өз сөзін көзбен бақылауға мүмкіндік беретін техникалық құралдар.

Қажетті техникалық құралдарға әлсіз еститін, кейіннен керең болған және керең балалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған арнайы компьютерлік аспаптар жатады.

Осы категориядағы қосымша білім беру бағдарламасын іске асыру кезінде материалдық-техникалық, сонымен қатар, түрлі саладағы мамандар мен қосымша білім беру процесіне тартылған ата-аналардың үйлестіру мен өзара қарым-қатынас процесін жүйелік қолдау қарастырылады.

Керең балаларды оқытатын мамандарға электрондық кітапханаларды, порталдар мен сайттарды, қашықтықтан кеңес беру сервисін, кәсіби мамандардан жеке кеңес алуды қоса алғанда, арнайы психологиялық және түзету педагогикасы саласындағы ресурстық орталықтарға жүгіне алатын мүмкіндіктері қарастырылып жатыр. Сонымен қатар түрлі бағыттағы мамандардың, мамандар мен отбысылардың арасында, желілік ресурстар мен технологияларды қоса алғанда ақпаратпен жүйелі алмасу қарастырылып жатыр.

Нашар көретін және зағип балалар.

Нашар көретін және зағип балалардың кеңістігін ұйымдастыруға талаптардың ерекшелігі қамтиды:

білім кеңістігінде бағдардың жолын білдіретін, жолдағы кедергілер (баспалдақ аралығы, есік, табалдырық және т.б.) туралы ескертетін, жеке және қауіпсіз кеңістікте бағдарлануды жеңілдететін, нашар көретін және зағип

балалардың жинақтылығын арттыратын түйсіну-сипап сезу, көру мен дыбысқа бағдардың бар болуын;

білім беру ұйымындағы заттық-кеңістіктік ортаның тұрақтылығын қамтамасыз ету, нашар көретін және зағип балалардың өз бетінше еркін қозғалысы үшін қауіпсіз орта құруын;

қалдық көруі бар зағип балалар үшін әзірленген білім беру офтальмологиялық-гигиеналық ортаның талаптарына сәйкестікті қалыптастыру (олардың жеке жарық көзін қолдану мүмкіндігі болуы керек; оқу кеңістігін ұйымдастыру кезінде күңгірт беттер қолданылуы қажет; терезелерде жарық ағынын реттеуге мүмкіндік беретін пердешелер болуы қажет, көру қабілеті бұзылған балаларға ақпарат қол жетімді болуы қажет және басқалары);

- қосымша білім беру бағдарламаларын ұйымдастыру үшін бөлмелерде жиһаздардың орналасуы, кең жүретін жолдар, үйінділердің, қорғалмаған шығыңқы бұрыштар мен шыны беттердің болмауы, парталарға, мұғалімнің орындығына, шығатын есікке ыңғайлы кіреберістер ойластырылған болу керек; Брайль кітаптарын, оқулықтарды сақтау үшін арнайы орындарды қарастыру қажет.

Қимыл-тірек аппараты бұзылған балалар (ҚТАБ).

Білім беру ұйымдарындағы барлық бөлмелер, санитарлық тораптарды қосқанда қимыл-тірек аппараты бұзылған балаларға кедергісіз қозғалуға мүмкіндік беру керек. Бұл сырғыма баспалдақтарды, тұтқаларды, есіктің кең ойықтарын орнату арқылы іске асады. Білім беру ұйымдарындағы барлық кеңістіктер өз бетінше, сондай-ақ құралдың көмегімен қозғалатын балаға қолжетімді болу керек.

Қимыл-тірек аппараты бұзылған бала (әсіресе ЦСБ) дәстүрлі дамығанға қарағанда, айтарлықтай қозғалысы бұзылған бала қосымша білім беру жүйесінің маманынан көп назарды талап етеді, сондықтан қимыл-тірек аппараты бұзылған бала оқитын сыныпта бала саны аз болу керек. Қажеттілік болған жағдайда (графо-қозғаушы дағдыларының қалыптасуына кедергі келтіретін айтарлықтай қозғалысы бұзылған, қолының күрделі бұзылуы) білім алушының жұмыс орны оның денсаулығындағы шектеу ерекшеліктеріне қарай арнайы ұйымдастырылған болуы керек. Техникалық бейімделген (арнайы перне тақта, түрлі түрдегі түйістіргіштер, бұлшық еттерді алмастыратын – джойстиктер, трекболдар, сенсорлық планшеттер) дербес компьютердің бар болуын қарастыру қажет. Бұл жағдайда сабақ кезінде баланың жұмысын маман, педагог сүйемелдеу қажет.

Қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыру кезінде түрлі білім беру бағдарламалары қолданылады, сонымен қатар қашықтықтан білім беретін технологиялар, электрондық өзара қарым-қатынас. Осы категорияға арналған қосымша білім беру бағдарламалары білім беру ұйымымен өз бетінше де, оларды іске асырудың желілік түрлері арқылы да іске асады.

Психикалық даму бөгелісі (ПДБ) мен аутикалық спектрі бұзылған (АСБ) балалар.

Психикалық даму бөгелісі мен аутикалық спектрі бұзылған балалар үшін бейімделген қосымша білім беру бағдарламасын іске асырудың материалдық-техникалық жағдайына талаптар.

Психикалық даму бөгелісі мен аутикалық спектрі бұзылған балаларды қосымша білім беру бағдарламасымен материалдық-техникалық қамтамасыз ету тек жалпы ғана емес, ерекше білім беру қажеттілігіне де жауап береді. осыған сәйкес білім беру процесін материалдық-техникалық қамтамасыз ету құрылысына байланысты талаптардың ерекшеліктері көрінуі тиіс:

психикалық даму бөгелісі мен аутикалық спектрі бұзылған бала білім алатын кеңістіктің ұйымдастырылуы;

қосымша білім беру бағдарламаларын меңгерудің уақытша тәртібінің ұйымдастырылуы;

ПДБ мен АСБ баланың жұмыс орнын ұйымдастырылуы;

ерекше білім беру қажеттілігін қанағаттандыруға бағытталған арнайы компьютерлік мүмкіндіктерді қоса алғанда, ПДБ мен АСБ білім алушыларды оқытудың техникалық құралдары;

ПДБ балалардың ерекше білім беру қажеттілігіне жауап беретін, балаларға қосымша білім беру бағдарламасының таңдалған нұсқасын іске асыруға мүмкіндік беретін, арнайы дидактикалық материалдар, арнайы компьютерлік аспаптар.

Қосымша білім берудің бағдарламаларын іске асырудың материалдық-техникалық жағдайы қамтамасыз етуі керек:

1) психикалық дамуында бөгелісі бар және аутикалық спектрі бұзылған балалардың қосымша білім беру бағдарламаларын меңгеру нәтижелеріне қол жеткізу мүмкіндігі;

2) қадағалау:

білім беру процесінің санитарлық-гигиеналық нормаларын (сумен жабдықтау, канализация, жарықтандыру, ауа-жылу режимі және т.б. жабдықтауға қойылатын талаптар);

санитарлық-тұрмыстық жағдайлар (жабдықталған киім шешетін бөлмелердің, санитарлық тораптардың, жеке тазалық орындарының болуы және т.б.);

әлеуметтік-тұрмыстық жағдайлар (бағдарламаға қатысушылардың жабдықталған жұмыс орнының болуы),

өрт және электр қауіпсіздігі;

еңбекті қорғау талаптары;

3) ПДБ және АСБ балалардың ақпаратқа, балаларға қосымша білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымы инфрақұрылымының объектілеріне кедергісіз қол жеткізу үшін мүмкіндігі.

Білім беру процесін материалды-техникалық және ақпараттық жабдықтау келесі мүмкіндіктерді қамтамасыз етуі қажет:

ақпаратты құру және қолдану (оның ішінде суретті және дыбысты жазу, өңдеу, аудио, видео және графикалық сүйемелдеумен орындау, Интернет желісіндегі қарым-қатынас және басқалары);

әртүрлі көздерден әртүрлі жолдармен ақпараттар алу (Интернет желісінде ақпарат іздеу, кітапханада жұмыс жасау және басқалары);

оқу лабораториялық құрал-жабдықты, оның ішінде негізгі математикалық және жаратылыстану ғылыми объектілердің және құбылыстардың заттық және виртуалды-көрнекі үлгілерін, топтамаларын, сандық (электронды) және дәстүрлі өлшеуді қолдану арқылы тәжірибелер жүргізу;

бақылау (микрообъектілерді бақылаумен қоса), орналасқан жерлерді анықтау, көрнекі ұсыну және деректерді талдау, сандық жоспарлар мен сызбаларды, спутниктік кескіндерді қолдану;

материалдық объектілерді, оның ішінде өнер туындыларын жасау;

технологиялық құрал-жабдықтарды қолдану арқылы материалдарды және ақпараттарды өңдеу;

жобалау және құрастыру, оның ішінде сандық басқарылатын және кері байланысы бар үлгілерді;

дәстүрлі аспаптарды және сандық технологияларды қолдану арқылы музыкалық шығармаларды орындау, құрастыру және аранжирлеу;

физикалық даму, спорттық жарыстарға және ойындарға қатысу;

оқу процесін жоспарлау, оның орындалуын толық және жеке кезеңдерге белгілеу (орындау, дискуссия, тәжірибелер);

білім беру мекемесінің ақпараттық ортасына өз материалдарын және жұмыстарын орналастыру;

көпшілік іс-шаралар, жиналыстар, көріністер өткізу.

Қорытынды

Балаларға арналған қосымша білім беру жүйесі баланың практикалық қызметіне негізделген.

Жалпы білім беретін мектепте алған теориялық білімі қосымша білім берудің шығармашылық тәжірибесінде сынақтан өткізіліп, танымдық, коммуникативтік қызметке айналды.

Әлеуметтік пайдалы тәрбие және бос уақыт, оқыту арқылы жеке әлеуеттің дамуы баланың жеке тұлғасын әлеуметтік коммуникацияға енгізуді жүзеге асырады.

Балаға қосымша білім беру жүйесінде білім беру мен тәрбиелеудің негізгі мақсаты әртүрлі іс-шараларды іске асыру арқылы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту болып табылады.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқытуда қосымша білім берудің мазмұнында білім алушыларды қоғамдағы тез өзгерістерге қабілеттерін қамтамасыз етуге қатысты компоненттерді қосу қажет.

Оқу үдерісі ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың тәуелсіз танымдық және басқа да әрекеттерін ынталандыруы керек.

Білім алушыларға олардың ойлау қабілетін, қабілеттерін, қиялын, жадысын дамытатын материалдар берілуі керек.

Балаларға ұсынылатын білім беру материалдары олардың қабілеттеріне

сәйкес, еңбектің жоғары біліктілігін талап етпейтін, сонымен қатар қарапайым жұмысқа дайындығы және білім алудың жалғастырылуына есептелуі тиіс.

Қосымша білім берудегі білім беру үдерісі білім алушылар өздері өмірдің түрлі салаларындағы қиындықтарды дербес шешуге мүмкіндік беретін негізгі құзыреттерді қалыптастыруға бағытталуы керек.

Қосымша білім берудегі инклюзивті орта ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға оқу материалдарын меңгеру мүмкіндігін қалыптастырады, балалардың және педагогтердің өзара қарым-қатынасын реттейді.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларды оқыту және тәрбиелеу кезінде қосымша білім беру ұйымдарында интеграциялық жетістіктерін құратын өзара түсіністік, өзара құрмет және өзара әрекеттесу болып табылады.

Ерекше қажеттіліктері бар балаларды қоғамға біріктіру қоғам мен әлеуметтік ортаның ерекше қажеттіліктері бар баланың жеке басына әсері, баланың осы үдерісіне белсенді қатысуына, қоғамның өзін-өзі жетілдіруіне, әлеуметтік қатынастар жүйесіне байланысты болады.

Психологиялық қолдау жүйесі түзетуге бағынуға, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың даму кемістіктерін әлсіретуге, сондай-ақ балалардың жеке басын дамытуға бағынуға тиіс.

Баламен түзету жұмыстарының қиындықтарын диагностикалау, қиындықтары туралы ақпарат беру және оны шешу жолдары, шешім қабылдау сатысында кеңес беру және шешу жоспарын әзірлеу, шешу кезеңінде көмек көрсету сияқты функциялардың бірлігіне негізделеді.

Балаларды оқыту мен дамыту міндеттерін шешуге бағытталған қосымша білім беруді ұйымдастыруды бағдарламалық-әдістемелік материалдармен қамтамасыз ету қажет.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуде жоғары білікті мамандармен қамтамасыз етілуін, олардың кәсіби біліктілігін арттыру, қосымша мамандарды даярлау ұйымының қызметкерлеріне - арнайы оқытушы, дефектолог, медицина қызметкерін енгізу қажет.

Қосымша білім беру жүйесіне енуді дамыту кең ауқымды тәрбие жұмысымен қатар даму ерекшеліктері бар балаларға және олардың отбасыларына мейірімді, оң көзқарас білдіретін ақпараттық кеңістікті қалыптастыруға тиіс.

Қосымша білім беру үлгісін қалыптастыруда ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың нақты қажеттіліктерін ескеру маңызды.

Терминдер мен түсініктер

Аталған әдістемелік ұсынымдарда келесі терминдер мен түсініктер қолданылған:

1) білім беруде ерекше қажеттілігі бар балалар – денсаулығына байланысты білім алуда үнемі немесе уақытша қиындық көретін, арнайы білім

беру бағдарламалары мен қосымша білім беру бағдарламаларын қажет ететін тұлғалар;

2) білім алуға арналған арнайы жағдайлар – арнайы білім беру бағдарламалары және оқытудың арнайы әдіс-тәсілдері, тіршілік ортасындағы техникалық және басқа да құралдар, сондай-ақ ерекше білім беру қажеттілігі бар тұлғаларға жалпы білім беру мен оқу бағдарламаларын меңгеру мүмкін болмайтын медициналық, әлеуметтік және басқа да қызметтер;

3) инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттілігі мен жеке-дара мүмкіндіктерін ескере отырып, барлық білім алушылардың білім алуына тең қолжетімділікті қамтамасыз ететін процесс;

4) әлеуметтену - тұлға әлеуметтік рөлдер мен мәдени нормаларды игеріп, қоғамның тең құқықты мүшесі ретінде қызмет ете алуына көмектесетін білімдер, нормалар мен құндылықтардың белгілі жүйесін меңгеріп, жаңғырта алатын барлық әлеуметтік процестердің жиынтығы;

5) психологиялық-педагогикалық қолдау - әрбір баланы оның мүмкіндігі мен қажеттілігіне сәйкес табысты оқыту мен дамыту үшін мамандардың жүйелі ұйымдасқан, біртұтас әрекеттерін білдіретін білім беру-тәрбиелеу үдерісінде құрылатын әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдай балаға көмек көрсетудің (немесе қолдаудың) ерекше түрі болып табылады;

6) психологиялық-педагогикалық мектеп консилиумы – бұл білім алуда ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдауды жүзеге асыратын, баланы қолдаудың бірыңғай стратегиясын құратын білім беру ұйымы мамандарының өзара әрекеттесу түрі;

7) мүмкіндіктері шектеулі балалар – туа біткен, тұқым қуалаған, кейіннен пайда болған аурулар немесе жарақаттану салдарынан туындаған, бекітілген тәртіпте нақтыланған дене бітімі және (немесе) психикалық даму бұзылыстары бар балалар;

8) психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес беру - ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды тиісті оқу орындарына жіберу үшін кешенді клиникалық, физиологиялық және психологиялық-педагогикалық сараптаманы жүзеге асыратын арнайы ведомствоаралық ұйымдар;

9) кохлеарлы имплант – нейросенсорлы (сенсоневралды) саңыраулықтың айқын немесе ауыр деңгейі бар балалардың жоғалтқан есту қабілетінің орнын толтыруға мүмкіндік беретін протез;

10) оңалту орталығы (ОО) - бұл жүйке жүйесі, тірек-қимыл аппараты, сезім органдары, сондай-ақ психикалық және мінез-құлық бұзылулары бар адамдарды психикалық әлеуметтік және адамгершілік-рухани сауықтырумен айналысатын ұйым;

11) психологиялық-педагогикалық түзету кабинеті (ППТК) - арнайы білім беру ұйымдарының бір түрі болып табылады және облыс орталығында ерекше қажеттіліктері бар 18 жасқа дейінгі балалар мен жасөспірімдерді дамытуға кешенді медициналық, педагогикалық және әлеуметтік-психологиялық көмек көрсету үшін құрылған;

12) түзету педагогикасы - психологиялық бейімделудің педагогикалық құралдарын уақытылы диагностикалауды, алдын-алуды және түзетуді, олардың

элеуметтік рөлдерді дамытудың тиісті жас кезеңдерін меңгеру мен меңгерудегі қиындықтарын қамтамасыз ететін жағдайлардың жүйесіндегі білім беру практикасын әзірлеу және енгізу пәні болып табылатын педагогикалық білім саласы.

Қолданылған және ұсынылатын әдебиеттер тізбесі

1. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе. Под ред. В.В.Воронковой - М: Школа-пресс, 1994 г.
2. Т. Бут, М. Эйнскоу. Показатели инклюзии. Практическое пособие. //М.: РООИ «Перспектива», 2007 г.
3. Участие общественных организаций людей с инвалидностью в развитии инклюзивного образования. М.: РООИ «Перспектива», 2012 г.
4. Айдарбекова А.А., Ермекбаева Л.Х., Дербисалова Г.С., Самигулина З.Р. Формирование позитивного психологического климата в инклюзивном классе общеобразовательной школы. Методические рекомендации. Алматы, 2014 г.
5. Айдарбекова А.А., Ермекбаева Л.Х., Дербисалова Г.С., Самигулина З.Р. Формирование социальной компетентности детей с ограниченными возможностями, обучающихся в инклюзивной (интегрированной) среде. Методические рекомендации. Алматы, 2015 г.
6. Елисеева И.Г., Чумакова О.Ф. Профессиональное сопровождение педагогов общеобразовательных школ, реализующих инклюзивную практику. Методические рекомендации, Алматы, 2015 г.
7. Власова Т.А., Певзнер М.С. Дети с отклонениями в развитии. М., 1973 г.
8. Елисеева И.Г. Организация педагогического контроля в специальной (коррекционной) школе. Методическое пособие для учителей. Алматы, 2010 г.
9. Мастюкова Е.М. Ребенок с отклонениями в развитии. Москва, 1992 г.
10. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Коррекционно-педагогическая помощь детям раннего и дошкольного возраста с неярко выраженными отклонениями в развитии. Научно-методическое пособие. 2013 г.
11. Стребелева Е.А. Формирование мышления у детей с отклонениями в развитии (наглядный материал): Пособие для педагога-дефектолога: Материал для индивидуальной работы с детьми. 2007 г.

Введение

Серьезные пробелы в коррекционной поддержке и реабилитации детей с особыми образовательными потребностями, изолированность от детских коллективов, не всегда полноценное и качественное оказание образовательных услуг, неготовность школ, внешкольных организаций включить детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательный процесс зачастую являются объективной необходимостью защиты этих детей от нарушения их прав на образование.

Вместе с тем, причины неэффективности системы оказания образовательных услуг детям с особыми образовательными потребностями, детям-инвалидам следует искать не только в лежащих на поверхности пробелах и недостатках образовательной системы, но и в отсутствии достаточного внимания, заботы и ответственного отношения к ним со стороны компетентных органов; персонала медико-социальных учреждений, школ, внешкольных организаций, непосредственно работающих с контингентом этих детей; родительских сообществ и т.д.

Согласно Саламанкской декларации о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями (Саламанка, Испания, 7-10 июня 1994 г.) «каждый ребенок имеет основное право на образование и должен иметь возможность получать и поддерживать приемлемый уровень знаний. Каждый ребенок имеет уникальные особенности, интересы, способности и учебные потребности. Необходимо разрабатывать системы образования и выполнять образовательные программы так, чтобы принимать во внимание широкое разнообразие этих особенностей и потребностей».

Обеспечение равного доступа к получению того или иного вида образования и создание необходимых условий для достижения успеха в образовании всеми без исключения детьми независимо от их индивидуальных особенностей, прежних учебных достижений, родного языка, культуры, социального и экономического статуса родителей, психических и физических возможностей – это и есть основная цель инклюзивного образования

Говорить о терпимости к людям с ограниченными возможностями нельзя, если с детских лет не воспитывать здоровых детей и инвалидов вместе. Только совместное обучение, совместный труд, совместное преодоление трудностей и празднование небольших побед смогут воспитать личность, которую можно характеризовать, как гармоничную.

Одной из важных образовательных технологий в развитии и воспитании гармонично-развитой личности является **дополнительное образование детей**, которое наиболее приближено к запросам населения и призвано гибко реагировать на новые образовательные потребности.

Ключевой проблемой, влияющей на качество дополнительного образования детей, бесспорно, является его доступность для различных социальных групп населения.

Настоящие методические рекомендации разработаны по заказу Общественного объединения **«Общество родителей детей с инвалидностью «Мир равных возможностей»** и предназначены педагогам дополнительного образования, общеобразовательных школ, родителям.

Методические рекомендации направлены на оказание консультативной помощи специалистам организаций образования республики в организации их работы по предоставлению качественных услуг в соответствии с различными потребностями детей через более полное участие в образовательном процессе, созданию в системе дополнительного образования безбарьерной среды, квалифицированной поддержки детей с особыми образовательными потребностями.

В методических рекомендациях содержатся нормативные правовые основы инклюзивного обучения, международный опыт формирования модели инклюзивного образования, современного состояния инклюзивного образования в Республике Казахстан, опыт работы организаций и педагогов по художественно-эстетическому, музыкальному, техническому, туристско-краеведческому, эколого-биологическому и другим направлениям дополнительного образования.

Дети с особыми образовательными потребностями как социально уязвимая группа

Дети с особыми образовательными потребностями согласно Закону Республики Казахстан «Об образовании» (п. 21-4) статьи 1) – это лица, которые испытывают постоянные или временные трудности в получении образования, обусловленные здоровьем, нуждающиеся в специальных, общеобразовательных учебных программах и образовательных программах дополнительного образования.

В настоящее время в республике определены следующие категории детей с особыми образовательными потребностями:

До 90-х годов XX века дети с нарушениями в развитии рассматривались, в основном, в рамках медицинского подхода. По медицинским показаниям такая категория детей нуждалась в специальной среде, специальном образовании, специальном педагоге. В связи с чем, при таком подходе общая школа не отвечала потребностям ребенка с особыми образовательными потребностями.

В современном обществе на смену медицинской модели приходит **социальная модель**. Ребенок с особыми образовательными потребностями не

является «носителем проблемы», требующим специального обучения. Следуя принципам социальной модели, общество преодолевает негативные установки к детям с особыми образовательными потребностями и предоставляет им равные возможности полноценного участия во всех сферах школьной и внешкольной активности в системе общего среднего и дополнительного образования.

Интерес к проблеме социальной защиты детей с ограниченными возможностями, их социальным проблемам, а также к трудностям, с которыми сталкивается семья, воспитывающая такого ребенка, постоянно растет, что подтверждается увеличением числа исследований, посвященных этим актуальным проблемам во всем мире. Однако, проблема интеграции детей с ограниченными возможностями в среду обучающихся организаций дополнительного образования детей все еще до конца не изучена.

Международный опыт формирования модели инклюзивного образования

Международный опыт свидетельствует о приверженности мирового сообщества к обеспечению равенства прав детей в пользовании конституционными и гражданскими правами, независимо от состояния здоровья, включая право на образование, качество которого не отличается от качества образования, получаемого здоровыми детьми.

На сегодняшний день в большинстве западных стран сложился определенный консенсус относительно важности интеграции детей-инвалидов. Государственные и муниципальные школы получают бюджетное финансирование на детей с особыми потребностями, и, соответственно, заинтересованы в увеличении числа учащихся, официально зарегистрированных как инвалиды.

Инклюзия в зарубежных странах включает в себя не только образование во всех формах детей с особыми образовательными потребностями, но и всех детей, которые имеют ограниченный доступ к образованию из-за языкового барьера и отсутствия материальных возможностей (мигранты), особого образа жизни (цыгане) и др.

В эволюции идеи инклюзивного образования есть несколько важных этапов и знаковых событий. Примерно до 1965 года в мире действовала преимущественно «медицинская модель». В процессе образования дети с нарушениями здоровья помещались в специальные школы и школы-интернаты.

В ответ на изоляцию детей, имеющих тяжелое состояние здоровья, в странах, ориентированных на демократические основы общества, стали раздаваться голоса с призывом реформировать всю систему, сделать ее более гуманной. Начинаются поиски путей совместного обучения, которые ведутся параллельно в европейских странах (Скандинавские страны), США, Японии.

Формирование инклюзивного образования стало стратегическим направлением Детского фонда ООН (ЮНИСЕФ).

Как показывает международный опыт, в современной образовательной политике США и Европы получили развитие несколько таких подходов, как: мейнстриминг, интеграция, инклюзия.

Мейнстриминг – программы совместных занятий и проведения досуга детей-инвалидов и обычных детей. Мейнстриминг развивает такие важные навыки и личностные качества учащихся, как социальная компетентность, навыки решения проблем, независимость, ощущение силы, уверенности, самоуважение, эффективность, самоконтроль, адаптивное дистанцирование и навыки целеполагания. Однако общение ограничивается временными рамками мероприятия и часто носит формальный характер.

Десегрегация школ. Идеи интеграции лиц с ограниченными возможностями в развитии в 70-е годы XX века возникают и реализуются в контексте либерально-демократических реформ. Борьба против дискриминации способствует формированию новой культурной нормы – уважения к различиям между людьми. В этом широком антидискриминационном контексте специальные школы и интернаты признаются учреждениями сегрегационными, а изолированная от массовой школы система специального образования – дискриминационной.

Интеграция. Составной частью интеграции детей с ограниченными возможностями в развитии в общество является их интеграция в общеобразовательные организации. Интеграция означает приведение потребностей детей с психическими и физическими нарушениями в соответствие с системой образования, остающейся в целом неизменной, не приспособленной для них. Сохраняются детско-родительские отношения и возможность полноценного участия ребенка в повседневной жизни своей семьи, ребенок обретает опыт социального взаимодействия со сверстниками и взрослыми.

Инклюзия – это наиболее современный термин, который понимается как реформирование школ, перепланировка учебных помещений таким образом, чтобы они отвечали нуждам и потребностям всех без исключения детей. В последние годы за рубежом на смену понятию «интеграция» пришло понятие «включение» (inclusion). Понятие «инклюзивное образование» представляет собой такую форму обучения, при которой учащиеся с особыми образовательными потребностями посещают те же школы, что и их ровесники. Включение означает обеспечение гарантий поддержки тем, кто в ней нуждается, в какой бы форме она им ни была нужна.

В США еще с 1875 по 1914 годы было введено обязательное школьное образование, в связи с этим были сформированы классы для детей, которые считались умственно недоразвитыми, а также для тех, кого полагали «неисправимыми за их поведение», глухих или физических инвалидов. В 60-70-

е годы школы подверглись критике в части, что они повинны в неудачах учеников. В Законе 1977 года «Образование для всех детей-инвалидов» приводится перечень соответствующих дополнительных услуг, необходимых для помощи детям-инвалидам в получении специального образования»: транспорт, логопедия, аудиология, психологические услуги, физиотерапия, рекреация, оккупационная терапия, ранняя идентификация, медицинские услуги, школьный врач или медсестра, школьный социальный работник, психолог, услуги социальной работы для детей и семьи, консультирование и подготовка родителей. В 1990-е годы в США принимается Закон «Об образовании для всех детей с инвалидностью».

30 лет назад в **Канаде** была законодательно утверждена программа, согласно которой дети могут обучаться по месту жительства, а не в специальных учреждениях. Начался процесс перемещения специальных классов в обычные школы, детям предоставили тьюторов, логопедов, школьных психологов для того, чтобы развивать программу инклюзии. Независимость существования инвалидов более выгодна государству, чем пожизненное их содержание в специальных учреждениях. В настоящее время 100% школ в Канаде обязаны брать в классе детей с ограниченными возможностями, кроме детей с психическими заболеваниями. Команда специалистов в школе определяет возможность ребенка обучения в школе. Если у ребенка обнаруживаются тяжелые психические отклонения в результате физических или психологических травм, то такие дети проходят трехлетнюю программу терапии. В результате этой программы 70% детей после прохождения терапевтической программы заканчивают школу. Дети с ограниченными возможностями переводятся в старших классах из спецшколы в обычную школу. Для группы инвалидов пяти-шести человек создается в школе аналог квартиры (resource room model), где они могут научиться самостоятельной жизни. В 19 лет они уже живут в отдельной квартире. В пересчете на всю жизнь, возможность сделать инвалида независимым членом общества. Чем больше он независим, тем меньше государство тратит средств на его содержание за всю его жизнь.

Программа по работе с детьми с особыми образовательными потребностями состоит из компонентов:

- 1) работа в классе, особое внимание уделяется таким дисциплинам, как физическая культура, музыка, искусство, мастерские;
- 2) работа с профессионалами (психологом, логопедом, специальным педагогом) на территории школы;
- 3) работа по месту жительства, включая поддерживающие организации и соседей.

Составляющие этих компонентов с разными нарушениями разные. Чем сложнее состояние ребенка, тем больше ему нужно взаимодействовать с теми, кто находится рядом с ним. Успех в образовании определяется мерой достигнутой самостоятельности.

В **Италии** законодательство поддерживает инклюзивное образование с 1971 года. Италия стала апробационной площадкой инклюзивной модели образования для остального мира. Количество детей с особыми образовательными потребностями, обучающихся в массовых школах, превышает 90%. В 2003 году министерство образования обязывает всех

директоров школ принять участие в тренинге без отрыва от работы, чтобы усовершенствовать проведение в жизнь национальной политики включения. Всем учителям предписывается пройти курс повышения квалификации, рассчитанный на 40 часов. Особенность итальянского подхода заключается в тесном взаимодействии школ со специалистами организаций, относящихся к сфере здравоохранения, которые осуществляют диагностику и терапию.

Инклюзивное образование в **Великобритании** существует во взаимодействии со специальным образованием, которое имеет в этой стране давнюю историю и традиции. Хотя инклюзивное образование законодательно закреплено и развивается, но специальные отдельные школы продолжают функционировать, и рассматриваются как часть образовательного пространства для тех детей, чьи родители выбрали для них такой путь обучения.

В **Финляндии** инклюзивное образование закреплено на законодательном уровне, развивается в течение 20 лет и сопровождается серьезными научными исследованиями. В 2008 году была закреплена политика инклюзии через Концепцию развития инклюзивного образования. Для реализации инклюзивного обучения в стране организована подготовка специальных кадров. Национальный образовательный стандарт Финляндии отличается особой гибкостью, в программе подготовки будущих педагогов акцент делается на адаптированную методику обучения к специфическому контексту, в котором приходится работать. Стандартом признается тот факт, что дети овладевают знаниями с разной скоростью, однако в результате они должны соответствовать высоким требованиям, насколько это возможно.

Швеция приняла инклюзивное образование в качестве главного принципа для обеспечения равного доступа к образованию для всех, а также в в рамках концепции прав человека в социальных отношениях. На муниципальном уровне существует практика зачисления детей с особыми образовательными потребностями в обычный класс, при этом, несколько часов в неделю они занимаются со специальным педагогом в отдельной группе. Основной своей задачей педагоги считают подготовку ребенка к тому, чтобы он мог полностью обучаться только в обычном классе.

В **Норвегии** существует Закон «О доступности образования для лиц с особыми образовательными потребностями». При этом для детей этой категории существуют государственные центры, специализирующиеся на оказании помощи отдельным категориям (детям с синдромом раннего детского аутизма, с нарушениями слуха, зрения и т.д.). **Подготовка педагогов для реализации инклюзивного образования осуществляется в университетах.**

Основные перспективы развития инклюзивного образования связаны с дальнейшей разработкой методического обеспечения инклюзивного обучения.

Во **Франции** созданы условия для успешной адаптации детей с особенностями развития в образовательной среде, включая **финансирование, приобретение необходимых технических средств и оплату работы специалистов** (помощников учителя в школьном сопровождении для индивидуальной и коллективной интеграции). Специальное образование направляет свои усилия на то, чтобы интегрировать как можно большее число детей с особыми образовательными потребностями в общеобразовательную школу.

В **Германии** на законодательной основе функционируют различные типы школ, которые призваны дать учащимся знания в зависимости от их умений, способностей и природного таланта. В 1960 году была принята Концепция раздельного обучения, согласно которой дети с умственными и физическими недостатками направлялись в специальные школы-интернаты. В 1994 году эта политика было изменена, дети-инвалиды были интегрированы в нормальные классы. Согласно закону «О социальном благополучии» учащимся с особыми образовательными потребностями предоставляется финансовая помощь от государства для того, чтобы они могли получать полноценное школьное образование, особенно в период обязательного посещения школы. Совместное обучение в общеобразовательной школе возможно в случае, если в ней созданы определенные условия: имеются **медицинский или ухаживающий персонал, специальные помещения, специально оборудованные учебные места, специальные учебные пособия.**

В **Японии** дети с ограниченными возможностями учатся вместе с общим классом. Вместе с учителем дополнительно также **работает ассистент-учитель.** Ассистент-учитель помогает детям с ограниченными возможностями в учебе. Японские дети с ограниченными возможностями в школах обеспечены всей инфраструктурой. Если ученик по каким-либо причинам отсутствовал на занятиях, эти **уроки для него проводятся отдельно.** В таких школах воспитывают толерантное отношение к детям с ограниченными возможностями.

В **Южной Корее** с 1970-х годов стремительно развивается специальное образование. В 1994 году были внесены поправки в Закон «О специальном образовании», в котором оговаривалось введение обучения по принципу инклюзива. В 1997 году правительством был принят Закон по продвижению специального образования, который обеспечил правовую основу для существенных изменений в сфере высшего образования.

Современные задачи государственной политики в области образования отражены в пятилетнем Плане развития специального образования, и заключаются они как в поддержке специального и интегрированного образования, так и в быстром реагировании на изменение потребностей общества.

Первые инклюзивные образовательные учреждения появились в **России** на рубеже 1980-1990 годов. С осени 1992 года началась реализация проекта «Интеграция лиц с ограниченными возможностями здоровья». В 2008 году Россия подписала Конвенцию ООН «О правах инвалидов». Развивается дистанционное образование детей-инвалидов, которым охвачено порядка 24 тысяч человек. Баланс создания условий для обеспечения качественного образования детей несколько сместился в сторону инклюзивного образования – интегрированного обучения в отдельных классах в общеобразовательных школах, что стало возможным благодаря поэтапному созданию в субъектах страны в рамках Государственной программы «Доступная среда» на 2011–2015 годы, сети базовых инклюзивных образовательных организаций.

Таким образом, анализ образовательных систем разных стран в аспекте реализации инклюзивных практик показывает, что обязательной базой для осуществления инклюзивного образования является система законодательных актов, предусматривающих как декларацию необходимых прав и свобод, так и механизмы их обеспечения. При этом национальные образовательные системы должны иметь четкую концепцию и стратегию реализации инклюзивного образования, включающую **систему подготовки кадров**. На региональном уровне обеспечивается эффективное научно-методическое сопровождение инклюзивных практик. Законодательство предоставляет различные возможности и формы организации образовательного процесса учащихся с особыми образовательными потребностями, что позволяет каждому учащемуся, в соответствии с его способностями, найти наиболее подходящую и стимулирующую успешное развитие модель образования и подготовки к жизни в открытой социальной среде.

В странах с успешной практикой инклюзивного образования создан и эффективно действует институт тьюторства (сопровождения), позволяющий оказывать системно и качественно поддержку детям с особыми образовательными потребностями. Главной задачей в организации инклюзивного образования является **подготовка и переподготовка квалифицированных педагогических кадров**.

«Опыт внедрения инклюзивного образования во всем мире показывает, что, когда люди с ограниченными возможностями включаются в общую систему образования, они имеют возможность избежать неравенства и преодолеть предрассудки, которые так долго скрывали их нищету и отказ от прав человека. Более того, когда происходят изменения в системах образования, это становится полезным для всех обучающихся, ведет к укреплению гражданского общества и социально-экономического благополучия всех. Это приводит к более гуманному и справедливому обществу в мировом масштабе» (Ричард Райзер, «Внедрение инклюзивного образования», 2008 г.).

Нормативные правовые основы инклюзивного обучения в Республике Казахстан

Нормативную правовую основу по внедрению инклюзивного образования в Республике Казахстан составляют законодательные акты, устанавливающие конституционные права человека, нормативные правовые акты в области медико-социальной защиты лиц с ограниченными возможностями, в области

образования по следующим уровням: международные, правительственные, ведомственные и региональные.

Республика Казахстан, являясь членом международного сообщества, полностью поддерживает основополагающие принципы международных конвенций и деклараций: «Всеобщая декларация прав человека» (1948 г.), «Декларация о правах инвалидов», «Декларация о правах умственно отсталых лиц», «Конвенция о правах ребенка» (1989 г.), «Стандартные правила обеспечения равных возможностей для инвалидов», Саламанкская декларация «О принципах политики и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями» (1994 г.).

Одним из первых специальных международных актов, обратившихся к вопросу соблюдения прав личности, является «Всеобщая декларация прав человека» от 10 декабря 1948 года, ставшая основой для других международно-правовых документов в области защиты прав личности. История международных документов, посвященных правам инвалидов, начинается с 1971 года, когда Организацией Объединенных Наций была принята Декларация о правах умственно отсталых лиц Генеральной Ассамблеи ООН от 20 декабря 1971 года.

Международно-правовым документом обобщенного характера, признавшим право инвалидов на удовлетворительную жизнь, гражданские и политические права, стала декларация о правах инвалидов, утвержденная Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 9 декабря 1975 года.

На Всемирной конференции по образованию для лиц с особыми потребностями: доступ к образованию и его качество (Саламанка, Испания, 7-10 июня 1994 года) были приняты «Саламанкская декларация» и «Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями».

Самым значимым международным документом в области защиты прав лиц с ограниченными возможностями является Конвенция о правах инвалидов (принята Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций в Нью-Йорке 13 декабря 2006 года), ратифицированная Республикой Казахстан в феврале 2015 года.

В соответствии с основополагающими международными документами в области прав человека законодательством Республики Казахстан предусматривается принцип равных прав на образование всех граждан, в том

числе каждого ребенка страны. Нормативная правовая база развития инклюзивного образования в Казахстане основана на главном постулате – обеспечение равных образовательных возможностей для всех обучающихся по месту их проживания на основе педагогического подхода, обеспечивающего адаптацию образовательной среды к индивидуальным особенностям и образовательным потребностям обучающегося.

Гарантии права детей на получение образования закреплены в Конституции Республики Казахстан, Законах Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан», «Об образовании», «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями», «О социальной защите инвалидов в Республике Казахстан», «О специальных социальных услугах», «Об архитектурной, градостроительной и строительной деятельности в РК», нормативных актах «Государственная программа развития образования в Республике Казахстан», «Санитарно-эпидемиологические требования к объектам образования», «Национальный план по улучшению качества жизни инвалидов», «Государственный общеобязательный стандарт среднего образования (начального, основного среднего, общего среднего образования)», «Типовые правила деятельности видов специальных организаций образования для детей с ограниченными возможностями в развитии», «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг в области образования».

Анализ законодательных и нормативных правовых актов Республики Казахстан показал, что гарантии права всех детей на получение образования закреплены и позволяют совершенствовать работу по развитию инклюзивного образования в стране.

Важным этапом развития инклюзивного образования в Казахстане на современном этапе стало законодательное расширение категории лиц, подлежащих инклюзивному образованию и имеющих потребность в оказании им качественных образовательных услуг.

Закон Республики Казахстан «**Об образовании**» гарантирует получение образования каждому ребенку, что подтверждает возможность широкого внедрения данной модели включения детей с особыми потребностями в образовательный процесс массовой школы.

Ориентация на личность обучающегося, его интересы, склонности, способности становится важной задачей организации инклюзивного образовательного процесса, требует дополнительных интеллектуальных, технических и методических ресурсов.

Кроме того, нормативное правовое обеспечение развития инклюзивного образования в Казахстане предоставляет также и родителям возможность осознанного выбора организации системы образования для получения детьми с особыми потребностями качественного образования, помогает избежать многочисленных проблем, которые приводят к напряженности и обострению

межличностных отношений, нарушению семейных связей, ослаблению института семьи в целом.

В Законе РК «**Об образовании**» (от 27 июля 2007 года) раскрыты суть и принципы государственной политики в области образования, предусматривающие равный доступ обучающихся к соответствующим образовательным программам, коррекционно-педагогическую и социальную поддержку, доступность образования всех уровней детям с ограниченными возможностями.

В статье 1 Закона РК «**Об образовании**» определены основные понятия, касающиеся детей с особыми образовательными потребностями:

специальные условия для получения образования – условия для получения образования, включая специальные образовательные программы и специальные методы обучения, технические и иные средства, среду жизнедеятельности, а также медицинские, социальные и иные услуги, без которых невозможно освоение общеобразовательных и профессиональных образовательных программ лицами с ограниченными возможностями (пункт 7-4));

инклюзивное образование – совместное обучение и воспитание лиц с ограниченными возможностями, предусматривающие равный доступ с иными категориями обучающихся к соответствующим образовательным учебным программам обучения, коррекционно-педагогическую и социальную поддержку развития посредством обеспечения специальных условий (пункт 21-3);

лица (дети) с особыми образовательными потребностями – лица, которые испытывают постоянные или временные трудности в получении образования, обусловленные здоровьем, нуждающиеся в специальных, общеобразовательных учебных программах и образовательных программах дополнительного образования (пункт 21-4)).

В Законе РК «**Об образовании**» определена компетенция местных представительных и исполнительных органов в области образования. **Местный исполнительный орган района (города областного значения) создает в организациях образования специальные условия для получения образования лицами (детьми) с особыми образовательными потребностями** (статья 6, п. 4. пп. 21-5)).

Государство **полностью или частично компенсирует расходы** на содержание граждан Республики Казахстан, нуждающихся в социальной помощи, в период получения ими образования. К категории граждан Республики Казахстан, которым оказывается социальная помощь, относятся и дети с ограниченными возможностями в развитии, инвалиды и инвалиды с детства, дети-инвалиды (статья 8, п. 4, пп. 2)).

Государство, реализуя цели инклюзивного образования, обеспечивает гражданам с ограниченными возможностями в развитии **специальные условия для получения ими образования, коррекции нарушения развития и социальной адаптации на всех уровнях образования** (статья 8, п. 6).

Одной из задач системы образования является создание специальных условий для получения образования лицами с ограниченными возможностями (статья 11, пп. 14)).

Для отдельных категорий лиц разрабатываются специальные образовательные программы, учитывающие особенности развития и потенциальные возможности обучающихся и воспитанников, определяемые с учетом рекомендаций психолого-медико-педагогических консультаций (статья 14).

Специальные образовательные учебные программы разрабатываются на основе образовательных программ начального, основного среднего, общего среднего, технического и профессионального образования и направлены на обучение и развитие лиц с ограниченными возможностями, учитывают психофизические особенности и познавательные возможности обучающихся и воспитанников, определяемые с учетом рекомендаций психолого-медико-педагогических консультаций (статья 19, пункт 1).

Специальные общеобразовательные учебные программы реализуются в специальных организациях образования, предусмотренных законами Республики Казахстан, в общеобразовательных школах или на дому (статья 19, пункт 1).

Для лиц, нуждающихся в длительном лечении, а также для детей и подростков с ограниченными возможностями в развитии разрабатываются и внедряются специальные учебные программы. (статья 19, пункт 2).

В зависимости от содержания образовательных программ с учетом потребностей и возможностей личности, создания условий доступности получения каждого уровня образования обучение осуществляется в форме очного, вечернего, заочного, экстерната и дистанционной форме обучения для лиц (детей) с особыми образовательными потребностями (статья 27).

Обучающиеся и воспитанники имеют право на бесплатное пользование информационными ресурсами в организациях образования, в том числе в доступной форме для инвалидов, детей с ограниченными возможностями, обеспечение учебниками, учебно-методическими комплексами и учебно-методическими пособиями, в том числе изготовленными для инвалидов, детей с ограниченными возможностями (пп.7) п.3 статьи 47).

Обучающиеся и воспитанники, в том числе дети с ограниченными возможностями имеют право на получение качественного образования в соответствии с государственными общеобязательными стандартами образования, обучение в рамках государственных общеобязательных стандартов образования по индивидуальным учебным планам, сокращенным образовательным учебным программам по решению совета организации образования (пп. 1), п. 3, 2) статьи 47).

Родители и иные законные представители несовершеннолетних детей имеют право выбирать организации образования с учетом желания, индивидуальных склонностей и особенностей ребенка; получать консультативную помощь по проблемам обучения и воспитания своих детей в

психолого-медико-педагогических консультациях; на получение их детьми дополнительных услуг на договорной основе (пп. 1), 4), 5), п.1 статьи 49).

Работникам организаций образования производится доплата за работу в сельской местности, за классное руководство, за проверку тетрадей, письменных работ, за заведование учебными кабинетами, углубленное преподавание предметов, за работу в режиме эксперимента, за работу с детьми с ограниченными возможностями и другие выплаты в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан (пункт 4 статьи 52).

В соответствии с **Законом Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан»** (от 8 августа 2002 года №345) образование должно быть направлено на развитие личности детей, их творческих задатков, социальной активности, научного, технического и художественного творчества; доступ детей-инвалидов к образованию; создание для инвалидов возможности участвовать в творческой и общественной деятельности.

В **Законе Республики Казахстан «О правах ребенка в Республике Казахстан»** регулируются отношения, возникающие в связи с реализацией основных прав и законных интересов ребенка, гарантированных Конституцией РК, исходя из принципов приоритетности подготовки детей к полноценной жизни в обществе, развития у них общественно значимой и творческой активности, воспитания в них высоких нравственных качеств, патриотизма и гражданственности, формирования национального самосознания на основе общечеловеческих ценностей мировой цивилизации. Закон закрепляет положение о том, что ребенок-инвалид вправе получить образование, соответствующее его физическим, умственным способностям и желаниям, выбрать род деятельности и профессию, участвовать в творческой и общественной деятельности (статья 31).

В **Законе Республики Казахстан «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями»** от 11.07.02 г. N343 определены формы и методы социальной, медико-педагогической коррекционной поддержки детей с ограниченными возможностями. Данный Закон направлен на создание эффективной системы помощи детям с недостатками в развитии, решение проблем, связанных с их воспитанием, обучением, трудовой и профессиональной подготовкой, профилактикой детской инвалидности.

Закон Республики Казахстан «О ратификации Конвенции о правах инвалидов» от 20 февраля 2015 года № 288-V также закрепляет положения, касающиеся образования данной категории граждан страны. «Конвенция о правах инвалидов», принятая Генеральной Ассамблеей Организации Объединенных Наций 13 декабря 2006 года, направлена на ликвидацию дискриминации по отношению к инвалидам, обеспечение их права на труд, здравоохранение, образование и полное участие в жизни общества, доступа к

правосудию, личной неприкосновенности, свободы от эксплуатации и злоупотреблений, свободы передвижения, индивидуальной мобильности.

Закон Республики Казахстан Республики Казахстан «О физической культуре и спорте» от 3 июля 2014 года № 228-V регулирует общественные отношения в области физической культуры и спорта, определяет правовые, организационные, экономические и социальные основы обеспечения деятельности и развития массовой физической культуры, любительского и профессионального спорта в РК. Ряд статей Закона предназначены для обеспечения равного доступа лицам с ограниченными возможностями к физической культуре, любительскому и профессиональному спорту.

Нормативным правовым актом, регулирующим гарантированное получение детьми с особыми потребностями качественных образовательных услуг, являются **Типовые правила деятельности организаций образования, реализующих дополнительные образовательные программы для детей** (постановление Правительства РК от 17 мая 2013 года № 499).

Государство, реализуя цели инклюзивного образования, обеспечивает гражданам с особыми образовательными потребностями специальные условия для получения ими образования, коррекции нарушения развития и социальной адаптации на всех уровнях образования (п. 6).

При обучении лиц с ограниченными возможностями создаются условия с учетом их индивидуальных потребностей (п. 7.).

Размер ежемесячной оплаты, взимаемой с родителей или законных представителей в санаторных детских садах, дошкольных организациях для детей с ограниченными возможностями содержание детей предоставляется на бесплатной основе (пп. 2, п. 12.).

С учетом интересов родителей или иных законных представителей, по согласованию с местными органами управления образованием в организациях образования могут открываться классы с совместным пребыванием детей с ограниченными возможностями в развитии со здоровыми детьми (в одном классе могут обучаться не более двух детей с ограниченными возможностями в развитии) или специальные классы по видам нарушений (п. 18 Правил).

С учетом интересов родителей или иных законных представителей обучающихся и по согласованию с местными органами управления образования в организациях образования могут открываться инклюзивные классы (в одном классе могут обучаться не более двух детей с особыми образовательными потребностями) (или) специальные классы по видам нарушений (п. 19.).

Дети с особыми образовательными потребностями, обучающиеся в инклюзивных классах по заключению и рекомендациям психолого-медико-педагогической консультации, могут обучаться по общеобразовательной учебной или индивидуальной программе.

Для детей с особыми образовательными потребностями, обучающихся в инклюзивных и (или) специальных классах, проводятся коррекционные занятия специальными педагогами (олигофренопедагог, сурдопедагог, тифлопедагог, логопед).

Государство для детей обеспечивает доступность образовательных услуг организаций дополнительного образования для детей, а также для детей с особыми образовательными потребностями обеспечивает специальные условия для получения ими дополнительного образования (п. 4 Типовые правила деятельности организаций дополнительного образования для детей).

В Республике Казахстан принят ряд ведомственных документов, регулирующих вопросы инклюзивного образования. **Комплекс мер по дальнейшему развитию системы инклюзивного образования в Республике Казахстан на 2015-2020 годы** (приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 19.12.2014 г. №534).

Приказом Министра образования и науки Республики Казахстан утверждены **Концептуальные подходы к развитию инклюзивного образования в Республике Казахстан** от (01.06.2015 г. № 348), которые разработаны согласно основополагающим международным документам в области прав человека, с учетом тенденций и достижений мировой практики в сфере образования и приоритетных задач развития казахстанской системы образования. В рамках данного документа было расширено понятие «дети с особыми потребностями» и определено, что к лицам с особыми образовательными потребностями относятся: дети с ограниченными возможностями; дети-мигранты, дети семей беженцев, оралманов, национальных меньшинств; дети, имеющие трудности в социальной адаптации в обществе (дети-сироты, виктимные дети, с девиантным поведением, из семей с низким социально-экономическим и социально-психологическим статусом).

Условия для развития детей с особыми образовательными потребностями созданы и в организациях дополнительного образования для детей - это организация образования, реализующая образовательные программы дополнительного образования в целях удовлетворения образовательных и культурных потребностей обучающихся, в том числе в интересах личности, общества и государства (**приказ МОН РК № 228, п. 2**).

Одновозрастные и разновозрастные дети, в том числе дети с ограниченными возможностями, в организациях дополнительного образования для детей объединяются по интересам в кружок, клуб, студию, ансамбль, группу, театр и иные объединения (далее – объединения) (**приказ МОН РК № 228, п. 15**).

При обучении детей с особыми образовательными потребностями наполняемость группы составляет от 3 до 6 человек (п. 20).

Развитие инклюзивного образования определено в качестве одной из важных задач в **«Государственной программе развития образования и науки в Республике Казахстан на 2016-2019 годы»**. Планируется к 2020 году увеличить до 70 % долю школ, создавших условия для инклюзивного образования от их общего количества.

В целом можно выделить основные направления в планах мероприятий по реализации Государственной программы:

увеличение доли детей, охваченных инклюзивным образованием, от общего количества детей с ограниченными возможностями в развитии;

совершенствование системы инклюзивного образования в школе и повышение качества образовательных услуг.

Современное состояние инклюзивного образования в Республике Казахстан

В настоящее время в республике существует дифференцированная сеть специальных организаций образования для организации обучения детей с ограниченными возможностями в развитии.

Развитие инклюзивного образования в Казахстане осуществляется через вовлечение детей с особыми образовательными потребностями (далее – ООП) в систему образования через адаптацию этой категории детей в условиях массовой школы, формирование и развитие у них способности превращать свои недостатки в достижения, через влияние на современное общество с целью изменения его отношения к людям с особыми потребностями.

По данным Национального научно-практического центра коррекционной педагогики Министерства образования и науки Республики Казахстан РК за 2017 год выявлено областными психолого-медико-педагогическими консультациями 147396 детей с особыми образовательными потребностями. Обучением, воспитанием по образовательным программам и коррекционно-педагогической поддержкой в организациях образования, здравоохранения, социальной защиты, общественных и частных организациях охвачено 138651 детей, что составляет 94,07%. По сравнению с 2016 годом охват коррекционно-развивающим обучением детей с особыми образовательными потребностями увеличился на 1,67% (в 2016 – 92,4%, 2017г. – 94,07%).

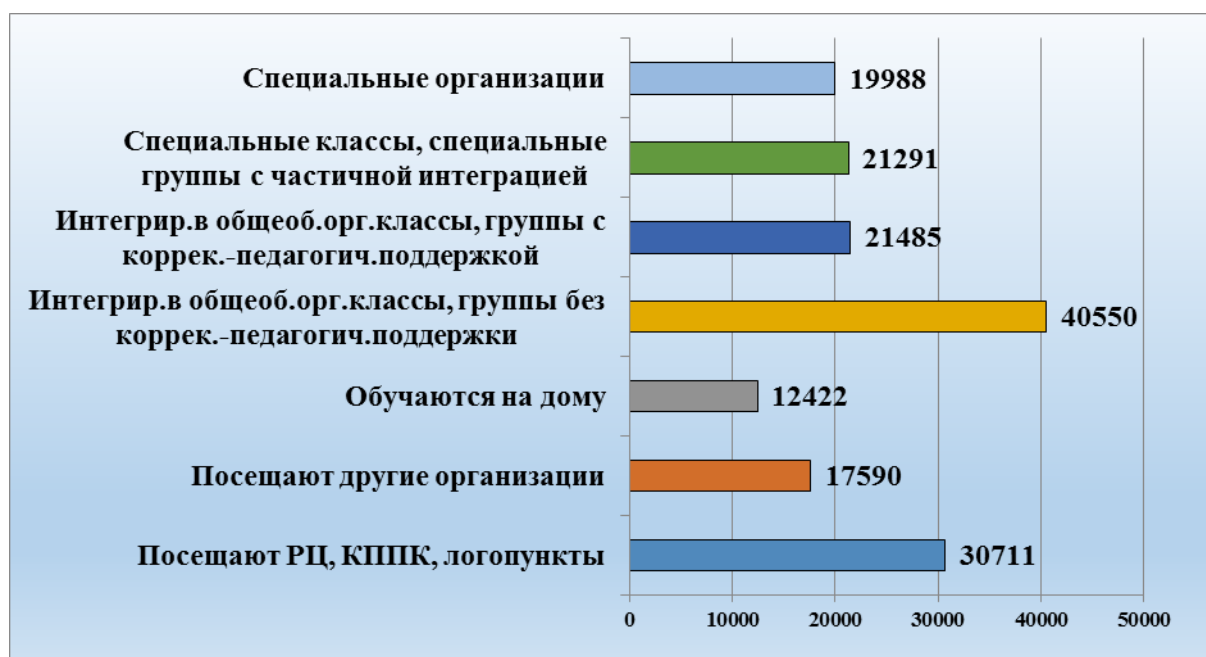
№	Показатели:	на 01.01.2017	на 01.01.2018	(+, -)
1	Зарегистрировано детей и подростков с особыми образовательными потребностями (абсолютное число)	144 783	147 396	2.613 (1,8%)
2	Охвачено обучением, воспитанием по образовательным программам и коррекционно-педагогической поддержкой в организациях образования, здравоохранения, соц. защиты, общественных и частных организациях (абсолютное число): в %:	133 782 92,4%	138 651 94,1%	4 869 +1,76 %

Охват обучением детей с особыми образовательными потребностями

Охват обучением	Всего детей с ООП		Кол-во детей раннего возраста		Кол-во детей дошкольного возраста		Кол-во детей школьного возраста	
	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
Всего	147396	100	6931	100	42848	100	97617	100
Обучение, воспитание по специальным образовательным учебным программам (в организациях образования дошкольного, школьного, профессионально-технического образования)	129132	87,61	4449	64,19	33531	78,26	91152	93,38
Коррекционно-педагогическая поддержка по специальным коррекционным, индивидуальным программам, в КППК РЦ (дети, не посещающие дошкольные и школьные организации в связи с тяжелой и глубокой УО)	5324	3,61	691	9,97	3517	8,21	1116	1,14
Коррекционно-педагогическая поддержка в организациях в организациях здравоохранения, социальной защиты (дома ребенка, дома-инвалидов),	4195	2,85	18	0,26	283	0,66	3894	3,99

детей с тяжелой и глубокой умственной отсталостью								
Временно не охваченных обучением	8745	5,93	1773	25,58	5517	12,88	1455	1,49

Формы оказания коррекционно-развивающей помощи детям с особыми образовательными потребностями

**Сведения о количестве детей и подростков с особыми образовательными потребностями, направленных на обучение, воспитание и коррекционно-педагогическую поддержку в организации образования
(по состоянию на 1 января 2018 года)**

	Выявлено детей с ООП	Количество детей в организациях образования													
		Специальные организации		Интегрированы в организации образования				Обучаются на дому		Обучаются в частных организациях, организациях здравоохранения и социальной защиты, в организациях технического профессиональн ого образования		Посещают РЦ, КППК, логопункты			
				специальные классы, специальные группы (частичная интеграция)		общеобразовательные классы, группы									
						с коррекционно- педагогической поддержкой	без коррекционно- педагогической поддержки								
	абс.	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
1	2	3	4	5	6	5	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Ранний возраст (0-3)	6931	265	3,8	250	3,6	647	9,3	1382	19,9	0	0,0	1923	27,7	2532	36,5
Дошкольный возраст	42848	5745	13,4	7790	18,2	5446	12,7	7613	17,8	100	0,2	7120	16,6	16522	38,6
Школьный возраст	97617	13978	14,3	13251	13,6	15392	15,8	31555	32,3	12322	12,6	8547	8,8	11657	11,9
Всего	147396	19988	13,6	21291	14,4	21485	14,6	40550	27,5	12422	8,4	17590	11,9	30711	20,8

**Сравнительная таблица по оказанию коррекционно-развивающей помощи
детям с особыми образовательными потребностями**

	Количество детей с ООП от 0 до 18 лет		гр.2 с гр. 3 (+,-)
	2016 год	2017 год	
1	2	3	4
Специальные организации	19408	19988	580
Специальные классы, специальные группы с частичной интеграцией	20374	21291	917
Интегрированы в классы, группы общеобразовательных организаций:			
- с коррекционно-педагогической поддержкой	18945	21485	2540
- без коррекционно-педагогической поддержки	41243	40550	-693
Обучаются на дому	11457	12422	965
Посещают другие организации	16383	17590	1207
Посещают РЦ, КППК, логопункты	25933	30711	4778

**Оказание коррекционно-развивающей помощи детям с кохлеарным
имплантом**

	Количество детей с кохлеарным имплантом от 0 до 18 лет	
	2016 год	2017 год
Специальные организации	581	585
Специальные классы, специальные группы с частичной интеграцией	110	134
Интегрированы в классы, группы общеобразовательных организаций		
- с коррекционно-педагогической поддержкой	73	123
- без коррекционно-педагогической поддержки	106	99
Обучаются на дому	6	12
Посещают другие организации	35	49
Посещают РЦ, КППК, логопункты	118	124
Временно не получают коррекционно-педагогическую помощь	48	36

По данным Национальной образовательной базы данных (НОБД) количество детей с особыми образовательными потребностями в возрасте от 7 до 18 лет **102 610 детей**. В 100 специальных школах обучаются 14 579 (14,2% от числа детей с особыми образовательными потребностями) детей.

В 3873 школах (55% от общего числа школ) созданы условия для инклюзивного обучения, в которых получают образование 23 940 (23,3% детей от числа детей с особыми образовательными потребностями). Наряду с этим, в 640 государственных общеобразовательных школах открыты 2 379 специальных классов, в которых обучаются 11 352 (11,1%) ребенка. Получают образование на дому 3 388 (3,3% от числа детей с особыми образовательными потребностями школьного возраста) детей.

Данные показатели свидетельствуют о некоторых расхождениях между статистическими данными областных психолого-медико-педагогических консультаций и Национальной образовательной базы данных.

Инклюзивное образование в сфере дополнительного образования

Одной из важных образовательных технологий в развитии и воспитании гармонично-развитой личности является **дополнительное образование детей**, которое наиболее приближено к запросам населения и призвано гибко реагировать на новые образовательные потребности.

Впервые с 2016 года в (НОБД) введен показатель «количество детей с ограниченными возможностями, охваченных дополнительным образованием».

В 1287 внешкольных организациях занимаются различными видами творчества 947 327 школьников, из них детей с особыми образовательными потребностями – 5892 ребенка, что составляет 0,2 % от общего числа школьников. В кружках при общеобразовательных школах занимаются 10 721 (0,4%) ребенок, в школьных спортивных секциях – 7 029 (0,2%) детей.

**Количество обучающихся с особыми образовательными потребностями,
занимающихся в спортивных секциях, кружках
общеобразовательных школ (без специальных школ)**

Регион	всего	из них спортивные секции										всего	из них кружки									
		волейбольные	баскетбольные	футбольные	теннис	лыжный спорт	конькобежный спорт	борьба (все виды)	национальные игры	шахматно-шашечные	другие спортивные		художественно-эстетические	декоративно-прикладные	технические	экологические	туристско-краеведческие	общественно-гуманитарные	естественно-математические	языковые	другие	
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	
Акмолинская	758	88	95	96	43	15	19	59	79	80	184	1410	516	206	19	55	37	78	242	120	137	
Актюбинская	214	26	14	24	8	2	0	6	20	74	40	397	132	72	17	7	6	14	53	42	54	
Алматинская	457	69	38	98	17	18	0	22	51	40	104	917	198	135	24	41	29	52	145	177	116	
Атырауская	79	11	9	16	2	0	0	4	1	1	35	146	43	23	14	4	5	12	14	19	12	
ЗКО	288	49	19	39	12	3	0	17	21	28	100	841	266	60	59	29	63	32	103	115	114	
Жамбылская	153	40	13	32	1	0	0	4	7	10	46	371	66	31	21	9	10	37	82	63	52	
Карагандинская	248	40	39	33	8	9	1	23	27	33	35	724	214	84	40	24	22	73	114	89	64	
Костанайская	1398	242	180	226	62	88	2	69	73	147	309	1747	476	259	109	60	110	107	122	195	309	
Кызылординская	317	60	26	44	18	0	0	20	29	41	79	448	105	60	40	10	15	17	73	69	59	
Мангистауская	69	14	1	4	1	0	0	4	15	3	27	101	30	14	5	6	0	4	7	17	18	
ЮКО	670	87	30	91	30	3	3	37	56	135	198	706	196	97	25	27	21	24	88	116	112	
Павлодарская	370	37	33	57	32	2	1	10	24	75	99	416	96	64	44	7	9	27	51	36	82	
СКО	300	55	35	49	18	11	3	18	25	30	56	466	93	56	17	14	14	28	98	94	52	
ВКО	1134	202	135	156	65	77	7	84	68	116	224	1110	326	191	43	44	54	70	94	180	108	
г.Астана	104	15	5	12	0	0	0	3	2	7	60	113	48	16	9	4	2	3	4	10	17	
г.Алматы	470	78	28	41	7	0	0	32	30	112	142	808	333	31	17	60	12	83	70	126	76	
Итого	7029	1113	700	1018	324	228	36	412	528	932	1738	10721	3138	1399	503	401	409	661	1360	1468	1382	

Ключевой проблемой, влияющей на качество дополнительного образования детей, бесспорно, является его доступность для различных социальных групп населения.

В настоящее время существует потребность во внедрении такой формы обучения, которая создаст детям с особыми образовательными потребностями оптимальные условия для получения дополнительного образования. Не секрет, что основной проблемой сегодня является принятие индивидуальности каждого ребёнка и создание ему таких условий обучения, которые необходимы для удовлетворения его особых потребностей.

Главная цель в работе педагогов дополнительного образования состоит в изменении как собственного, так и в целом отношения современного общества к людям с ограниченными возможностями через реализацию детьми своих способностей и достижение успехов в учебном процессе не в специализированном учебном заведении, а в системе дополнительного образования, а также поэтапная подготовка общества к принятию и правильному восприятию детей с особыми образовательными потребностями.

Требования, которые предъявляются сегодня – это формирование социально адаптированной, гармонично развитой личности.

Необходимо отметить, что для отечественной педагогики понятие инклюзивного образования не является чем-либо абсолютно чуждым и неприемлемым.

Инклюзивное образование (фр. Inclusif – включающий в себя, лат. Include – заключаю, включаю) – процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, в плане приспособления к различным нуждам всех детей, что обеспечивает доступ к образованию для детей с особыми потребностями. Инклюзия означает полное включение детей с различными возможностями во все аспекты школьной жизни, в которых с

удовольствием и радостью участвуют также все остальные дети. Это требует реальной адаптации школьного пространства к тому, чтобы встретить нужды и потребности всех детей без исключения, ценить и уважать различия.

Одна из целей инклюзии состоит в том, чтобы любая организация дополнительного образования могла быть готовой принять детей с различными возможностями. Это может повлечь не только изменения в структуре и работе внешкольной организации, но и изменения во взглядах педагогов, привыкших рассматривать свою работу как обучение только определённых групп детей.

Как известно, к основным элементам инклюзии можно отнести:

- включение всех детей с различными возможностями в такую школу, которую они могли бы посещать, если бы у них не было инвалидности;
- количество детей с различными возможностями, посещающих внешкольную организацию, находится в естественной пропорции в отношении всей детской популяции этого округа в целом;
- отсутствие «сортировки» и «отбраковывания» детей, обучение в смешанных группах;
- дети с особенностями находятся в классах, соответствующих их возрасту.

Кроме того, важно выделить **восемь принципов инклюзивного образования**:

Педагог и инклюзия

Практические советы по применению инклюзии:

- Принимать учеников с инвалидностью «как любых других детей в классе»
- Включать их в те же задания и активности, хотя ставить разные задачи
- Вовлекать учеников в парные и групповые формы работы
- Использовать активные формы обучения

Для того, чтобы успешно продвигаться в направлении инклюзии, педагогам дополнительного образования следует научиться успешно решать проблемы. Конечно, речь не идёт только о проблемах какого-либо одного ребёнка. Речь идёт о проблемах всей внешкольной организации, о том, как соответствовать потребностям всех её воспитанников. Успешное решение проблем по мере их возникновения, основанное на ясной педагогической платформе, общие ценности и позитивное лидерство представляет собой наилучший путь для продвижения организации дополнительного образования и группы (секции, кружка) к большей инклюзивности. Решение многочисленных проблем часто является вполне естественным состоянием для педагогов, которые постоянно взаимодействуют с детьми и взрослыми в течение всего дня.

Республиканским учебно-методическим центром дополнительного образования детей МОН РК с целью получения информации о доступности дополнительного образования для детей с особыми образовательными потребностями, в декабре – январе 2017 года был проведен анкетный опрос среди педагогов и родителей Акмолинской, Карагандинской, Жамбылской, Павлодарской, Северо-Казахстанской областей, города Астана. В опросе приняли участие 224 человека.

Основная цель анкетирования – понять, насколько осведомлены родители детей с особыми образовательными потребностями о деятельности внешкольных организаций, что они знают о таких организациях, и что, по их мнению, нужно изменить в работе секций, кружков, студий, каково отношение педагогов дополнительного образования к участию детей такой категории в кружках, секциях, студиях.

В рамках анкетирования были определены следующие важные задачи:

1) узнать степень осведомлённости родителей детей с особыми образовательными потребностями о работе внешкольных организаций;

2) изучить мнение о причинах недостаточного охвата детей с особыми образовательными потребностями дополнительным образованием;

3) выявить объективно возникающие противоречия между стереотипами и реальностью жизни детей с особыми образовательными потребностями;

4) разработать методические рекомендации в помощь педагогам дополнительного образования, учителям школ и родителям.

Анкетированием было выявлено, что опрошенные родители в своей основной массе (63,6%) неудовлетворительно оценивают ситуацию с соблюдением прав детей с особыми образовательными потребностями на дополнительное образование и выбор внешкольной организации.

Не имеют определенного мнения в среднем немногим более одной пятой части опрошенных. Эта категория наиболее активно представлена в группе родителей здоровых учащихся. Более оптимистичны в своих оценках руководители организаций дополнительного образования, которые говорят о небольшом и значительном улучшении ситуации.

На вопрос: *«Как часто Вы сталкивались со случаями нарушения прав детей с особыми образовательными потребностями на дополнительное образование?»* 19,8% родителей ответили, что постоянно и часто.

Наиболее типичным случаем, в котором недоминантное большинство (в среднем более трети) опрошенных видит нарушение прав детей с особыми образовательными потребностями на дополнительное образование, является неготовность внешкольных организаций включить этих детей в образовательный процесс. Чаще других причин упоминаются также:

- отсутствие широких просветительских кампаний, образовательных программ для населения, в рамках которых разъяснялись бы права детей с особыми образовательными потребностями на дополнительное образование – мнение в среднем каждого 6-го опрошенного;

- отсутствие системы специальной подготовки педагогов дополнительного образования для работы с детьми с особыми образовательными потребностями;

- отсутствие методического обеспечения организаций дополнительного образования.

Родителям детей с особыми образовательными потребностями задавался открытый вопрос: *«Назовите, пожалуйста, каковы основные причины нарушения прав детей с ограниченными возможностями на дополнительное образование?»*

В качестве иллюстраций можно привести отдельные их высказывания:

«Их не принимают всерьез».

«Их не воспринимают как человека».

«Многие дети не любят их».

«На них не обращают никакого внимания».

«Наше общество не до конца принимает людей с ограниченными возможностями».

«Эти дети не нужны».

«Люди считают их неполноценными, поэтому они неравноправные».

«Презрение сверстников, у них от этого психика поражается».

«Их не считают за нормальных людей».

Родители считают, что в нарушениях прав детей виновата внешкольная организация и отношение самих педагогов дополнительного образования:

«Во внешкольной организации для них нет спецоборудования».

«В библиотеках внешкольных организаций нет для них специальных книжек».

«Руководители кружков не всегда справляются со здоровыми детьми, а от таких и вовсе хотят избавиться».

«Сами педагоги некоторых кружков не хотят заниматься с нашими детьми».

«Вряд ли кто-нибудь возьмется принять ребенка с недостатками, потому что с ним будет много проблем».

Несмотря на преобладающий критичный настрой в оценке соблюдения образовательных прав детей с особыми образовательными потребностями в целом 59,5% в большей или меньшей степени признают за последние 2-3 года изменение ситуации в лучшую сторону.

По данным опроса родителей наиболее популярны направления дополнительного образования, связанные как с оздоровлением и общим развитием («спортивные занятия» и «изобразительное искусство», «декоративно-прикладное искусство и ремесла», «хореография», «музыкальные занятия»), так и с образованием («языковые кружки», «предметы школьной программы»). Наименее популярными образовательными направлениями среди детей являются «техника», «туризм». По итогам исследования, групповые занятия с детьми без ограничений по здоровью являются наиболее предпочтительной формой дополнительного образования для родителей детей. Для успешной организации педагогического коллектива важно было понять основные причины, по которым инклюзия в дополнительном образовании не работает. Сюда, в первую очередь, относятся следующие аргументы.

1. Преимущества инклюзии не обсуждаются с теми, кто включён в осуществление этого процесса.

2. Изменения, которые происходят во внешкольной организации, чрезмерны, или, наоборот, ограничены или недостаточны.

3. Необходимые изменения вводятся слишком быстро или слишком медленно, что приводит к уменьшению энтузиазма.

4. Адекватность ресурсов не всегда является гарантией, что инклюзия будет работать; ресурсы могут использоваться нерационально.

5. Отсутствуют постоянные стимулы для формирования приверженности идее инклюзии, которая зачастую воспринимается только как «прихоть» некоторой социальной группы.

6. Ключевые сотрудники, определяющие успех инклюзии, недостаточно привержены этой идее, или, наоборот, имеют слишком большой объем работы. Это способствует отчуждению других сотрудников от реализации инклюзивных подходов в школе.

7. Родители, как партнёры, не включены в дополнительное образование детей.

8. Руководители внешкольной организации либо осуществляют чрезмерный контроль, либо их стиль руководства недостаточно эффективный, или они не поддерживают коллектив в достижении более высоких целей.

На вопрос: *«Какие же барьеры затрудняют доступ детей с особыми образовательными потребностями к дополнительному образованию?»* были получены следующие ответы:

1) отсутствие близко расположенных организаций дополнительного образования. Данную точку зрения разделяют 52% родителей детей с инвалидностью. В настоящее время около трети опрошенных родителей сопровождают ребенка на занятия либо на общественном транспорте, либо на личном автомобиле. Для детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата крайне важна инженерно-архитектурная адаптация зданий организаций образования: наличие лифтов и подъемников, поручней и перил, специально оборудованных санитарно-гигиенических комнат. Дети с нарушениями слуха и зрения нуждаются в световом и звуковом сопровождении при передвижении внутри здания организации;

2) высокая оплата образовательных услуг организаций дополнительного образования. 15 % родителей детей с особыми образовательными потребностями отметили, что плата за интересующие занятия слишком высока. Проблема актуальна в свете широкого спектра других расходов, связанных с медицинской реабилитацией, покупкой оборудования;

3) негативные ситуации (отказ от записи на кружки, секции, студии из-за ограничений здоровья ребенка, отказ педагога от работы с ребенком после нескольких занятий, некорректное отношение педагога к ребенку во время занятий), которые могут выступать как ограничение, барьер на пути доступности дополнительного образования, отмечены у трети респондентов. Востребованность же занятий в системе дополнительного образования для обучающихся с ограниченными возможностями, не посещающих в настоящее время такие занятия, очень высока. 70 % родителей хотели бы, чтобы их дети занимались в кружках, секциях, студиях дополнительного образования детей;

4) нехватка педагогов, которые хотят и могут работать с детьми с ограниченными возможностями. Актуальна эта проблема для родителей детей с

расстройством аутистического спектра. По итогам анкетирования руководители организаций образования, родители отмечали, что у большинства педагогов дополнительного образования отсутствует необходимое образование, специальная подготовка для работы с детьми с инвалидностью. Инклюзивное образование сегодня в сфере дополнительного образования детей строится, развивается на «педагогической интуиции», поскольку педагог не имеет диагностического, методического, психологического инструментария для работы в условиях инклюзии с детьми с особыми образовательными потребностями;

5) информационная доступность. Зачастую единственным источником информации выступает общение родителей детей с особыми потребностями. Информация на практике об организациях дополнительного образования малодоступна. Затрудняет поиск информации отсутствие единой базы данных, включающей организации дополнительного образования, которая была бы ориентирована на детей с особыми образовательными потребностями и из которой родители могли бы получить сведения об интересующих их занятиях с учетом заболевания ребенка, выбрать те из них, куда наиболее удобно добираться;

6) при достаточно высокой включенности детей младшего и среднего школьного возраста, почти в половине случаев исключенными остаются дошкольники и старшие школьники. Более половины участников опроса (59%) выразили согласие с суждением «чем старше становится ребенок, тем тяжелее найти для него дополнительные занятия (кружки, секции, студии)»;

7) отсутствие кружков в организациях дополнительного образования, ориентированных на развитие способностей и выявление нераскрытых возможностей особых детей с заболеваниями (спортивные занятия – командные виды спорта, плавание и другие; театральные занятия; занятия, направленные на развитие мелкой моторики; занятия с животными – канистерапия, иппотерапия и другие; туризм, спортивное ориентирование). Особенно не развито направление по дополнительному образованию детей с нарушениями интеллекта;

8) отсутствие постоянно действующих психологических консультаций для родителей детей с особыми образовательными потребностями относительно возможности участия их детей в образовательных программах дополнительного образования;

9) отсутствие совместных занятий детей и родителей по программам дополнительного образования.

Анализ требований родителей показал, что для семей с детьми с особыми образовательными потребностями важна эмоциональная сторона получения дополнительного образования. Примерно половина опрошенных родителей полагают, что в первую очередь от занятий у ребенка должны возникать чувства удовлетворения, радости, хорошие воспоминания. По мнению 49 % родителей, этому способствует психологически комфортная атмосфера на занятиях, выраженная в установлении хороших отношениях с педагогом и

учебным коллективом. Чуть менее половины родителей считают, что педагог должен предпринимать определенные меры, чтобы проявить интерес у детей к занятиям и обеспечить желание посещать их.

При анализе данных опроса родителей были выявлены проблемные зоны в организационной доступности дополнительного образования. Большая часть родителей не смогла назвать организации дополнительного образования в их городе, в котором созданы все условия для обучения детей с особыми образовательными потребностями. Почти четверть опрошенных родителей не знают, что такие организации в их городе имеются. Стоит заметить, что среди родителей детей-инвалидов, назвавших конкретные организации, чаще упоминались реабилитационные центры, нежели организации дополнительного образования. Анализ полученных данных показал, что наиболее территориально доступными являются дополнительные занятия для учащихся коррекционных школ, так как они проводятся в школе, в которой обучается ребенок.

Однако стоит обратить внимание на оборудование занятий специальной аудио и видео аппаратурой, снабжением специализированной литературой для удовлетворения потребностей категорий учащихся, имеющих нарушения зрения и слуха.

Социально-психологическая доступность является одним самых значимых факторов при выборе дополнительных занятий для ребенка, социально-психологическая комфортность обучения была оценена родителями неоднозначно. Вероятнее всего, это связано с тем, что родители не обладают нужной информацией о том, в какой атмосфере проходят дополнительные занятия детей.

Большинство родителей в целом удовлетворены качеством и условиями получения дополнительного образования. Повышение доступности дополнительного образования для детей с ограниченными возможностями должно происходить с учетом мнений всех заинтересованных сторон, в первую очередь, родителей детей. Результаты опроса показывают, что наибольшее внимание должно быть уделено **необходимости проведения специальной подготовки педагогов дополнительного образования в области коррекционной педагогики и специальной психологии**, что следует учесть при разработке курсов повышения квалификации для педагогов дополнительного образования. Для повышения доступности дополнительного образования необходимо учесть пожелание родителей по обеспечению организаций дополнительного образования специальными средствами обучения (специальное оборудование рабочих мест для занятий, использование специальной аппаратуры и материалов т.д.). При разработке образовательных программ дополнительного образования для детей с особыми образовательными потребностями важно обратить внимание на специальные условия, необходимые для проведения занятий для детей с различными нарушениями здоровья. Образование для такого ребенка должно быть развивающим, образовательно-образовательным и социализирующим.

Таким образом, сложившуюся ситуацию с доступностью дополнительного образования для детей с особыми образовательными потребностями можно описать как «ограниченные возможности». В настоящее время большинство организаций дополнительного образования не могут организовать полноценное обучение таких детей, потому что не определена роль организаций дополнительного образования в коррекции детей с проблемами в развитии, не разработана концептуальная модель включения ребенка с ограниченными возможностями в дополнительное образование.

Материально-техническая база организаций дополнительного образования не соответствует требованиям. Необходимо решить вопрос **медицинского сопровождения** образовательного процесса.

Необходимы курсы повышения квалификации и подготовка педагогов к работе с детьми с ограниченными возможностями, так как педагоги не владеют специальными методами, приемами, средствами обучения. **Необходимо разработать для педагогов методические рекомендации** по реализации инклюзивной практики, составлению индивидуальной образовательной программы, механизмов ее сопровождения, тьюторскому сопровождению детей и созданию специальных образовательных условий для включения в дополнительное образование детей с нарушениями слуха, зрения, опорно-двигательного аппарата, эмоционально-волевой сферы.

Опыт лучших педагогических коллективов по данной проблеме не изучается, не созданы в регионах республики экспериментальные площадки по созданию модели инклюзивного образования детей с ограниченными возможностями на базе организаций дополнительного образования для детей.

Вся система дополнительного образования должна строиться на развитии тех задатков, которые имеются у детей разного возраста. Добровольность занятий является существенным преимуществом этой системы над обязательным школьным образованием. Поэтому кружки и секции должны учитывать многообразие природных склонностей детей, создавая возможности для раскрытия внутреннего потенциала личности. Человек постепенно под руководством специалиста развивает то, что может стать в будущем основой его эффективной профессиональной деятельности.

Инклюзивное образование помогает претворять в жизнь подобные цели не только учащимся с особенностями в развитии, но и детям, которые, в той или иной степени, выделяются из большинства. Да, у таких детей есть проблемы со здоровьем, но, когда они общаются с коллективом своих сверстников, их окружение становится судьбоносным фактором социальной интеграции. Для всех этих категорий требуется определенная степень модификации в средствах и способах подачи информации преподавательским коллективом. **ВКЛЮЧЕНИЕ** каждого ребенка с ограниченными возможностями или особыми потребностями в образовательную среду и **ГИБКОСТЬ** в подходах к обучению – это и есть основные цели и задачи инклюзивного образования.

Так что же должны понимать руководители и педагоги организаций

дополнительного образования под ресурсами для успешной инклюзии детей с особыми образовательными потребностями?

Во-первых, весь педагогический коллектив важно вовлечь в рациональное осмысление инклюзии и тех преимуществ, которые она даёт для всех детей. Это предполагает ясное и открытое обсуждение этих тем.

Во-вторых, работа по включению начинается с одним-двумя детьми особыми образовательными потребностями, при этом внимательно должны отслеживаются их успехи и неудачи, постепенно количество включаемых детей возрастет.

В-третьих, необходимо постоянное сотрудничество всех участников педагогического процесса, что поможет добиться успеха.

В-четвертых, в обязательном порядке требуется нестандартный подход в использовании ресурсов, предназначенных для поддержки инклюзии.

В-пятых, сотрудники, играющие ключевую роль в продвижении инклюзии во внешкольной организации, должны поддерживать равное сотрудничество между всеми участниками педагогического, ученического сообщества. На них лежит большая ответственность в обеспечении успеха инклюзии, чем на других сотрудниках школы.

В-шестых, важно воспринимать родителей как партнёров и соучастников процесса.

В-седьмых, руководители внешкольных организаций обязаны облегчить взаимодействие и сотрудничество всего коллектива и каждого сотрудника по продвижению инклюзии, а также координацию совместных действий.

Самым лучшим в инклюзии является то, что при успешном её проведении выигрывают все.

Известный ученый, мэтр в педагогике дополнительного образования **В.П. Голованов** отметил, что инклюзивное образование в сфере дополнительного образования детей строится, развивается на «педагогической интуиции», поскольку педагог не имеет диагностического, методического, психологического инструментария для работы в условиях инклюзии с детьми с ограниченными возможностями здоровья. Опыт реализации инклюзивного образования выявлен во всех направленностях дополнительного образования детей, но в большей степени – в физкультурно-спортивной и художественной.

Практические наблюдения и теоретические обоснования многих ученых свидетельствуют о том, что различные виды искусства: живопись, скульптура, музыка, танец, театр и др., пробуждая творческую жизненную энергию человека, обладают колоссальными возможностями педагогической и психологической поддержки, стимулируют личностный рост, развитие и являются источником физического и нравственного здоровья человека. Важнейшим компонентом духовности любого общества является народная культура как неотъемлемая часть социально-культурного творчества. Фольклор, прикладное народное творчество, старинные обряды, обычаи и праздники – это наши корни. Без любви и интереса к собственной истории, к культуре своей страны не может быть полноценной жизни.

Распознать потенциал ребенка и развить его, действительно сложно, но вполне реально. Для этого требуются, прежде всего, желание и терпение, ну и, конечно же, знания. Необходима система работы по выявлению и развитию способностей, которые развиваются средствами дополнительного образования, и способствуют формированию адекватной самооценки ребенка. Способности не могут возникнуть вне соответствующей конкретной деятельности. Они не сводятся к знаниям, умениям и навыкам, но они влияют на легкость, быстроту приобретения этих знаний и навыков. А своевременное выявление и развитие способностей детей является залогом их личностного развития. Детям необходимы внимание, уважение, понимание и участие.

Таким образом, именно дополнительное образование практически без препятствий вполне может помочь детям с особыми образовательными потребностями попробовать свои силы, развивать свои способности и возможности, занимаясь совместно со здоровыми детьми, художественно-эстетической, физкультурно-спортивной, культурно-досуговой и другими видами деятельности.

Дополнительное образование – образование через успех. В процессе такого образования неисчерпаемы возможности переживания каждым ребенком ситуации успеха, что благотворно сказывается на повышении его самооценки, укреплении его личностного достоинства. Кроме того, дополнительное образование позволяет не только дать возможность «особым» детям почувствовать себя полноценными членами общества, но и учит обычных детей сочувствовать, думать о другом человеке, помогать ему, видеть в нем равноценного и равноправного партнера.

Необходима целенаправленная деятельность со здоровыми воспитанниками по взаимодействию с ребятами, имеющими проблемы здоровья. Социальные педагоги должны разработать систему мероприятий, формирующую толерантное отношение к «особым» детям, развивающую лучшие человеческие качества (ответственность, сострадание, потребность помогать и уважать достоинство другого). Это возможно через беседы, диспуты, обсуждение совместно просмотренных видеосюжетов, фильмов, передач на заданную тему, тренинги, ролевые игры и совместную проектную деятельность, культурно-досуговые мероприятия.

Необходимо разработать систему работы с родителями детей с особыми образовательными потребностями. Кроме консультационных услуг, которые уже существуют, возможно проведение обучающих семинаров, круглых столов, информационной поддержки, встреч с представителями общественных и социальных организаций, способных оказывать помощь и поддержку семьям, имеющим детей-инвалидов и детей с проблемами здоровья. Эта деятельность сложна и требует развития.

Таким образом, главными условиями реализации инклюзии в дополнительном образовании должно быть следующее.

Первое условие – ресурсное обеспечение инклюзивного образования, среда дополнительного образования, обеспечивающая позитивную

социализацию детей. Материально-техническая база должна отвечать не только общим, но и их особым образовательным потребностям реализации программ дополнительного образования и соответствовать действующим санитарным, противопожарным нормам и нормам охраны труда работников организации образования.

В связи с этим в структуре материально-технического обеспечения процесса образования должна быть отражена специфика требований к:

организации пространства, в котором обучается ребенок с особыми образовательными потребностями;

организации временного режима обучения;

техническим средствам обучения, включая компьютерные инструменты обучения, ориентированные на удовлетворение особых образовательных потребностей обучающихся с ограниченными возможностями;

специальным учебникам, рабочим тетрадям, дидактическим материалам, отвечающим особым образовательным потребностям обучающихся с ограниченными возможностями и позволяющих реализовывать выбранный вариант программы.

Информационно-образовательная среда организации дополнительного образования должна включать в себя совокупность технологических средств (компьютеры, мультимедийные проекторы с экранами, интерактивные доски и другие), культурные и организационные формы информационного взаимодействия компетентных участников образовательного процесса в решении учебно-познавательных и профессиональных задач с применением информационно-коммуникационных технологий, а также наличие служб поддержки применения информационно-коммуникационных технологий.

Второе условие – подготовка всех участников образовательного процесса (руководители организаций образования, педагоги, родители, дети) к взаимодействию с обучающимися с особыми образовательными потребностями.

Успех в обучении, воспитании и социальной адаптации детей с особыми образовательными потребностями во многом зависит от профессиональной подготовленности руководителей организаций образования и педагогического коллектива. Курсы по работе с детьми с особыми образовательными потребностями должны пройти руководители организаций дополнительного образования, педагоги и вспомогательный персонал. Обучение педагогов должно быть постоянным в форме курсовой подготовки, постоянно действующих семинаров.

От администрации организации дополнительного образования зависит создание специальных условий, доброжелательный прием и максимальная коррекционная направленность учебно-воспитательного процесса.

Включение детей с особыми образовательными потребностями в образовательную среду дополнительного образования предполагает их обучение в коллективе нормально развивающихся сверстников на равных условиях. Администрация, педагоги играют ведущую роль в формировании

положительного отношения здоровых обучающихся, их родителей к детям с ограниченными возможностями здоровья. Родители детей с особыми образовательными потребностями должны стать активными участниками образовательного процесса. Психолог составляет для родителей рекомендации по вопросам обучения и воспитания. Для родителей проводятся беседы, обучающие семинары, круглые столы, встречи с представителями общественных и социальных организаций, способных оказывать помощь и поддержку семьям, имеющим детей с проблемами здоровья.

Администрация в течение учебного года особое внимание уделяет изучению образовательных потребностей детей с ограниченными

возможностями, их родителей. Под образовательными потребностями детей и их родителей следует понимать ожидания, связанные с образовательной и воспитательной деятельностью ребенка и адресованные ему, как субъекту и удовлетворяются через внеурочную деятельность, кружки в системе дополнительного образования. Изучение образовательных потребностей детей с особыми образовательными потребностями, их родителей дает возможность выстраивать индивидуальный образовательный маршрут ребенка, программу деятельности отдельного педагога, позволяет скорректировать педагогические цели, способы их достижения, помогает повысить

удовлетворенность родителей, в конечном счете, создает условия для обеспечения государственных гарантий доступности равных возможностей получения полноценного образования для всех детей.

Изучение образовательных потребностей детей с особыми образовательными потребностями позволит администрации определить возможности организации образования, порядок организации инклюзивного обучения детей с ограниченными возможностями, сформировать планы учебно-воспитательной работы педагогического коллектива, образовательные программы на основе полученной достоверной информации об образовательных запросах обучающихся и их родителей. Качество образовательного процесса зависит от грамотного составления и реализации плана работы на год, его предназначение – упорядочить педагогическую деятельность, обеспечить планомерность, управляемость и систематичность педагогического процесса, а также преемственность результатов.

Ведение мониторинга образовательных потребностей в течение всего учебного года, использование результатов диагностического инструментария в обеспечении развития организации образования на основе распределения ответственности и повышения роли всех участников в образовательной деятельности является важным этапом исследования образовательных запросов обучающихся и их родителей в процессе освоения программы.

Третье условие – психолого-педагогическое сопровождение детей с

особыми образовательными потребностями в условиях дополнительного образования детей. Психологическое сопровождение детей ведется на всех этапах обучения с целью создания условий для развития ребёнка, овладения им своей деятельностью, поведением и формирования готовности к жизненному самоопределению. Психологическое сопровождение участников учебно-воспитательного процесса осуществляется через виды деятельности, как работа с педагогами, обучающимися с особыми образовательными потребностями и родителями этой категории детей. Целью работы с педагогами является повышение их психологической компетентности по вопросам, связанным с обучением и развитием обучающихся с особыми образовательными потребностями.

Ключевыми направлениями работы педагога-психолога с детьми с особыми образовательными потребностями является диагностическая, коррекционная и развивающая работа, профилактическая и консультативная работа с педагогами и родителями, воспитывающими детей данной категории. Главной целью в создании модели психологического сопровождения детей с ограниченными возможностями является разработка инструментария сопровождения такого ребёнка, обеспечивающего успешную дальнейшую интеграцию в организацию дополнительного образования.

Психолог с группой педагогов определяет деятельность обучающихся разных стартовых возможностей, направленную на освоение образовательной программы. Требования к адаптации программ дополнительного образования учитывают особые образовательные потребности, возрастные и психофизические особенности детей-инвалидов с нарушениями зрения, слуха, интеллекта, опорно-двигательного аппарата, с расстройствами аутистического спектра и необходимость внедрения требований на стажировочных (пилотных) площадках. Целью адаптации образовательной программы является раскрытие творческого потенциала личности в детско-взрослом сообществе, формирование жизненных и социальных компетенций.

В течение учебного года ведется целенаправленная деятельность со здоровыми воспитанниками по взаимодействию с детьми, имеющими проблемы здоровья. Социальные педагоги разрабатывают систему мероприятий, формирующую толерантное отношение к детям с ограниченными возможностями. Это возможно через беседы, диспуты, обсуждение совместно просмотренных видеосюжетов, фильмов, передач на заданную тему, тренинги, ролевые игры и совместную проектную деятельность, культурно-досуговые мероприятия.

Таким образом, при наличии в системе дополнительного образования

определенной среды для детей с особыми образовательными потребностями, профессиональной компетентности педагогов дополнительного образования, координации круга «педагог-психолог/врач-родитель», станет возможным качественная реализация образовательных потребностей детей с ограниченными возможностями. Благодаря успешной реализации инклюзивной программы в дополнительном образовании, детей можно будет интегрировать в систему общего образования, что будет способствовать дальнейшей социализации и развитию детей с особыми образовательными потребностями.

Опыт работы организаций и педагогов по художественно-эстетическому, музыкальному направлениям дополнительного образования детей

Инклюзивный вид обучения детей с особыми образовательными потребностями прочно занимает своё место в детских музыкальных, художественных школах и школах искусств. По данным НОБД в республике в 346 детских музыкальных, художественных школах и школах искусств обучаются 511 детей с особыми образовательными потребностями, в том числе в школах Карагандинской области – 109 детей, Восточно-Казахстанской области – 137 детей.

В 2017-2018 учебном году в **Детской музыкальной школе №1 г. Усть-Каменогорска** в рамках проекта городского отдела образования «Я, ты, он, она – вместе дружная семья» обучаются в инструментальном классе «Фортепиано» четверо детей с особыми образовательными потребностями с диагнозом аутизм, инсулинозависимый диабет, левосторонний гемипарез, ювенильный идиопатический артрит. Целью образовательной программы «Фортепиано» является музыкальное развитие обучающихся с учётом их природных возможностей, обучение основам пианизма и исполнительского искусства, формирование музыкально-эстетического сознания как части общей духовной культуры личности. Поставленная цель достигается путем знакомства с творчеством наиболее известных казахских, русских, зарубежных композиторов, произведениями классической музыки, различными музыкальными жанрами, нотной грамотой. Педагоги О.Н. Неверова, М.Ю. Маслова, Т.Г. Матвеева, используя музыкальный материал, активно способствуют развитию творческих способностей детей, дают детям богатый опыт общения с искусством, наполняют их жизнь яркими впечатлениями. Общение с музыкой оказывает положительное психоэмоциональное воздействие на обучающегося с особым развитием.

Образовательная программа предполагает пятилетний срок реализации и составлена с учетом психофизических особенностей детей с особыми образовательными потребностями. Педагоги проводят различные виды урочной деятельности, что позволяет сочетать фазы психической нагрузки, двигательной активности и снятия психосоматического напряжения

посредством элементов музыкотерапии. Практическая составляющая работы педагога-музыканта основывается на базе определенных принципов обучения детей коррекционной группы. Для таких детей характерна высокая утомляемость, неустойчивость настроения и метеозависимость. Низкий уровень познавательного интереса предполагает стимуляцию мотивационной составляющей, включающей в себя принцип наглядности, использование четких иллюстраций, связанных с повседневной жизнью ребенка и окружающего его мира.

Недоразвитие высших психических функций (мышление, внимание, память) предполагает определенную последовательность в проведении урока, чередование методических приемов и повторяемость материала. Педагогами на уроках проводятся игровые упражнения для развития физиологического и речевого дыхания, игры для организации пианистических движений, игровые упражнения за инструментом, рисование под музыку, произвольные движения и танцы, обсуждение музыки и сочинение рассказов. Выбор методов работы с детьми с особыми образовательными потребностями определяется задачами музыкального образования.

Опыт обучения детей с особыми образовательными потребностями имеет **Детская школа искусств г. Шымкента**. Педагог С.А. Клунная пять лет обучает игре на фортепиано детей с нарушениями зрения (слепые, слабовидящие). С самого начала обучения ребёнок, ещё не обладая знаниями и умениями, активно погружается в музыку, знакомится с формой, структурой, элементами

музыкального языка, способами передачи человеческой мысли музыкальным произведением. Восприятие происходит через активизацию слуховой, эмоциональной и моторно-двигательной систем. Инклюзивное обучение в классе фортепиано – целая система специальных мероприятий, позволяющих наряду с обучением игре на инструменте решать и такие коррекционные задачи, как обучение ориентировке в пространстве, развитие слухового самоконтроля, качества звучания, ловкости движения пальцев, координации рук во время игры на инструменте, освоение рациональных движений, умений правильного звукоизвлечения, выразительного исполнения произведений и другие.

При обучении детей с дефектами зрения педагог на первых занятиях особое внимание уделяет освобождению рук. Обучающийся плохо ориентируется в пространстве, в связи с этим проводится много упражнений на запоминание расстояний в ряду клавиш. Близко находящиеся клавиши представляют сложность для слепого обучающегося, особенно когда требуется быстрота игры, поэтому на отработку гамм нужно больше времени, чем для зрячих. Незрячие играют по нотам Брайля, все произведения заучивают на слух. На уроках используются методы эмоционально-чувственного контакта

педагога с обучающимся. Для гармонизации двигательного процесса используются упражнения на ощущения объема и направления движения, характера и скорости движения.

Несмотря на сложности обучения детей с дефектами зрения, практика показывает возможность достижения ими хороших результатов при

положительной мотивации ребенка и верном педагогическом подходе. Занимаясь игрой на фортепиано, незрячие дети раскрываются как личности, успешно взаимодействуют со зрячими обучающимися, выступают с ними на концертах. Это приносит воспитательную и социальную пользу и тем, и другим. Образовательная программа по обучению

игре на фортепиано детей с нарушениями, а также предлагаемые в ней особые методические приемы могут широко использоваться в практике музыкального обучения и воспитания детей с различными медицинскими диагнозами.

В Детской школе искусств № 15 г. Усть-Каменогорска реализуется проект «Развитие субъектности на уроках хорового пения у детей с особыми образовательными потребностями средствами музыкальной логоритмики». Педагог Харламова Е.А. занимается с обучающимися коррекционных классов общеобразовательных школ №8, 15 (одиннадцать детей с диагнозом «задержка психофизического развития», двадцать два с нарушениями речи). В первый год обучения дети знакомятся с понятием хорового искусства, дыхательной гимнастикой, ручными знаками по системе Г. Струве, музыкальными играми и учатся основным навыкам хорового пения. На втором году обучения дети знакомятся с новыми хоровыми приемами, упражнениями и вокальными навыками и осваивают базовые основы музыкальной грамоты. На третьем году обучения дети продолжают знакомство с основами музыкальной грамоты, вокально-хоровыми, логоритмическими упражнениями, подвижными играми, под руководством педагога учатся выстраивать свою музыкально-творческую деятельность и подбирать песенный репертуар. По результатам мониторинга изучения общих способностей (познавательная активность, восприятие, память, гибкость мышления, работоспособность, контактность, общительность, эмоциональная отзывчивость) можно увидеть положительную динамику. Использование образовательной программы по хоровому пению способствует общефизиологическому развитию детей, что неизменно сказывается на развитии способностей.

Полученные данные мониторинга специальных способностей (чувство ритма, ладовое чувство, интонация, тембровая окраска, дикция, музыкально-слуховое представление) позволяют судить об интонации, ладовом чувстве и особенно памяти, которая является проявлением высшей нейронной деятельности. Педагогическая целесообразность проекта заключается в том, что она способствует развитию интеллекта и речи обучающихся с ограниченными возможностями, создает условия для их активного развития музыкальных

способностей, позволяет успешно им социализироваться и приобрести чувство собственной ценности и значимости в современном обществе. Итогом реализации образовательной программы является создание методического пособия по использованию музыкальной логоритмики, как средства развития субъектности при работе с детьми с задержкой психоречевого развития. Подробное учебно-тематическое планирование, наличие готовых технологических карт занятий помогут педагогам республики свободно внедрять данную программу на своих уроках хорового пения.

В **Карагандинской областной школе-интернате № 1** созданы условия для обучения незрячих детей музыке. Занятия в инструментальном (фортепиано, домбыра, баян), вокальном классах ведутся педагогами **Детской школой искусств №1**. На уроках применяются такие педагогические технологии, как педагогическое общение, создание психологического климата, создание ситуации успеха и развитие коммуникативных способностей. Для незрячих детей важным является умение быть в контакте. Начиная с первых уроков педагоги учатся разговаривать с обучающимися при помощи музыки разными способами:

1) обучающийся слушает игру педагога и рассказывает словами о том, что услышал;

2) обучающийся слушает игру педагога и старается показать движениями рук в воздухе какая музыка (громкая - тихая, плавная порывистая, быстрая - медленная). Педагог обращает внимание, чтобы в соответствии с характером музыки выразительным был корпус, мимика лица;

3) звучит музыка, обучающийся, сидя за столом, плавной дугой в воздухе руками «обрисовывает» музыкальную фразу. Необходимо хорошо рассчитать движение, чтобы точно в конце фразы руки снова коснулись стола. Лучше для этого задания выбирать музыку с явным движением мелодии вверх и вниз, сочетая с аналогичным движением рук;

4) знакомство с интонацией в музыке происходит через сравнение с интонацией человеческой речи. Как только ребенок научился играть двух-трех ступенные мелодии, ему предлагается «поговорить ими (сердито, ласково, грустно, весело).

Незрячие дети имеют двигательные искажения разной степени, часто обладают повышенным мышечным тонусом. Коррекция в направлении пластичности и свободы движений необычайно важна как для музицирования, так и для приспособления к жизни вообще. Организация дыхания в этой связи имеет определяющее значение. Упражнения на дыхание делаются под музыку с первых уроков. Лучше эмоционально окрашивать их, придумывать игровые сюжеты. В дальнейшем во время игры на инструменте все время обращается внимание на «дыхание» рук.

Для гармонизации двигательного процесса используются упражнения на:

1) ощущение объема и направление движения (вверх – вниз, большое – маленькое), характера и скорости движения (плавно – порывисто, быстро – медленно);

2) сочетание крупных движений с мелкими; объединяющих всей руки с мелкой моторикой пальцев.

Данная направленность не теряет своей актуальности на всех стадиях обучения, начиная с доигрового периода, во время которого ребенок мало может играть сам, но музицирует другими способами. Опыт показывает, что специальной организации игровых движений с незрячими детьми надо уделять больше времени, чем со зрячими. Особое место здесь занимает специфический способ телесно ориентированного показа движения, когда рука обучающегося лежит на руке педагога. Таким образом, показываются контуры движения.

Особое место уделяется ориентировке на клавиатуре. Как достичь максимальной свободы в передвижении руки и пальцев во время игры незрячему ученику? Главным препятствием является желание предварительно «нащупать» каждую клавишу. Хотя это побуждение незрячего ребенка наиболее естественно, только преодолением у него представления о невозможности передвигаться по клавиатуре, не прощупывая ее, можно достичь свободы и независимости в игре. Обучение нотной грамоте точечно-рельефным шрифтом по системе Брайля достаточно сложна, ее изучение требует длительного времени, поэтому незрячие обучающиеся долго вынуждены играть без нот, на слух. Навыки запоминания и анализа мелодии помогают, когда начинается нотный период, так как по системе Брайля приходится выучивать ноты для каждой руки в отдельности, а потом, соединив их сначала в уме, переносить на клавиатуру.

Таким образом, с самого начала обучения ребенок, еще не обладая знаниями и умениями, активно погружается в музыку, знакомится с формой, структурой, элементами музыкального языка и способами передачи человеческой мысли музыкальным произведением. Восприятие происходит через активизацию слуховой, эмоциональной, моторно-двигательной систем.

В Детской музыкальной школе №2 г. Темиртау на хоровом, фортепианном отделении (педагоги Асанова Г.Т., Савченко Ю.Г.) занимаются 26 воспитанников Специальной школы-интерната для детей с тяжелыми нарушениями речи.

Пение имеет большое коррекционное значение для обучающихся с тяжелыми нарушениями речи. Работа педагога тесно связана с деятельностью логопеда и является своеобразным дополнением к его работе по коррекции речи. Педагогу необходимо знать особенности развития, воспитания и коррекции неречевых и речевых процессов у детей с речевой патологией. Особенности развития детей отражаются на специфике проведения музыкальных занятий.

Основополагающий принцип работы на уроках хора – личностно-ориентированный подход в обучении и развитии детей. Личность обучающегося, ее индивидуальность при таком подходе находится в центре внимания педагога. Использование информационно-коммуникативных технологий в образовательном процессе – один из показателей современности. На уроках хора активно используются цифровые и электронные ресурсы:

аудио, видеоматериалы, всевозможные графические, текстовые документы, возможности Интернета.

В работе с детьми с нарушением речи применяются здоровьесберегающие технологии. На занятиях используются такие упражнения как физические упражнения, снимающие мышечные зажимы. импровизационные упражнения как средство отображения настроения, дыхательные упражнения, игры, развивающие интонационный слух детей, фантазию, повышающие самооценку, упражнения для концентрации, умения сосредоточиться, расслабления, снятия стресса. Занятия с детьми немыслимы в отрыве от физкультурно-оздоровительных технологий, реализуемых в виде динамических разминок, пальчиковых игр, гимнастики для глаз. Целью данных видов деятельности является укрепление здоровья, повышение умственной и физической работоспособности. Использование игровых технологий придаёт учебно-воспитательному процессу привлекательную форму, облегчает процесс запоминания и освоение упражнений, повышает эмоциональный фон занятий и способствует развитию мышления, воображения и творческих способностей ребёнка. Особый акцент уделяется на звукопроизношение и чёткости дикции. Пение и движение оказывают положительное воздействие на детей с разного рода речевыми нарушениями.

Одним из важнейших факторов, влияющих на самочувствие учащегося, и как следствие – его здоровье, является психологический комфорт во время урока. Таким образом, у ребенка происходит коррекция и улучшение двигательных навыков, что важно для успешного исправления речевых нарушений. Пение – сложный процесс звукообразования, в котором важна координация слуха и голоса, при проведении занятий с детьми по пению согласовывается работа с работой логопеда и психолога (в штатном расписании детской музыкальной школы нет логопеда, психолога, приглашаем со школы-интерната) так как коррекционная работа по пению не ограничивается правильной постановкой звуков.

При обучении игре на фортепиано с детьми с *моторными нарушениями*, необходимо учитывать следующее:

установление психологического и эмоционального контакта с ребенком, пребывание с ним «на одной волне», понимание того, что он чувствует, о чем думает;

работа над нормализацией положения руки и пальцев рук (очень слаборазвита мышечная (механическая) память. Привести в движение один палец ребенку трудно, не подвигав прежде всеми, и поэтому проще, например, ставить на клавишу не один палец, а сразу два – первый и второй. В этом случае рука приобретает более округлую форму, так можно играть одноголосные мелодии несколько месяцев, сначала каждой рукой отдельно - потом двумя руками вместе;

компенсация небольшого объема мышечной памяти за счет зрительной, логической, тактильной. Наряду с объяснением, показом, целесообразно использовать такесику – способ общения с помощью прикосновений – как

будто играть на спине или руке обучающегося, тем самым, подсказывая направление, силу, характер звукоизвлечения;

развитие мелкой моторики рук – пальчиковые игры. Для ребенка они занимательны и способствуют развитию речи, творческой деятельности. Инсценируя рифмованные потешки, истории, сказки, стихи ребенок, повторяя движения преподавателя, активизирует моторику рук;

тесное взаимодействие ручной и речевой моторики (пение попевок, скороговорок, чтение стихотворений в сочетании с игрой на фортепиано).

Занятия для детей с ограниченными возможностями в музыкальной школе – это еще и возможность показать себя на сцене в качестве пианиста, певца хора или солиста-вокалиста. Обучающийся **детской музыкальной школы села Атасу Карагандинской области** Блялов Ернар, страдающий аутизмом, занимается в вокальном классе (педагог Кадирбеков Н.С.). В 2017 году Ернар стал обладателем Гран-при Международного фестиваля – конкурса «Гармония», лауреатом Республиканского конкурса для одаренных детей «Астана жұлдыздары». Третий год занимается в **Детской музыкальной школе №10 г. Алматы** по классу фортепиано Юсупова Самира (диагноз двухсторонняя нейросенсорная тугоухость), в декабре 2017 года она стала лауреатом городского музыкального фестиваля (педагог- Сахарбекова Е.В.).

Регулярные выступления помогают детям с ограниченными возможностями избавиться от комплексов, повышают их самооценку и делают более коммуникабельными, открытыми в общении. Инклюзивное образование в детских музыкальных школах приобретает актуальность в обучении детей с ограниченными возможностями, но имеющаяся в специальной литературе классификация особых образовательных потребностей свидетельствует о множестве проблем у детей этой категории. Необходимо для педагогов разработать методические рекомендации по специальным методам для обучения игре на музыкальных инструментах, вокалу, коллективным формам музицирования различных категорий детей с ограниченными возможностями в соответствии с потребностями обучающихся, особенностями их образовательного и личностного пространства.

Содержание и формы работы детей с ограниченными возможностями направлены на создание системы комплексной помощи в освоении образовательной программы детской художественной школы, коррекцию недостатков в физическом и психическом развитии обучающихся и их социальную адаптацию. С 2004 года в **Детской художественной школе г. Кокшетау** обучаются слабослышащие дети. Реализация программы Школой предполагает решение целого ряда приоритетных задач, среди которых развитие системы работы с талантливыми детьми и подростками, а также работа с детьми, имеющими ограниченные возможности здоровья. Решение этих задач является своевременным и целесообразным, может служить

воплощением принципа доступности дополнительного образования для всех категорий детей.

Образовательные задачи решаются по образовательной программе «Обучение слабослышащих детей изобразительной деятельности с элементами арттерапевтических технологий», разработанной педагогом высшей квалификационной категории Булгаковой Н.А. Диагноз обучающихся – дети с нарушениями слуха. Образовательная программа составлена с таким расчетом, чтобы через созданную атмосферу доверия и личностного успеха в совместной деятельности обеспечивать социализацию слабослышащих детей, их духовное и творческое развитие и осознанный выбор профессии.

Образовательная программа утверждена Управлением образования г. Кокшетау (приказ от 21.12.2004 г. №336) и рекомендована Департаментом образования Акмолинской области к дальнейшему внедрению для обучения слабослышащих детей (приказ от 22.02.2005 г. №07480). В 2011 году данная программа была апробирована на Республиканском детском пленере-мастер-классе.

Цель образовательной программы не только развитие эстетических потребностей, расширение общего и художественно-эстетического кругозора, но и активация потенциальных возможностей ребенка в практической художественной деятельности творчества, оказание психотерапевтического воздействия через практические методы изобразительной деятельности, которая оказывает воздействие на эмоциональную сферу ребенка, при этом выполняя коммуникативную, регулятивную и катарсическую функции.

Изобразительная деятельность позволяет детям *с нарушением слуха* без слов выразить свои мысли. Использование же продуктов изобразительной деятельности (рисование, лепка, декоративно-прикладное искусство) облегчает реагирование переживаний и фантазий, способствует изменению поведения и помогает развитию инициативности. Предметы, изучаемые в школе, дают базовые знания и умения в графическом изображении, живописи, области цветоведения, по основам композиции и учат работать с различными художественными материалами. так как ставится цель получения обучающимися в дальнейшем профессии художника-оформителя.

С момента обучения слабослышащих детей педагоги отмечали высокую степень утомляемости детей, низкий уровень внимания и концентрации, подверженность стрессам. Анкетирование среди родителей обучающихся выявило, что больше половины детей воспитываются в неполных семьях, 40 % детей имеют побочные серьезные заболевания, 50% эмоционально неустойчивы. Главными причинами является не только ухудшение социальных и экологических условий жизни, но и разрушение института семьи, психофизическую неготовность детей к высоким нагрузкам в школе, неумение

детей управлять своим эмоциональным состоянием, анализировать и выражать свои чувства. Рассмотрев возможные методы и приемы коррекции создавшейся ситуации, педагоги выбрали метод арттерапии (изотерапия, глиноterapia, песочная терапия), который помог занять каждого ребенка рисованием, лепкой, конструированием, развить его коммуникативные и творческие возможности, научить практическим навыкам работы с различными художественными материалами, улучшить его речь, а самое главное, установить контакт с ребенком.

Артпедагогика – одна из эффективных инновационных педагогических технологий, использование ее в коррекционно-педагогической работе со слабослышащими детьми позволяет каждому ребенку оставаться самим собой, не испытывать неловкости, стыда, обиды от сравнения с более успешными, на его взгляд, детьми, продвигаться в развитии сообразно своей природе. В 2008 году состоялся первый выпуск специализированного класса Детской художественной школы. Из 7 обучающихся с ограниченными возможностями 4 выпускников получили свидетельства об окончании детской художественной школы с отличием. Выпускник Алексеенко Олег получил высшее образование по специальности. Чубыкин Егор и Голубев Евгений работают в дизайнерских фирмах.

В 2008-2009 учебном году педагогический коллектив продолжил обучение 13 слабослышащих детей, но уже в безбарьерной среде. В настоящее время обучаются 7 воспитанников, которые успешно адаптировались в социокультурной среде школы, города, области, участвуют во всех значимых мероприятиях. Учащиеся являются победителями международных, республиканских, областных, городских конкурсов и выставок.

В Городском художественном лицее г. Актобе обучение детей с ограниченными возможностями начали в 2008 году. Один из выпускников (диагноз нарушение слуха) Рахманберлин Елдос получил высшее художественное образование.

В настоящее время совместно обучаются и развиваются здоровые дети и 11 детей с ограниченными возможностями, которые приняты в школу на бесплатной основе. Художественный лицей – школа развивающего обучения. Дидактическим стержнем урока является деятельность обучающихся, которые не просто рисуют, а наблюдают, сравнивают, классифицируют, группируют, делают выводы и выясняют закономерности. Их действия с учебным материалом носят преобразующий характер. От организации работы на уроке зависит взаимосвязь между деятельностью учителя, обучающегося, классного коллектива. Учебное сотрудничество направлено на результат, а результатом являются новые способы действия, освоенные ребенком. Без специально организованного сотрудничества развивающее обучение невозможно. Учебное сотрудничество необходимо в обучении, направленном на воспитание

человека, способного учить, менять самого себя. На уроке дети сотрудничают с педагогом, со сверстниками и с самим собой. В среде развивающего обучения учатся, и дети с ограниченными возможностями, несмотря на свой недуг, они обладают талантом и стремятся достигать огромных высот, активно принимают участие в творческой жизни лица, становятся призерами и победителями конкурсов и выставок различного уровня.

Кабибуллин Кадырхан (инвалид детства) обучается в лицее с сентября 2012 года, победитель Республиканского конкурса «Дети рисуют мир. Казахстан» (2017). Калиева Карина обучается в лицее с 2009 года, победитель Республиканского фестиваля «При сильной ООН мир становится лучше» (2015), Республиканского фестиваля «Академия творчества клубов ЮНЕСКО» (2016).

В Детской художественной школе г. Риддера обучаются 2 ребенка: Звонцова Маргарита ребенок с диагнозом артрогипос, передвигается с помощью костылей общеобразовательную школу не посещает, обучение с ней проводится на дому. Второй ребенок Ботова София с диагнозом ювенильный идиопатический олигоартрит, общеобразовательную школу не посещает, обучение с ней проводится на дому, но в художественную школу привозят родители. В Международном конкурсе детских рисунков, фото-рисунков, поделок и открыток «Дорога к звездам», посвященному Дню Космонавтики, заняла 2 место.

Педагоги Детской художественной школы г. Экибастуза (3 ребенка с множественными нарушениями (сочетание двух или трех нарушений), Детской художественной школы г. Шымкента (31 ребенок с нарушениями слуха) на своих уроках обучают детей с ограниченными возможностями так, чтобы изобразительное творчество было естественным состоянием каждого, развивают образное восприятие цвета, помогают понять язык художественной выразительности живописи, ее законов. выразить свое внутренне состояние и настроение и помочь поверить в себя. Результатом сотрудничества педагога с детьми и их родителями являются их желание творить, рисовать, лепить, мастерить. Образовательные программы детских художественных школ вводит ребенка в удивительный мир творчества, развивает у детей изобразительные, художественно-конструкторские способности, нестандартное мышление, творческую индивидуальность. Результатом реализации художественного направления является создание среды адекватной общим и особым образовательным потребностям, физически и эмоционально комфортной для ребенка с ограниченными возможностями, открытой для его родителей (законных представителей), гарантирующей сохранение и укрепление физического и психологического здоровья обучающихся.

С 2015-2016 учебного года **Детская школа искусств № 24 г. Усть-Каменогорска** реализует образовательные программы по инструментальному, вокально-хоровому, оркестровому, декоративно-прикладному, театральному, хореографическому направлениям дополнительного образования. В настоящий момент обучаются **21** ребенок с ограниченными возможностями (диагнозы аутизм, нарушения зрения, множественные нарушения), являющиеся учащимися общеобразовательных школ города. Дети с ограниченными возможностями занимаются в группах с обычными детьми по индивидуальным программам. Ребёнок с частичной атрофией глазного нерва обоих глаз в классе гитары обучается по безнотной системе, обучающийся с врождённой патологией (отсутствие руки) на занятиях изобразительного искусства выполняет индивидуальные задания.

Педагог и ученик на уроке создают совместную образовательную деятельность, которая направлена на индивидуальную самореализацию обучающегося и развитие его личностных качеств. При этом педагог признаёт уникальность каждого обучающегося, программа обучения выстраивается полностью исходя из возможностей и потребностей ребенка. Таким образом, происходит некая переориентация педагога. Работа педагога с особыми детьми выдвигает для педагога задачи: «что я, педагог, могу дать этому ребенку, какие условия я могу создать для его творческого роста, для более полного раскрытия его творческого потенциала».

Результатом подобного подхода к организации учебной деятельности воспитанников стали несомненные успехи обучающейся вокально-хорового отделения Мелиховой Анастасии – неоднократной участницы городских и областных мероприятий, призёра городского фестиваля детского творчества детей с ограниченными возможностями здоровья «Дарите радость людям!», воспитанника отделения изобразительного искусства Перевозчикова Эдуарда – призёра городского тура Международного конкурса-выставки «Верный Друг», учащегося класса гитары Савинова Станислава – неоднократного участника школьных мероприятий. В школе третий год работают благотворительные проекты «Твори добро!», «Мы – вместе!».

В декабре 2017 года обучающиеся вокально-хорового отделения школы искусств и мастера вязания студии декоративно-прикладного искусства приняли участие в праздничной программе с торжественным вручением комплектов вязаных вещей и игрушек воспитанникам Учебно-воспитательного центра для детей с ограниченными возможностями в развитии. Огромное значение имеют досуговые мероприятия, ставшие уже традиционными новогодние игровые развлекательные программы, концертно-игровые программы, посвященные началу и окончанию учебного года. Они дают ребятам массу новых впечатлений, заряжают положительными эмоциями, позволяют в неформальной, непринужденной обстановке проявить себя в играх

и танцах. Подводя итоги, следует подчеркнуть, что основной задачей педагога дополнительного образования является не только приобретение учащимися навыков и знаний, но и максимальное проявление и развитие их творческих способностей. В отношении детей с ограниченными возможностями здоровья это особенно важно, так как способствует их дальнейшей содержательной жизни, их успешной самореализации.

В Детской школе искусств №15 г. Усть-Каменогорска руководит Косицына Любовь Георгиевна хореографическим коллективом «Импульс», в составе которого вместе с обычными детьми 16 детей с особенностями психофизического развития. К числу недостатков психического развития относится задержка в развитии эмоционально-волевой сферы, недостаточная познавательная активность, сформированность интеллектуальной деятельности, малый объем памяти и бедность речи. В сочетании с быстрой утомляемостью это серьезно тормозит обучение детей, возникает необходимость искать пути и средства обучения, позволяющие этим обучающимся полностью усваивать предметы в соответствии с программой общеобразовательной школы.

Уроки танца выполняют функцию арт-терапии или танцевально-двигательной терапии. Составляющей танцевальной терапии является танцевальная игра. В процессе занятий используют педагог телесный тренинг (базовые упражнения и работа со всем телом), игры с движением (ритмическая игра), свободные упражнения (импровизация). Для устранения и коррекции отклонений от нормы в опорно-двигательном аппарате применяются отдельные упражнения, гимнастика и танцевальные этюды. Таким образом, хореография способствует снятию нервно-психического напряжения, облегчает процесс коммуникации для замкнутых, стеснительных или слабоориентированных на общение детей, повышает уверенность в себе и создает благоприятных условий для развития творческих способностей с ограниченными возможностями здоровья.

Таким образом, на данном этапе становления инклюзивной практики детские музыкальные, художественные школы, школы искусств располагают технологическими приемами работы с детьми с особыми образовательными потребностями, обдуманное применение которых поможет таким обучающимся достигнуть достойного уровня умственного и личностного развития. Но требуется серьезная методическая поддержка — анализ и адаптация образовательных программ для детей с ограниченными возможностями, создание дидактических материалов, разработка индивидуального образовательного плана (индивидуальной программы развития) и его реализация, использование новых форм организации занятий и оценки достижений обучающихся их мотивации.

Технологии и средства социальной реабилитации детей с особыми образовательными потребностями в организациях дополнительного образования социально-педагогической направленности

В **190** дворцах и домах школьников республики занимаются **270 386** детей, в том числе **1970** детей с особыми образовательными потребностями.

С 2010 года **Центром внешкольной работы г. Уральска** накоплен большой опыт педагогической деятельности, способствующий гражданскому становлению и самоопределению в общественной жизни детей с особыми образовательными потребностями. В Центре обучаются **70** детей с особыми образовательными потребностями. (слабовидящие, дети с нарушениями речи, опорно-двигательного аппарата).

Кружковая работа, психологические тренинги «Мостик доверия», групповые занятия психолога «Жизнь – радуга», спортивные турниры по шашкам, шахматам, тоғызқұмалақ, акции, выставки декоративно-прикладного, изобразительного творчества и фестивали семейного творчества «Мөлдір бұлақтан», «Папа, мама, я – дружная семья!» позволяют детям получить заряд творческой энергии, положительное эмоциональное здоровье, определённые знания, умения, навыки, которые пригодятся им в дальнейшей жизни. Включение в инклюзивное образовательное пространство детей с особыми образовательными потребностями позволило Центру реализовать социальные проекты «На пути к мечте!», «Первые шаги к инклюзивной школе». В рамках социальных проектов были установлены 6 пандусов, приобретен художественный материал для проведения кружковых занятий, приобретено оснащение для психологической комнаты.

Каждому педагогу приходится очень внимательно, основываясь на своём педагогическом опыте, продумывать свою стратегию по созданию максимально благоприятных условий для налаживания контакта с ребёнком. Только после этого, педагог приступает к образовательной деятельности, которая, в свою очередь, опирается на нетрадиционные формы обучения, коррекционные упражнения и индивидуальный подход к детям.

Опыт работы педагогов изучен и обобщен отделом образования, педагогами Центра подготовлены методические рекомендации «Применение арт-терапии в работе с детьми», «Мостик доверия», образовательные программы «Души полет и рук творенье», «Интеллектуальные игры: инклюзивная группа», социальный ролик «Тең әдіс – тең мүмкіндіктер». В рамках постоянно действующих семинаров педагоги обмениваются опытом работы с детьми с особыми образовательными потребностями, проводят мастер-классы.

В Детском доме творчества с. **Узунколь Костанайской области** обучается 660 детей, том числе **46** детей с особыми образовательными

потребностями – слабовидящие, дети с нарушениями речи, опорно-двигательного аппарата, эмоционально-волевой сферы. В доме творчества помещения оборудованы для занятий с детьми с особыми образовательными потребностями, создана методическая база для осуществления проектов, направленных на социализацию личности ребёнка. На занятиях педагоги проводят физкультурные минутки, активные игры, упражнения по развитию речи, используют арт-терапию, куклотерапию и трудотерапию.

Дети с особыми образовательными потребностями занимаются в кружках «Кукольный театр» и декоративно-прикладного творчества. Основной задачей обучения и воспитания детей на занятиях является воспитание у них эмоционально-положительного отношения к результатам своего труда и формирование трудовых навыков. Работа по театрально-игровой деятельности позволяет решить педагогические задачи, касающиеся развития творческих способностей детей.

Театрально-игровая деятельность – это хорошая возможность раскрытия творческого потенциала ребенка, воспитание творческой направленности личности. Дети учатся замечать в окружающем мире интересные идеи, воплощать их и создавать свой художественный образ персонажа. У детей развивается творческое воображение, ассоциативное мышление, умение видеть необычные моменты в обыденном. Дети определяют главную мысль сказок, основные события, устанавливают их последовательность, оценивают поступки героев. Они используют приобретенные знания об эмоциональном состоянии героев сказок, откликаются на содержание прочитанных сказок и исполняют игровые действия. Элементы театрализации используются педагогом на занятиях, развлечениях и праздниках. Дети раскрепощаются, становятся активными участниками на праздниках и развлечениях, используют умения и навыки, приобретенные на занятиях в самостоятельной деятельности.

В процессе занятий развиваются восприятие, мышление, мелкая моторика (сила, амплитуда, скорость, точность движений рук), зрительно-двигательная координация, внимание, память, изобразительные, художественно-конструкторские способности и творческая индивидуальность. В коррекционно-оздоровительной работе педагогами используются различные тренажёры на развитие мелкой моторики рук, сенсорного, тактильного восприятия. Нетрадиционный подход к обучению помогает совершенствовать эмоционально-личностное развитие ребенка. Результаты творческой деятельности обучающихся с особыми потребностями ежегодно демонстрируются на районных, областных фестивалях детского творчества.

Во Дворце творчества школьников г. Усть-Каменогорска с сентября 2015 года реализуется пилотный проект социального направления «Мы разные – мы равные». Участниками проекта являются обучающиеся с особыми образовательными потребностями медико-социальных центров развития

«Ульба», «Ақниет», специализированных детских-садов, коррекционных классов школ города, педагоги и родители детей.

Целью проекта является создание благоприятных условий для оптимального развития личности ребёнка с ограниченными возможностями и его адаптации в обществе. Новизна проекта – в развитии мотивации детей с особыми образовательными потребностями, совершенствование их способностей, личностных качеств через кружковые занятия по интересам, создание атмосферы понимания, доверия, психологического комфорта и удовлетворение потребностей через творческое сотрудничество детей, педагогов, родителей.

Руководит проектом рабочая группа, в составе которой представители организаций образования, заинтересованных в реализации проекта. Мероприятия по реализации проекта «Мы разные – мы равные» после обсуждений на педагогических советах, родительских собраниях были утверждены приказом директора с назначением ответственных.

Ведущее место в данном проекте принадлежит педагогам, которые проводят благотворительные концерты, акции, интерактивные путешествия, мастер-классы, фестивали, конкурсы, творческие мастерские для воспитанников медико-социальных центров развития «Ульба», «Ақниет», специализированных детских-садов № 61, 62 и обучающихся коррекционных классов школ города №37, 26, 8, 21.

За два с половиной года в мероприятиях проекта приняли участие 1324 обучающихся с особыми образовательными потребностями. Из них 17 детей с особыми образовательными потребностями стали заниматься в детских творческих объединениях Дворца в группах с другими детьми образовательным программам, успешно усваивают их и принимают участие в концертах и выставках.

При организации занятий с детьми с особыми образовательными потребностями педагоги используют технологии личностно-ориентированного обучения. Педагоги Дворца создают на занятиях такую образовательную среду, которая позволяет ребёнку опираться на свой потенциал, соответствующую технологию обучения, исходя из своих возможностей и потребностей. В рамках проекта «Мы разные – мы равные» педагогическим коллективом были пересмотрены планы учебно-воспитательной работы, определен порядок организации инклюзивного обучения детей с особыми образовательными потребностями и разработаны образовательные программы на основе их образовательных потребностей. В результате проекта были созданы условия, расширяющие возможности каждого ребенка с особыми образовательными потребностями.

Вместе с тем, мониторинг реализации проекта показывает, что надо развивать ресурсную базу (нет пандусов на 2 и 3 этажи, специализированных туалетов и т.д.) Дворца творчества школьников, решить подвоз детей на кружковые занятия через целевое финансирование местными исполнительными органами. Не все родители имеют возможность регулярно возить детей с

ограниченными возможностями на занятия, так как большая доля дохода в семьях тратится на медицинское обслуживание детей.

В целях создания в школе воспитательной системы, направленной на педагогическую поддержку и самореализацию обучающихся с особыми образовательными потребностями, необходимо создать медико-психолого-педагогическую службу, ввести в штатное расписание дворца медика, психолога, дефектолога и продолжить учебу педагогов по освоению методик, педагогических технологий. К данной проблеме надо привлечь социальных партнеров.

В Акмолинской области в различных кружках дворцов и домов школьников занимаются **46 детей** с особыми образовательными потребностями.

В Доме школьников с. Жаксы Акмолинской области обучается ребенок с диагнозом сахарный диабет. В работе с этим ребенком педагоги используют индивидуальный подход – чередуют умственную и практическую деятельность, преподносят учебный материал небольшими фрагментами. При подборе содержания занятий для обучающихся с детьми с особыми образовательными потребностями учитываются, с одной стороны, принцип доступности, а с другой стороны, не допускать излишнего упрощения материала. Педагоги используют содержание как эффективное средство активизации учебной деятельности в соответствии с психическими, физическими и интеллектуальным возможностям детей и их потребностями.

Во Дворце школьников имени М.М. Катаева г. Павлодара созданы условия для обучения детей с особыми образовательными потребностями. Здание Дворца школьников имеет два входа. Оба крыльца снаружи оборудованы пандусами с перилами. Между входными стеклянными дверями есть тамбур. На дверях - предупреждающие знаки желтого цвета для слабовидящих. На первом этаже в санузле имеется кабинка для инвалидов, устроенная согласно СНиП, на дверях имеется соответствующий знак. Для доступа к помещениям первого этажа оборудованы внутренние пандусы. Расширены двери для проезда инвалидов-колясочников.

Образовательные программы творческих объединений направлены на овладение социально значимыми навыками и умениями в области самопознания, общения и саморазвития. Руководитель *студии начального технического моделирования «Мастерок»* Г.С. Бектогаева обучает воспитанников из Областного детского психоневрологического медико-социального учреждения моделированию. Целью образовательной программы студии является создание условий для успешной социализации детей с ограниченными возможностями через техническое творчество. В группе занимается **13 детей** в возрасте 11-16 лет. На занятия дети приходят в сопровождении воспитателя и медицинского работника. Дети на занятиях учатся обращаться с инструментами, изготавливают простейшие макеты машин, самолётов, корабликов из различных материалов и осваивают технологические приемы обработки материалов. Каждому ребенку

предоставляется возможность приобретения практического жизненного опыта, освоения и постижения окружающего мира, красоты и гармонии. Встречи за круглым столом и различные выставки помогают укрепить самооценку детей, желание трудиться и совершенствоваться.

В студиях художественного воспитания Дворца школьников созданы условия для раскрытия творческих способностей детей с особыми образовательными потребностями. **9 детей** с особыми образовательными потребностями занимаются в вокальных студиях «Радуга», «Жас Даурен», «Айдарай», в студии «Декор», студии эстетического воспитания и развития «Білімпаз». Благоприятная психологическая атмосфера создана для каждого ребенка.

Для обучения детей с диагнозом «детский церебральный паралич» образовательная программа адаптирована на развитие мелкой моторики рук, цветового восприятия и абстрактного творческого мышления. Воспитанница выполняет несложные работы из бисера, бусин, природного материала, выкладывает панно из пайеток.

Руководители кружков «Я познаю мир», «Волшебная кисточка», «Логика», «English kids», «Балапан», «Білгіш», «Гульдер» учебные занятия проводят с учётом возрастных особенностей, психического и физического развития детей. Учебный материал строится по принципу от простого к сложному и постепенного усложнения заданий. На занятиях педагоги используют динамические упражнения, физкультминутки, которые приближают детей к теме занятия, дополняют знания и умения детей, отрабатываемые на конкретном занятии. Обязательно включаются в занятия упражнения на развитие общей и мелкой моторики, что позволяет повысить эффективность обучения и развить познавательную активность детей.

В ноябре 2017 года обучающаяся Пак Амелия принимала участие в интеллектуальном конкурсе «Пони» и стала призёром первого тура «Речецветик».

Для детей с особыми образовательными потребностями проводятся массовые мероприятия, представления, игровые программы и акции. В клубе «Ровесник» проводится акция «Алақан Party» в рамках реализации региональной программы «Жас волонтер» в павлодарской школе-интернате № 4. **103 ребенка** с ограниченными возможностями, их родители, учителя проявляют активность и на память оставляют следы своей ладони на ярком плакате. Волонтёры клуба «Ровесник» в рамках акции «Милосердие» проводят для детей с особыми образовательными потребностями квест-игру «Мы – есть!». Участники квеста преодолевают логические препятствия: отгадывают загадки, ищут знаки и предметы. В самой весёлой части программы мультяшные герои Спанч Боб и Патрик танцуют с детьми, «вкусная» часть праздника посвящается изготовлению цветов из бумажных сердец и чупа-чупсов. В 2017 году участниками квест-игры «Мы – есть!» стали **15 детей** с особыми образовательными потребностями и их родители.

В 2017 году в рамках реализации республиканской программы «Рухани жаңғыру» стартовал областной проект «Достық шеңбері», целью которого является создание условий для реализации творческого потенциала детей и молодежи. Студия современного танца «Splash», вокальная студия «Жас даурен» Дворца школьников для воспитанников Детской деревни семейного типа подготовили концертную программу «Ашық жүрек». Волонтеры клуба «Ровесник» провели игровую программу с веселыми танцами и сюрпризами. Проводится праздник «Новогоднее чудо» для **130 детей** с особыми образовательными потребностями.

Лидерами ассоциации «Ұлан басы» и волонтерами ЕДЮО «Жас Ұлан» для воспитанников клубного дома «Альрами» (дети с ментальными нарушениями) в рамках программы «Рухани жаңғыру» и областного проекта «Жас волонтер. 5-я звезда» проводится новогодний квест и праздничная программа у елки. На квестовых площадках участники праздника поют новогодние песни, танцуют, жестами исполняют любую понравившуюся музыкальную композицию и лепят снеговиков. Участие в новогоднем празднике – для детей с ментальным нарушением и их родителей особое событие.

Педагогический коллектив **Дворца школьников имени М.М. Катаева** понимает, что именно в детстве происходит созревание человека, способного гармонично и эффективно адаптироваться к меняющейся социальной среде. Социальное развитие объединяет процессы социализации и индивидуализации, погружая ребенка не только в предметный мир, но и в социальное пространство отношений через общение с близкими взрослыми и со сверстниками.

В Образовательно-досуговом комплексе «Кайнар» г. Экибастуза с

2014 года обучаются дети с особыми образовательными потребностями совместно со сверстниками. Образовательный процесс, досуговая, культурная, творческая деятельность направлены на социокультурное становление личности детей с ограниченными возможностями через организацию театральной деятельности.

Развивая внешнее сетевое сотрудничество с реабилитационными центрами, коллектив «Маска» на протяжении нескольких лет осуществляет социальную адаптацию детей с ограниченными возможностями. Театрализация сочетает в себе широкий выбор средств и способов развития творческих и речевых способностей ребенка, стимулирует развитие его коммуникативных и адаптивных возможностей. Педагогическая целесообразность коллективных театрально-игровых постановок в обучении и воспитании позволяет повысить уровень развития личности ребенка за счет включения в творческую деятельность.

Руководителем образцовой театральной студии «Маска» Л. Ермаковой разработана образовательная программа и рецензирована С. Ксембаевой, профессором Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова. Актуальность образовательной программы обусловлена потребностью в ней со стороны семей с детьми-инвалидами, не посещающими общеобразовательные школы.

В театральной студии «Маска» занимается **10 детей** с отклонениями в развитии речевой, двигательной, интеллектуальной сферах. Педагог учитывает индивидуальные особенности воспитанников. На занятиях создаются условия для того, чтобы обучающийся смог поставить цели, сформулировать задачи, определить способы решения учебных задач и оценить результаты своих учебных действий. Такой процесс индивидуализации важен как для ребенка с ограниченными возможностями, так и для его сверстников. Принцип индивидуализации позволяет создать равные возможности для всех обучающихся группы, тем самым реализуется инклюзивный подход на практике. На технологическом уровне принцип индивидуализации воплощается в разных педагогических подходах: личностно ориентированной педагогике, педагогике поддержки, рефлексивно-деятельностном подходе в обучении, а также в технологиях проектной деятельности и тьюторского сопровождения.

Работа в рамках реализации программы театральной студии «Маска» образовательно-досугового комплекса выстроена так, чтобы вокруг детей возникала целостная система жизни. Мир творчества, фантазии, развития воображения – не роскошь для детей с особыми образовательными

потребностями, а практически единственная возможность для них войти в мир культуры, социум. В процессе занятий педагогические усилия оказывают на ребенка деликатное, опосредованное воздействие средствами самой культуры.

Интегративный театр, созданный педагогом Ермаковой, является средством социализации и реабилитации детей с особенностями развития. Целью образовательной программы является социальная адаптация детей с ограниченными возможностями средствами театрального искусства, формирование у общества адекватного отношения к людям с особенностями развития. На каждом занятии применяются игротерапия, сказкотерапия, музотерапия, эрготерапия, арт-терапия и танцотерапия. В процессе игр используются театральные приемы, этюды и упражнения для развития эмоционально-волевой сферы, двигательной активности, воображения и пространственного ориентирования.

Обучение детей с ограниченными возможностями затруднено в связи с их низкой работоспособностью, повышенной утомляемостью, поэтому применяется щадящий педагогический режим, релаксация. Педагог и психолог оказывают психологическую поддержку детям с ограниченными возможностями и их родителям педагога.

Таким образом, в театральной студии «Маска» Образовательно-досугового комплекса «Кайнар» создана безбарьерная, адаптивная среда, позволяющая обеспечить полноценную интеграцию и личностную самореализацию детей с особыми образовательными потребностями. Опыт работы Ермаковой Л.А. по развитию творческих способностей детей с ограниченными возможностями обобщен на областном и республиканском уровнях.

Центр социальной адаптации детей с ограниченными возможностями «Болашак» при Доме детского творчества г. Аксу Павлодарской области с 1998 года обучает 24 ребенка 5-18 лет, которые по состоянию здоровья не могут обучаться в общеобразовательной школе.

В Доме детского творчества созданы условия для обучения детей с особыми образовательными потребностями: имеются пандусы при входе в здание, комната для занятий с необходимой мебелью, приобретены телевизор, аудиотехника. Центр «Болашак» проводит работу с детьми с особыми образовательными потребностями в тесном сотрудничестве с Отделом занятости и социальных программ города. Работа педагогов направлена на повышение умственной активности ребенка и формирование вербального и невербального общения в игровой деятельности. Работа центра «Болашак» осуществляется через детские объединения. Руководитель кружка «Час общения» Пащенко О.В. проводит различные тренинги, которые помогают детям стать более раскрепощенными и открытыми для общения. На занятиях кружка «Мастерская Поделкина» дети осваивают технику аппликации из различных материалов. Дети с ограниченными возможностями участвуют в подготовке и проведении праздничных мероприятий.

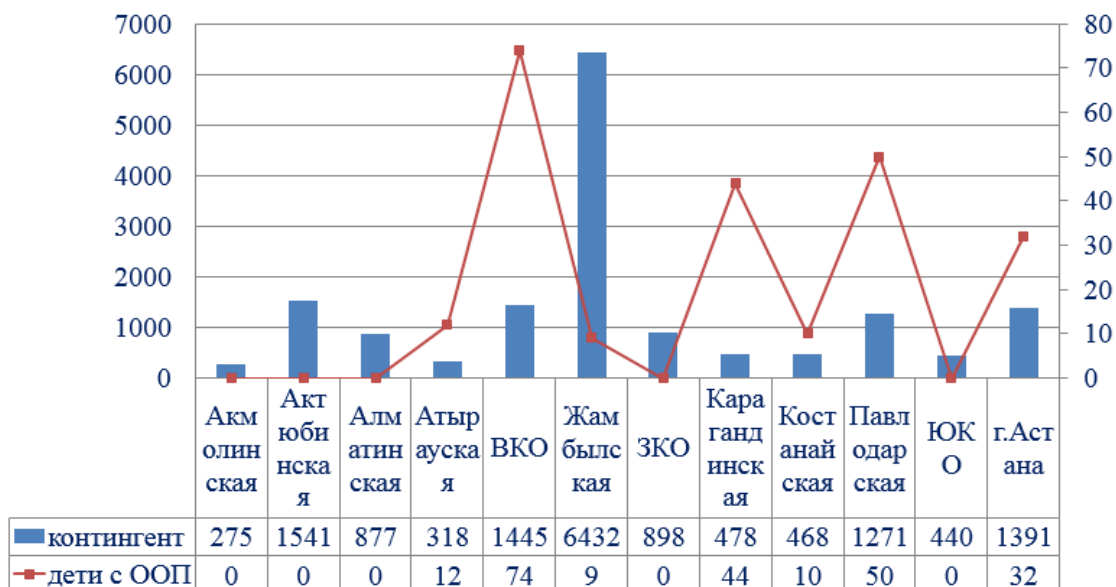
Во «Дворце детей и юношества» г. Жезказган занимаются **28** детей с особыми образовательными потребностями в кружках «Изобразительное искусство», «Орнамент», «Вязание», «Алтын көмбе», «Макраме», «Экология растений» и «Ритмика». Руководители кружков применяют на занятиях элементы арт-терапии в коррекционной работе с детьми с особыми образовательными потребностями. Это рисование под музыку, песочная арт-терапия, лепка из пластилина, мягкого пластика и соленого теста. В процессе творческой работы дети становятся дружелюбными и более контактными, их внимание становится более устойчивым, значительно улучшается работоспособность, самое главное, дети получают уникальную возможность выразить себя и быть при этом услышанными.

Руководитель музыкального кружка «Искорка» Центра детско-юношеского творчества» г. Темиртау Седова Е.Г. разработала методические рекомендации «Влияние артикуляционной гимнастики на развитие речи детей с особыми образовательными потребностями». Педагог обучает **11** детей правильно произносить различные звуки благодаря хорошей подвижности органов артикуляции. Целью артикуляционной гимнастики является выработка полноценных движений и определённых положений органов артикуляционного аппарата, необходимых для правильного произношения звуков.

Опыт работы педагогов с детьми с особыми образовательными потребностями в условиях организации дополнительного образования технической направленности

По данным НОБД в республике **23** организации дополнительного образования технической направленности, в них обучаются 15 834 ребенка, в том числе **231** ребенок с особыми образовательными потребностями.

Станции и центры юных техников

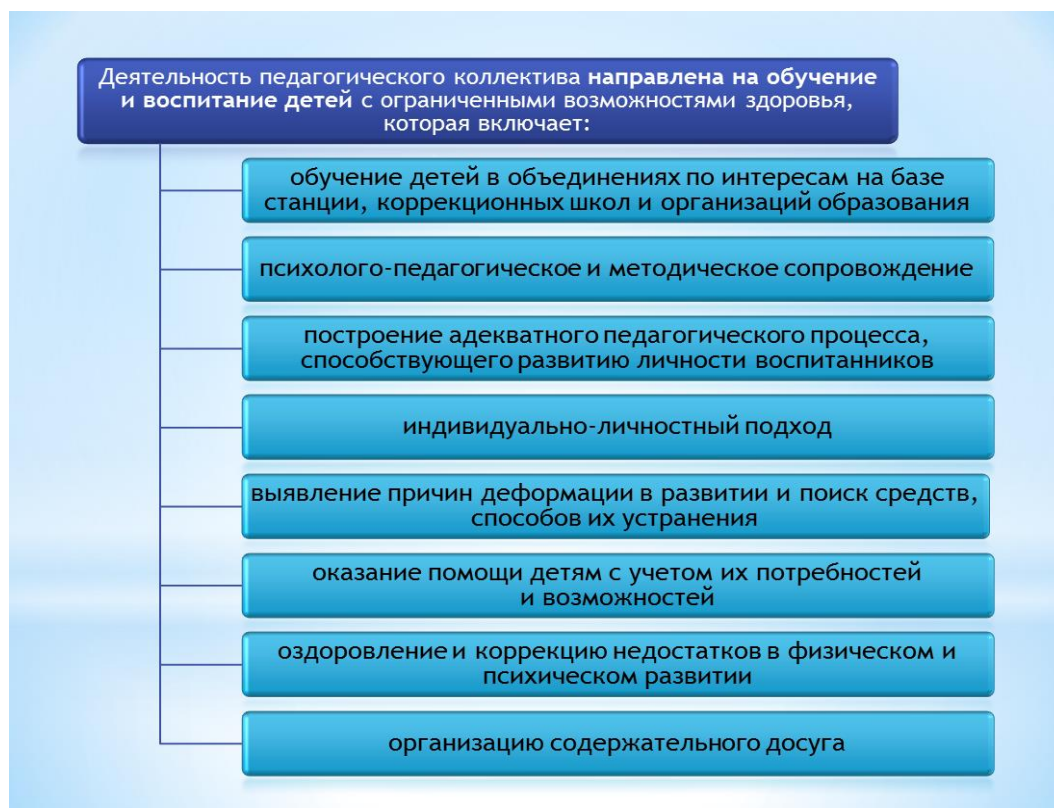

Станция юных техников г. Усть-Каменогорска одной из первых в республике начала работу с детьми с особыми образовательными потребностями. В 2010 году на станции юных техников для воспитанников Усть-Каменогорского детского психоневрологического медико-социального учреждения открыли кружок «Техническое архитектурное моделирование». В настоящее время обучается **68 детей** с нарушениями зрения, слуха, отклонениями психического развития в кружках «Авиамоделирование», «Начальное техническое моделирование», «Технология дизайна», «Юный художник», «Техническое архитектурное моделирование».

Организация образовательного процесса для детей с особыми образовательными потребностями имеет свои особенности: разные сроки освоения образовательных программ, вариативность организации занятий с обучающимися в зависимости от психофизиологических возможностей, сложностей структуры их дефекта, особенностей эмоционально-волевой сферы, рекомендаций лечебно-профилактических учреждений.

Для работы с детьми с ограниченными возможностями созданы условия для творческого развития, оборудованы учебные кабинеты, приобретено специальное оборудование. Ежегодно перед началом учебного года педагоги проводят предварительную работу со здоровыми детьми, их родителями, создают положительный климат для детей с особыми образовательными потребностями, формируют группы из детей с особыми образовательными потребностями с похожими диагнозами, определяют группы детей с потерей интеллекта, которые будут заниматься на базе своих коррекционных учреждений в привычной обстановке и особым режимом занятий, знакомятся с тьютерами, которые будут сопровождать детей этой категории на занятия в течение всего учебного года. К работе с данной категорией детей допускаются педагоги, которые прошли курсы повышения квалификации. Методической

службой станции для педагогов проводятся семинары, консультации по вопросам обучения детей с особыми образовательными потребностями.

Деятельность педагогического коллектива **направлена на обучение и воспитание детей** с ограниченными возможностями здоровья, которая включает:

обучение детей в объединениях по интересам на базе станции, коррекционных школ и организаций образования;

психолого-педагогическое и методическое сопровождение;

построение адекватного педагогического процесса, способствующего развитию личности воспитанников;

индивидуально-личностный подход;

выявление причин деформации в развитии и поиск средств, способов их устранения;

оказание помощи детям с учетом их потребностей и возможностей;

оздоровление и коррекцию недостатков в физическом и психическом развитии;

организацию содержательного досуга.

Образовательный процесс направлен на усвоение социального опыта и строится с учетом физиологических и психологических особенностей-детей с особыми образовательными потребностями. Так как обучение затруднено в связи с низкой работоспособностью, повышенной утомляемостью и нарушением познавательной деятельности обучающегося, особое внимание уделяется психологической реабилитации ребенка.

Индивидуальная программа развития направлена не только на ребенка с ограниченными возможностями, но и на его семью, на ее информирование,

обучение реабилитационным мероприятиям, коррекцию семейных взаимоотношений. Задача родителей – помочь ребенку в сложных условиях болезни раскрыть весь заложенный в него природой потенциал развития. Консультацию об особенностях развития ребенка и помощь в проведении реабилитационных мероприятий, воспитании и обучении родители получают у педагога.

С 2016 года педагогический коллектив является инициатором городских мероприятий для детей с особыми образовательными потребностями таких, как показательные полёты авиамоделистов «Наше небо» в рамках проекта «Мы разные – мы равные», выставки авиамоделей.

Ежегодно педагоги Станции юных техников проводят мастер-классы для детей с особыми образовательными потребностями в Городском территориальном центре социального обслуживания населения «Улыба», Детском психоневрологическом медико-социальном учреждении, неполной средней общеобразовательной школе-интернате имени Н. Крупской. Стало традицией проведение экскурсий для обучающихся коррекционных школ, в программе которых показ лабораторий, проведение мастер-классов по робототехнике, автомоделированию и декоративно-прикладному творчеству, организации полетов авиамоделей «F3P».

Обучающиеся с особыми образовательными потребностями участвуют в соревнованиях. В 2016 году воспитанница Станции юных техников завоевала гран-при в городском фестивале «Инновационные технологии будущего» и первое место в Международном конкурсе технического творчества «Юный изобретатель». В 2017 году воспитанники этой же организации заняли 1 место в Международном творческом конкурсе для детей с ограниченными возможностями здоровья «Как прекрасен мир!».

В Школе технического творчества г. Костанай обучается 468 детей, в том числе **10 детей-инвалидов** детства с задержкой психоречевого развития, нарушением зрения, слуха и другие. Занятия в кружках дают возможность таким детям осознать свои возможности в новом для них виде деятельности, способствуют коррекции и интеграции их в социум.

Главной задачей для каждого педагога, чьим воспитанником является ребенок с ограниченными возможностями, является создание максимально комфортных условий для получения дополнительного образования. Занятия в кружках для детей с особыми образовательными потребностями направлены на получение ими определенных знаний, развитие их творческих возможностей, умений, навыков, самостоятельности и фантазии. Детям с особыми

образовательными потребностями обучение поможет адаптироваться к жизни, позволит развить толерантность и ответственность.

В процессе учебно-воспитательной работы педагоги занимаются с обучающимися по индивидуальной модели, учитывая их личностные особенности. Индивидуальный подход осуществляется в той или иной мере во всех существующих технологиях. К компенсирующим элементам реабилитационного пространства относятся, в первую очередь, любовь к ребенку (забота, гуманное отношение, душевное тепло и ласка), понимание детских трудностей и проблем, принятие ребенка таким, какой он есть, со всеми его достоинствами и недостатками, сострадание, участие, необходимая помощь, обучение элементам саморегуляции (учись учиться, учись владеть собой). В 2017 году в международном интернет-конкурсе инновационных проектов воспитанник школы занял первое место, награждали его перед ученическим и педагогическим коллективами, чтобы каждый ребенок с ограниченными возможностями убедился, что победы, достижения им доступны наравне с другими.

При организации учебно-воспитательного процесса у обучающихся с особыми образовательными потребностями педагоги опираются на системно-деятельностный подход, включая в процесс коррекции современные образовательные технологии. В процессе обучения педагогами используются те методы, с помощью которых можно максимально активизировать познавательную деятельность детей. В 2016 году был запущен школьный проект «Славим Победу!». Обучающимися кружка научно-технического моделирования собрана информация об

участии их родных в Великой Отечественной войне. На основе этой информации определился путь Славы каждого участника войны (прадеда, прабабушки, дальнего родственника). Информация, фотографии военных лет, собранные детьми, вошли в книгу Памяти. Кружковцами других направлений были изготовлены образцы военной техники 1941-1945 годов. Образцы и макеты, выполненные обучающимися, были представлены на школьной и городской выставках «Память о войне священна для нас!».

Обучающиеся с задержкой психо-речевого развития участвуют в проектах «Я – патриот своей страны!», «Славим Победу!», в создании макета «Заповедный уголок Казахстана», участвовали в презентации своих творческих работ, им на всех этапах выполнения заданий помогали и другие дети.

На **Станции юных техников г. Сарани Карагандинской области** обучаются 478 детей, в том числе **44 ребенка** с особыми образовательными потребностями, которые занимаются в кружках «Авиамодельный», «Судомодельный», «Электронная автоматика», «Робототехника», «Начальное техническое моделирование», «Юный рационализатор», «Электронная автоматика». Педагоги на занятиях осуществляют индивидуальный и

дифференцированный подходы к обучающимся с ограниченными возможностями, используют разнообразные направления деятельности в практической работе, способствуют социализации личности детей с особыми образовательными потребностями, проявлению положительных волевых качеств, стремлению к самосовершенствованию и самореализации в обществе.

Одним из главных достижений руководителей кружков является обеспечение эмоционально благоприятной, комфортной психологической атмосферы на занятиях. При работе с детьми с особыми образовательными потребностями педагоги применяют особые коррекционно-развивающие педагогические технологии, позволяющие добиваться положительной динамики в обучении и воспитании. На уроках воспитывают правильное отношение учащихся к сверстникам, используют элементы здоровьесберегающих технологий. Важная составная часть здоровьесберегающей работы педагога – это рациональная организация урока.

Для повышения умственной работоспособности детей, предупреждения преждевременного наступления утомления, снятия у них мышечного статического напряжения, эмоциональной разрядки проводятся физкультурные паузы. Использование здоровьесберегающих технологий обучения детей позволяет без каких-либо особых материальных затрат не только сохранить уровень здоровья детей с ограниченными возможностями, но и повысить эффективность учебного процесса.

Занятия **кружка «Авиамодельный»** на протяжении трех лет посещают дети, сопровождаемые отделением социальной помощи на дому. Педагог Назаренко В.И., предъявляя одинаковые требования ко всем кружковцам, большое внимание уделяет индивидуальной работе с детьми с особыми образовательными потребностями, и как результат призовые командные места на соревнованиях авиамodelей разных уровней, выставках технического творчества. Призовые места во внутри кружковых и городских соревнованиях занимают и модели, выполненные детьми с ограниченными возможностями.

Второй год воспитанники Областной специализированной школы-интерната №5 посещают кружок «Робототехника». Метод проектов – это главный метод, который используется при изучении робототехники. Дети самостоятельно выбирают проект, в котором они будут участвовать. При распределении ролей в проектах, помимо собственного пожелания детей, педагог учитывает психологические особенности, творческие способности обучающихся. Вопрос иерархии в проектах – вопрос деликатный и, с одной стороны, позволяет создавать благоприятные условия для развития лидерских качеств и умения сотрудничества в коллективе, а с другой, требует тщательного наблюдения за совместной деятельностью детей в ситуациях сотрудничества и подчинения (временного подчинения в рамках одного проекта).

Задача педагога довести проекты до успешного завершения и оставить у каждого ребенка ощущение гордости за полученный результат. Воспитанники Станции юных техников являются неоднократными победителями Областного конкурса юных радиолюбителей-рационализаторов, соревнований по комнатным моделям и техническому творчеству.

Обучение детей с особыми образовательными потребностями не ограничивается созданием технических моделей, педагоги воспитывают общую культуру обучающихся посредством проведения информационных, игровых и соревновательных мероприятий. Развивая мир эмоций ребенка, педагог воспитывает человека, способного понимать красоту и жить в гармонии с окружающим миром.

Инклюзивное образование в условиях организаций дополнительного образования детей туристско-краеведческой направленности

В настоящее время в республике **40 станций** юных туристов с охватом **28410** детей (1%), в том числе **256** детей с особыми образовательными потребностями занимаются на станциях и центрах юных туристов.

Отдел реабилитационного туризма открыт с 1 октября 2017 года на базе Областного центра детско-юношеского туризма и экологии г. Уральска. Созданы четыре кружка на базе областной школы-интерната для детей с нарушением зрения, три кружка работают на базе Областной специализированной школы-интерната-комплекса для детей с нарушением

слуха и речи. Открыты кружки по туризму на базе городской средней общеобразовательной школы №3, специализированной школы для детей с нарушением интеллекта и Подстепновской средней общеобразовательной школы №1. Занимаются дети с различными диагнозами: нервно-сенсорная тугоухость, нарушение зрения, задержка психического развития, аутизм, детский церебральный паралич. Тематика кружковой работы: туризм, экология, спортивное ориентирование и краеведение. Обучающиеся регулярно выезжают на туристические базы, где принимают активное участие в туристских соревнованиях. В декабре 2017 года на базе областной специализированной школы-интерната-комплекса для детей с нарушением слуха и речи прошли первые соревнования по сурдоориентированию.

В городе Павлодаре более 20 лет ведет свою работу Реабилитационный центр «Самал», основной девиз деятельности которого: «Сегодня – «особые» дети и молодежь, завтра – взрослые граждане нашей страны, которые только с поддержкой неравнодушных граждан могут стать полноценными членами нашего общества». Первые соревнования для детей с ограниченными возможностями были проведены на базе Центра более десяти лет назад. Ежегодно Детский туристский клуб «Пилигрим» проводит соревнования «Полоса препятствий», разработаны инклюзивные маршруты по Павлодарской области.

Разработана образовательная программа инклюзивного образования для детей с особыми потребностями «Разные – равные». Основной целью является создание оптимальных условий для социализации и адаптации обучающихся через изучение бардовской песни и элементов туризма. Данная программа состоит из разделов «Туристско-краеведческие возможности края», «Основы

туризма», «Краеведение», «Изотуризм», «Авторская и туристская песня». Успешной реализации образовательной программы способствуют положенные в основу принципы и методы личностно-ориентированного подхода, коррекционного обучения и игровой деятельности.

Социальное развитие ребенка осуществляется в деятельности. Особое место здесь занимает игра, позволяющая ребенку наиболее полно реализовать себя. Благодаря игре личность ребенка совершенствуется и развивается мотивационная и потребностная сфера, преодолевается познавательный и эмоциональный эгоцентризм, развивается произвольность поведения, развиваются умственные действия.

В процессе организации предметной среды необходимо соблюдение следующих требований:

содействие качественному развитию всех психических процессов – восприятия, мышления, памяти, воображения и так далее;

отражение в содержании основных элементов социальной культуры, обеспечивающих общее личностное развитие (познавательное, речевое, художественное, эстетическое, физическое);

соотнесенность с возрастом ребенка, ориентация на «зону ближайшего развития»;

учет возрастных различий детей.

Вследствие быстрой утомляемости детей с ограниченными возможностями на занятиях им помогают члены клуба «Пилигрим». Учебные занятия проводятся на базе Ресурсного центра «Самал», детей с ограниченными возможностями сопровождают воспитатели. Учебные занятия проводятся в форме практических работ, мастер-классов и интерактивных экскурсий. Разработаны и апробированы доступные для детей с ограниченными возможностями туристские экскурсионные маршруты. Обучающиеся разучивают авторские самодетельные песни, знакомятся с основами пешеходного туризма, краеведения и занимаются декоративно-прикладным творчеством. Использование на уроке различных вариантов сочетаний индивидуальной, групповой, коллективной, парной работы обеспечивает включенность каждого обучающегося в образовательный процесс. Способствует поэтапному формированию не только предметных знаний и умений, но и развитию коммуникативных навыков ученика, навыков коллективного труда.

Каждое учебное занятие целесообразно начинать с положительной психологической мотивации, с этой целью используются различные психологические игры и бардовские песни. Проводятся педагогами практические занятия по вязке туристских узлов и разжиганию костров, виртуальные и интерактивные экскурсии по Павлодарской области. На уроках обучающиеся не просто пассивно созерцают или слушают, а сами участвуют в учебном процессе.

Таким образом, учебные занятия являются много модальными, так как они одновременно воздействуют на несколько органов чувств (зрение, слух, тактильная чувствительность) и оказывают более полноценное воздействие на центральную нервную систему. Развитие мелкой моторики способствует улучшению работы нервной системы, развитию двигательной и речевой

области коры головного мозга, развитию психических функций. Данные занятия вызывают повышенный интерес и внимание, что особенно актуально при обучении детей с особыми образовательными потребностями, так как они с удовольствием и большим интересом постигают навыки туризма.

Реализация образовательной программы инклюзивного образования для детей с особыми потребностями «Разные – равные» направлена на создание оптимальных условий для социализации и адаптации обучающихся через изучение бардовской песни и элементов туризма, содержит целую систему специальных мероприятий, позволяющих наряду с обучением развивать общие компетенции (адаптация, социализация, коммуникация, интеграция в социуме), формировать оздоровительные знания, умения и навыки, развивать мелкую и общую моторику, повышать мотивации к активному образу жизни. Туристско-спортивные навыки и умения обучающиеся с ограниченными возможностями успешно демонстрируют на ежегодных соревнованиях для детей и подростков с особыми потребностями «Полоса препятствий», приуроченных к празднованию Дня защиты детей, где каждый обучающийся – призер в различных номинациях.

Организация работы с детьми с особыми образовательными потребностями в организациях дополнительного образования эколого-биологической направленности

В настоящее время в республике **14** станций и центров юных натуралистов с охватом **9 734** детей (0,3%), в том числе **210** детей с особыми образовательными потребностями.

Экологический центр г. Шымкента с 2014 года ведет работу с детьми с ограниченными возможностями на базе Областной школы-интерната «Үміт». Всего обучаются **83** ребенка, из них 30 детей в возрасте 7-9 лет, 33 ребенка в возрасте 10-12 лет, 20 детей в возрасте 13-15 лет. Продолжительность урока – 25 минут. В кружке «Юные экологи» занимаются незрячие и слабовидящие дети. Педагоги занимаются с детьми с особыми образовательными потребностями с учетом их психических и физиологических особенностей. Особенностью адаптированной программы кружка «Юные экологи» является осуществление коррекционно-развивающего воздействия на обучающихся через формирование у них системы элементарных знаний и умений экологического характера, которые необходимы для дальнейшей успешной социализации обучающихся с особыми образовательными потребностями.

На занятиях педагогами учитываются особенности слабовидящих и

незрячих детей: они хорошо запоминают вербальную информацию и отличаются склонностью к рационально-логическому мышлению. Основные формы занятий в кружке «Юные экологи» являются познавательные беседы, экологические викторины, дидактические игры, творческие занятия, мастер-классы и игровые тренинги. Формы организации учебной деятельности: коллективные, парные, индивидуальные.

Методы обучения в кружке «Юные экологи»:

1) практические (доступные опыты, работы с различным природным материалом, изготовление тактильных самодельных поделок для дальнейшего использования на занятиях);

2) словесные (беседы, лекции, дискуссии);

3) игровые (викторины, игры, творческие экологические задания).

Образовательная программа предусматривает теоретические и практические занятия. Первые проводятся в виде бесед, устных журналов. Практические занятия проводятся в помещении в форме организации выставок, конкурсов, бесед и викторин, демонстрации опытов, лабораторных работ.

Практические занятия на местности проводятся в форме практикумов, экскурсий на природу, организации фенологических наблюдений. Задания «Одень дерево», «Перелётные птицы нашего края», «Дерево ЗОЖ», экологические квесты «Фитоскрыто» и «Краснокнижные флора и фауна ЮКО», игровой приём «Природный серпантин» подготовлены для использования на занятиях с незрячими детьми. Учитывая особенности и моторику, свойственные для слепых и слабовидящих, на занятиях, применяются дидактические и наглядные материалы, которые воспринимаются с помощью аудиальных (слуховых) и тактильных (осязательных) чувств. Занимаясь кружковой работой, дети с ограниченными возможностями раскрываются как творческие личности.

Отдельного внимания заслуживают мастер-классы, где используются природные материалы. Полученные экологические знания для незрячих детей важны, так как в обычной жизни такие знания, особенно практического характера являются недоступными. На уроках дети учатся составлять гербарии, ощущать листья по прикосновениям, заботиться о некоторых животных – таких, как степные черепахи, морские свинки. В перспективе эти знания и умения помогут полноценно интегрироваться и жить в социуме.

Результаты таких занятий для детей очень положительные. Кружковцы ежегодно участвуют в экологических олимпиадах, конкурсах. В 2016 году Головин Владислав участвовал в областном конкурсе-выставке «Мир природы – глазами детей». В 2017 году Белова Ксения заняла 3 место в международной олимпиаде «2017 год – Год экологии».

На уроке педагогом создаются условия для общения, развития

коммуникативных способностей обучающихся. Восприятие нового материала у кружковцев происходит через активизацию слуховой, эмоциональной, моторно-двигательной систем. Коррекционные задачи на уроке обучают ориентировке в пространстве, ловкости и координации рук во время работы с различными природными материалами, развивают внимание и экологическое мышление, формируют гармоничную и творческую личность. Занимаясь в кружке, дети с особыми образовательными потребностями раскрываются как творческие личности, успешно взаимодействуют с обучающимися, выступают с ними наравне в различных экологических мероприятиях, выставках, учатся любить природу и заботиться о ней, воспринимают новые знания по экологии, что приносит несомненную воспитательную и социальную пользу.

На базе Станции юных натуралистов г. Зырянска Восточно-Казахстанской области третий год апробируется образовательная программа «Понимание и поддержка» для обучения детей с особыми образовательными потребностями и получены определённые результаты.

Дополнительные занятия на базе предметно-практической деятельности с её особыми образовательными и воспитательными возможностями в сочетании с социально-психологической ориентацией в современной предметной среде обеспечивает профессиональную ориентацию, даёт правильное понимание места человека и создаваемой им среды в природе и обществе. Все это, в конечном итоге, содействует становлению личности детей с особенностями развития, компенсаторному развитию их способностей, определению жизненной перспективы. Процесс обучения рассматривается как процесс формирования жизненно необходимых способностей у детей с особыми образовательными потребностями. Кружковая деятельность расширяет познавательные возможности ребенка с особыми образовательными потребностями, обогащает его эмоциональную жизнь и развивает творческие способности.

Особенностью воспитания детей с недостатками слуха является его практическая направленность, широкое использование разнообразных видов деятельности. В процессе игровой, познавательной деятельности глухие и слабослышащие овладевают навыками организации и планирования и учатся входить в широкое общение с окружающими. Деятельность, в которой участвуют обучающие, должна быть не только воспитывающей, но и коррекционной.

На занятиях педагогами используется метод гарденотерапии. Гарденотерапия – английское слово, что означает garden – сад, растения, терапия – лечение, т.е. лечение садом, растениями. Гарденотерапия – это особое направление психосоциальной, трудовой и педагогической реабилитации при помощи приобщения детей к работе с растениями. Для ребенка с нарушениями развития возможность пребывания на природе крайне необходима для

расширения жизненного пространства, развития, получения экологических знаний, оздоровления.

Природа является богатейшей средой для развития сенсорных систем ребенка (слуха, зрения, обоняния, осязания, вкуса). Освоение природных ландшафтов эффективно развивает у детей восприятие пространства и учит перемещаться и ориентироваться во внешней среде. Общение с природой дает множество положительных эмоций, так необходимых ребенку с тяжелыми нарушениями здоровья. Как утверждают психологи, в ней соединяются положительное воздействие работы на свежем воздухе и благотворное влияние красоты природы на психику ребенка. Ухаживая за цветами, дети преодолевают замкнутость, неуверенность в себе и просто радуются жизни. Именно этот момент важен в реабилитации.

Гарденотерапия предусматривает влияние естественных факторов на чувствительную и эмоциональную сферу психики детей. Эту психолингвотерапевтическую форму влияния можно использовать в развитии речевой деятельности детей как самостоятельно, так и в объединении с другими формами и методами вербального характера. Наблюдая за явлениями природы, любясь красотой течения воды, голубизной неба, разными красками растений, ландшафтом родного края, ощущая запахи цветов, тепло и сыпучесть песка, ребенок формирует образ мира, в котором он живёт и развивается. Этот образ является неотъемлемой составляющей речевого процесса.

Гарденотерапевтический метод опирается на взаимодействие ребенка с особыми образовательными потребностями с природой как процесс постоянного сопереживания, соучастия, эмпатии. На занятиях гарденотерапией обучающиеся знакомятся с различными видами семян и растений, учатся различать обычные и декоративные сорта, сажают, наблюдают за ростом и развитием растений, зарисовывают все изменения, происходящие с ними, сравнивают результаты, учатся быть терпеливыми и внимательными, заботливыми и трудолюбивыми, узнают о многообразии форм и цвета плодов растений, узнают о правилах и условиях сбора плодов, получают навыки ухода и содержания комнатных растений, условия, необходимые для их содержания, учатся изготавливать поделки из природного материала, передавать образы и характеры своих героев.

В работе с детьми использование элементов гарденотерапии дает положительные результаты в силу того, что плоды деятельности имеют очень наглядный характер и находятся в прямой зависимости от усилий, которые ребенок вложил в свой труд.

Формы и режим занятий. Теоретические занятия проводятся, в основном, в форме бесед и сюжетно-ролевых дискуссий. Образовательной программой предусмотрены экскурсии, экологические акции, массовые

мероприятия. На практических занятиях обучающиеся учатся познанию природы с непосредственным общением с ней. Теоретические и практические занятия строятся с учетом наглядно-действенного и наглядно-образного восприятия обучающимися окружающего мира. Одной из форм работы с детьми с особыми образовательными потребностями являются индивидуальные занятия, которые проходят 2 раза в неделю по 2 часа.

Структура и содержание обучения меняются в зависимости от физического, психического состояния и возрастных особенностей детей. У детей с особыми образовательными потребностями часто наблюдаются нарушения в развитии психических процессов, отклонения в умственном развитии и нарушения в эмоционально-волевой сфере. Игровая форма занятий позволяет создать в процессе взаимодействия с детьми комфортную эмоциональную обстановку, необходимую для того, чтобы ребенок заинтересовался темой занятия и быстро включился в работу. Проводя занятия с детьми с ненарушенным интеллектом, педагоги используют информационно-познавательную и игровую формы занятия.

Вся учебно-воспитательная работа в объединении согласовывается с социальными педагогами и педагогами-психологами. Проводя анализ полученных результатов обучения детей с особыми образовательными потребностями, педагог сравнивает динамику показателей самого ребенка с теми, которые он демонстрировал в самом начале занятий. Достигается положительный результат, если дети с удовольствием встречаются с педагогами и юннатами станции, испытывают положительные эмоции от занятий и общения с педагогами, если прослеживается интерес к познавательной деятельности, дети справляются с более объемной и сложной информацией по теме занятий, чем раньше, способны заинтересованно работать более длительное время, могут анализировать свою работу и радоваться своим удачам.

Процесс контроля в работе с каждым ребенком индивидуален и зависит от конкретных психических и физических особенностей ребенка. Педагоги применяют контроль, в основном, в виде практических работ. Диагностика знаний проводится в начале и конце каждого учебного года, оцениваются умения четко и правильно выполнять технологический процесс в работе с кроликами, цветочными культурами; в обустройстве и разбивке цветников; в работе с овощными культурами; в проведении эколого-биологических мероприятиях. Оцениваются личностные качества детей, посещающих детское творческое объединение, как: уравновешенность в поведении, внимательность, творческое воображение, самообладание, настойчивость, решительность, сообразительность, критичность мышления, трудолюбие, дисциплинированность. Полученные результаты свидетельствуют о значительном влиянии занятий на знания и умения обучающихся.

Рекомендации педагогу дополнительного образования

при организации кружковой деятельности для детей с особыми образовательными потребностями

Инклюзивное обучение основывается на специальных дидактических принципах, которые необходимо соблюдать при планировании и организации занятий кружков технической направленности.

Принципы инклюзивного обучения:

- 1) принцип педагогического оптимизма;
- 2) принцип ранней педагогической помощи;
- 3) принцип коррекционно-компенсирующей направленности образования;
- 4) принцип социально-адаптирующей направленности образования позволяет преодолеть или значительно уменьшить «социальное выпадение», сформировать различные структуры социальной компетентности и психологическую подготовленность к жизни в окружающей человека социокультурной среде;
- 5) принцип развития мышления, языка и коммуникации как средства специального образования;
- 6) принцип деятельностного подхода в обучении и воспитании – в специальном образовании распространена коллективная предметно-практическая деятельность под руководством педагога (работа «парами», «подгруппами»), которая создает естественные условия для мотивированного речевого общения, постоянно воспроизводя потребность в таком общении.

Планирование кружковых занятий для детей с особыми образовательными потребностями включает в себя общеобразовательные и коррекционно-развивающие задачи:

- 1) преодоление трудностей в развитии внимания, всех его видов и свойств, определение компенсаторных возможностей внимания (какой вид внимания для данного ребенка является более приемлемым);
- 2) коррекция трудностей словесно-логического мышления и мыслительных процессов анализа, синтеза, классификации, обобщения;
- 3) увеличение объема памяти и определение компенсаторных возможностей памяти (определение ведущего вида памяти);
- 4) развитие мелкой моторики, статики и динамики движений пальцев рук;
- 5) развитие и коррекция трудностей связной речи, включая монологическую и диалогическую речь, а также развитие словаря;
- 6) создание положительной мотивации на процесс обучения посредством похвалы, подбадривания, помощи, создания ситуации успеха и конструктивной критики.

Требования к режиму организации занятий для детей с особыми образовательными потребностями

Если у всех обучающихся группы того или иного кружка тема на занятии общая, то изучение материала ведется фронтально, и дети получают знания того уровня, который определяется их образовательной программой.

Закрепление и отработка полученных знаний, умений и навыков строятся на разном дидактическом материале, индивидуально подобранном для каждого обучающегося (карточки, упражнения, тексты на доске).

Если изучается разный программный материал и совместная работа невозможна, то в таком случае работа с детьми с особыми образовательными потребностями выстраивается по следующей структуре:

педагог сначала объясняет новый материал по образовательным программам кружка, а обучающиеся с ограниченными возможностями в это время выполняют самостоятельную работу, направленную на закрепление ранее изученного. Далее для закрепления вновь изученного материала педагог дает группе самостоятельную работу, а с группой обучающихся, имеющих особенности в развитии, организует работу, предусматривающую анализ выполненного задания, оказание индивидуальной помощи, дополнительное объяснение и уточнение, объяснение нового материала. Такое чередование деятельности педагога продолжается в течение всего занятия.

При необходимости педагог дополнительно использует инструкционные карточки, в которых отражен алгоритм действий обучающегося, приведены различные задания и упражнения. Если педагог не в состоянии уделять много времени на занятии обучающемуся с ограниченными возможностями, он может использовать для него карточку с алгоритмом заданий. Или, наоборот, если педагог вынужден отвлечься для объяснения сложной темы для детей с ограниченными возможностями, значит, сильные дети выполняют задания по карточкам или практического характера самостоятельно.

При использовании наглядных средств педагог должен учитывать и знать:

роль наглядности в решении образовательных задач;

будут ли понятны данные пособия обучающимся;

функции наглядных пособий (наглядные пособия могут использоваться для создания у обучающихся конкретных представлений об изучаемом предмете, явлении или событии, каких-либо с ними действий, как наглядная опора абстрактных понятий);

возрастные и индивидуальные особенности учащихся: наглядный материал должен быть ярким и интересным, но не должно быть избытка наглядности, потому что низкий объем восприятия и внимания у детей с нарушением интеллекта не позволит изучить каждое пособие досконально;

уровень знаний обучающихся о познаваемом объекте: использовать только те пособия, которые будут детям понятны и только в том объеме, в котором изучена тема;

наглядный материал должен способствовать познанию, а не простому пассивному разглядыванию технических моделей или предметов.

4. Одно из основных требований к занятиям – это учет слабого внимания детей с особыми образовательными потребностями, их истощаемости и пресыщения однообразной деятельностью. Поэтому на занятии педагог должен менять разные виды деятельности:

а) начинать занятие лучше с заданий, которые тренируют память, внимание;

б) сложные интеллектуальные задания использовать только в середине занятия;

в) чередовать задания, связанные с обучением, и задания, имеющие только коррекционную направленность (зрительная гимнастика, использование заданий на развитие мелкой моторики, развитие восприятия и мышления);

г) использовать сюрпризные, игровые моменты, моменты соревнования, интриги, ролевые игры (т.е. всю ту деятельность, которая затрагивает эмоции детей, и связывает знания с жизнью).

Рекомендации для педагогов, работающих с особыми образовательными потребностями.

Дети и подростки с нарушениями слуха.

Общей проблемой для всех детей с нарушенным слухом является быстрый темп речи педагогов, практическая невозможность быстро воспринимать предлагаемый материал, одновременно слушать и выполнять какие-либо инструкции педагогов. Старайтесь делать небольшие паузы (3-4 мин.) после объяснения какого-либо вопроса, чтобы ребенок мог понять воспринятое. Не бойтесь два-три раза повторить основные положения предлагаемого материала. Используйте как можно шире иллюстративный материал. Нередко ошибочные ответы или затруднения в ответах детей вызваны непониманием инструкции, непривычной формулировкой вопроса, незнанием требований педагога. Следует обязательно проверить, как понято задание. Время, затраченное на проверку понимания инструкции или требования, окупается с лихвой при выполнении работы или ответе.

Не задавайте вопросов «Понял?», «Понятно?». Не верьте односложным ответам школьников «Да» и «Нет». Потребуйте раскрыть, что значит «Да», что скрывается за «Нет».

Попросите повторить инструкцию полностью или фрагментарно. Задавая вопрос, обязательно требуйте его повторения вслух.

Во время Вашего монолога следите за тем, насколько Ваш ученик Вас понимает. Время от времени просите повторить Ваши слова.

Всегда располагайтесь лицом к источнику света. Прежде чем начать говорить что-либо, надо привлечь к своему лицу зрительное внимание человека с нарушенным слухом, дождаться или добиться, чтобы он на Вас посмотрел.

Всегда сами смотрите в лицо ребенку с нарушенным слухом при разговоре с ним, не только во время Вашего высказывания, но и когда слушаете его. Сразу повторяйте вслух его слова, как эхо, особенно если он задает вопрос.

Стройте фразу так, чтобы в ней был естественный порядок слов, чтобы начиналась фраза с заведомо воспринимаемых («видимых») слов, ответ на вопрос ребенка начинайте или с двух-трех слов, содержащихся в вопросе, или с повторения вслух вопроса.

Во время говорения старайтесь не кивать головой, не размахивать руками (не жестикулировать), не прикрывать рот, не поворачиваться спиной к ученику или к классу.

Ваша реакция на какую-либо ситуацию или реплику со стороны должна быть понятна или немедленно объяснена глухому человеку.

Будьте к собеседнику доброжелательным, не показывайте своего недовольства или раздражения, вызванного непониманием вашей речи.

Овладевайте способами оперативной помощи ему во время беседы или занятия:

повторить фразу в более медленном темпе с тем же порядком слов;

переставить слова во фразе;

заменить то или иное слово без изменения смысла фразы;

написать ключевое или непонимаемое слово;

написать всю фразу.

Дети и подростки с нарушениями зрения.

Педагогу, родителям и окружающим ребенка людям следует знать, что диапазон остроты зрения незрячих детей колеблется от тотальной слепоты до форменного зрения. Дети с остаточным зрением вполне могут самостоятельно ориентироваться в малом пространстве, воспринимать предметы и действия зрительно или зрительно-слуховым способом, а тотально незрячие нуждаются в помощи со стороны взрослого. Ребенку с нарушенным зрением нельзя давать понять, что он зависит от вас. Общение с ним на равных, но вместе с тем оказание ему необходимой практической помощи приведет к образованию системы связей речевой и практической деятельности. Проявления лишнего любопытства по поводу его зрения, а также сентиментального сочувствия может снизить интерес общения с вами.

Не следует акцентировать внимание ребенка на его физическом недостатке или стереотипных (навязчивых) движениях, а при их наличии переключите его внимание на другую деятельность. Толерантность (терпимость) по отношению к детям с особыми образовательными потребностями является неперенным качеством педагога.

Рекомендации для педагогов по профилактике и преодолению трудностей в обучении ребенка с нарушением зрения:

1) ознакомиться с заключением врача-офтальмолога о состоянии зрения обучающегося, испытывающего трудности в обучении. Далеко не всем детям рекомендуются очки для постоянного ношения, а некоторые дети, испытывая чувство стеснения, не надевают их в окружении сверстников;

2) рабочее место ребенка с нарушением зрения располагается в центре лаборатории школы технического творчества, на первой, второй парте. Лучше, если оно будет оснащено дополнительным освещением;

3) педагогу, работающему с таким ребенком, рекомендуется не стоять в помещении против света, на фоне окна;

5) в одежде педагогу рекомендуется использовать яркие цвета, которые лучше воспринимаются ребенком, имеющим зрительные нарушения;

6) в связи с тем, что темп работы детей со зрительными нарушениями замедлен, следует давать больше времени для выполнения заданий;

7) рекомендуется смена видов деятельности с использованием упражнений для снятия зрительного утомления (зрительная гимнастика), включение в учебно-воспитательный процесс динамических пауз, которые являются своеобразным отдыхом для глаз;

8) педагог должен говорить более медленно, ставить вопросы четко, кратко, конкретно, чтобы дети могли осознать их, вдуматься в содержание, не следует торопить их с ответом, дать 1-2 минуты на обдумывание;

9) при знакомстве с объектом рекомендуется снижать темп ведения занятия, так как детям с нарушением зрения требуется более длительное время, чем зрячим. Детям дается время для зрительного восприятия, осмысления задачи, повторного рассматривания;

10) поскольку у детей с нарушением зрения преобладает последовательный способ зрительного восприятия, то время на экспозицию предлагаемого материала увеличивается минимум в два раза (по сравнению с нормой).

Дети и подростки с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата (ОДА).

Педагогу важно знать и учитывать, что все дети с нарушениями опорно-двигательного аппарата нуждаются в особых условиях жизни и обучения. Наше воздействие на ребенка, имеющего отклонения в развитии, должно способствовать достижению двух целей.

Ребенок должен чувствовать себя комфортно. Мы всегда должны учитывать состояние ребенка в конкретный момент времени. Важно помнить, что первая наша задача – создать базис, на основе которого ребенок сможет меняться, почувствует себя лучше и будет готов проявлять самостоятельную активность. Только после этого мы вместе с ним сможем сделать следующий шаг в познании окружающего мира.

Границы возможностей ребенка должны расширяться. Важно стимулировать все способности ребёнка и добиваться его максимально возможной самостоятельной активности, даже если она недостаточна.

Важно отметить несколько практико-ориентированных рекомендаций для педагогов, которые они должны соблюдать при работе с детьми с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата:

1) у данной категории детей при сохранном интеллекте идёт «диссоциативное» развитие психики (т.е. отмечается неравномерность развития, когда какие-либо знания и умения ребенка могут быть развиты больше, чем должно быть в его возрасте, и при этом другие знания и умения недостаточно сформированы), перед началом обучения необходимо изучить клинико-психолого-педагогический статус ребёнка;

2) у детей с детским церебральным параличом отмечается сенсорная сверхчувствительность. Малейшее сенсорное возбуждение, если оно внезапно, может вызвать резкое усиление спазма. Поэтому следует избегать резких

внешних воздействий. Педагог должен приближаться к ребёнку со стороны лица, а если это невозможно, нужно словесно обозначить свои действия. Нельзя сажать детей с детским церебральным параличом спиной к двери и лицом к окну. Дверь и окно должны быть сбоку;

3) необходимо обращать внимание на состояние эмоционально-волевой сферы ребенка и учитывать его во время занятий (детям с церебральным параличом свойственна повышенная тревожность, ранимость, обидчивость; например, гиперкинезы и спастика могут усиливаться от громкого голоса, резкого звука и даже при затруднении в выполнении задания);

4) на занятиях необходимо соблюдение двигательного режима, обязательный перерыв на физкультминутку;

5) на каждом занятии желательно включать упражнение на пространственную и временную ориентацию (например, положи ручку справа от тетради; найди сегодняшнюю дату на календаре и т.д.).

Дети и подростки с задержкой психического развития (ЗПР).

Важным условием успешной коррекции и компенсации недостатков в психическом развитии детей с задержкой психического развития является адекватность педагогического воздействия, которое возможно при правильно организованных условиях, методах обучения, соответствующих индивидуальным особенностям ребенка, т.е. обучении, стимулирующем развитие и соответствующем реальным возможностям ребенка.

Основной задачей в обучении рассматриваемой категории детей является создание условий для успешной учебной и внеклассной деятельности как средства коррекции их личности, формирования положительных устремлений и мотиваций поведения, обогащения новым положительным опытом отношений с окружающим миром. Способствуют ломке отрицательных стереотипов поведения трудных в обучении и воспитании учащихся следующие условия: (доктор медицинских наук Е.М. Мастюкова).

1) создание благоприятной обстановки, щадящего режима;

2) обучающая, коррекционно-воспитательная направленность всей педагогической работы; использование приемов и методов обучения, адекватных возможностям учащихся, обеспечивающих успешность учебной деятельности;

3) дифференциация требований и индивидуализация обучения, модификация учебной программы – сокращение ее объема за счет второстепенного материала и высвобождение времени на ликвидацию пробелов в знаниях и умениях учащихся;

4) учет особенностей психического развития, причин трудностей поведения и обучения при организации обучения и коррекционной воспитательной работы с данной категорией детей.

Обязательным условием занятия является четкое обобщение каждого его этапа (проверка выполнения задания, объяснение нового, закрепление материала и т.д.).

Новый учебный материал также следует объяснять по частям. Вопросы должны быть сформулированы четко и ясно; необходимо уделять большое внимание работе по предупреждению ошибок: возникшие ошибки не просто исправлять, а обязательно разбирать совместно.

Необходимо изыскивать способы облегчения трудных заданий, такие как: дополнительные наводящие вопросы;

наглядность – картинные планы, опорные, обобщающие схемы, графические модели, карточки-помощницы, которые составляются в соответствии с характером затруднений при усвоении учебного материала;

приемы-предписания с указанием последовательности операций, необходимых для решения задач;

помощь в выполнении определенных операций;

образцы решения задач;

поэтапная проверка задач, примеров, упражнений.

Каждого следует стараться выслушать до конца. Необходимо включать предметно-практические действия, цель которых – подготовить детей к усвоению или закреплению теоретического материала.

Для предупреждения быстрой утомляемости или снятия ее целесообразно переключать детей с одного вида деятельности на другой, разнообразить виды занятий. Интерес к занятиям и хороший эмоциональный настрой обучающихся поддерживают использованием красочного дидактического материала, введением в занятия игровых моментов.

Важное значение имеют мягкий доброжелательный тон педагога, внимание к ребенку, поощрение его малейших успехов. Темп занятия должен соответствовать возможностям ученика.

Одним из важнейших направлений учебно-воспитательного процесса является формирование у воспитанников навыков самостоятельной работы, умения организовывать, планировать свою деятельность, осуществлять самоконтроль.

Для самостоятельной работы необходима индивидуализация заданий. В этой связи психологи рекомендуют всем педагогам разрабатывать дидактический материал различной степени трудности и с различным объемом помощи:

задания воспроизводящего характера при наличии образцов, алгоритмов выполнения;

задания тренировочного характера, аналогичные образцу;

задания контрольного характера и т.д.

Работу следует организовывать таким образом, чтобы обучающийся сознательно относился к выбору типа задания, т.е. создавать обстановку свободы выбора, помощи и взаимопомощи.

В процессе самостоятельной познавательной деятельности развиваются мышление, память, внимание, творческое воображение, вырабатываются практические умения и навыки, формируется психологическая установка на самостоятельное пополнение знаний.

Необходимо организовать деятельность таким образом, чтобы были доступны все компоненты самостоятельной деятельности: осмысление цели, планирование своей деятельности, самоконтроль, сопоставление конечного результата работы с заданной целью, использование справочного материала учебника. Степень самостоятельности обучающегося, как правило, соответствует его учебным возможностям и постепенно возрастает. Каждому обучающемуся предоставляется возможность широкого использования справочного материала, словарей, памяток, схем. Только при соблюдении всех этих условий самостоятельная работа становится средством развития познавательной активности учащихся.

Необходимо учить детей с задержкой психического развития проверять качество своей работы, как по ходу ее выполнения, так и по конечному результату; одновременно нужно развивать потребность в самоконтроле, осознанное отношение к выполняемой работе, для чего на уроках следует отводить специальное время на самопроверку и взаимопроверку выполненного задания. Для коррекции внешней организации деятельности детей с задержкой психического развития (особенно в первоначальный период обучения) необходима система четких требований к выполняемой работе.

Рекомендации руководителям организаций дополнительного образования по материально-техническому обеспечению инклюзивного образования детей

Материально-техническое обеспечение дополнительного образования детей с особыми образовательными потребностями должно отвечать не только общим, но и их особым образовательным потребностям.

В связи с этим в структуре материально-технического обеспечения процесса образования должна быть отражена специфика требований:

- 1) организация пространства в организации образования;
- 2) организация временного режима образовательной деятельности по программам дополнительного образования;
- 3) организации рабочего места детей с особыми образовательными потребностями.

Организация пространства организации образования.

Пространство (прежде всего здание и прилегающая территория), в котором осуществляется дополнительное образование детей с особыми образовательными потребностями должно соответствовать общим требованиям, предъявляемым к организациям образования, в частности к:

- соблюдению санитарно-гигиенических норм образовательного процесса (требования к водоснабжению, канализации, освещению, воздушно-тепловому режиму и т.д.);
- обеспечению санитарно-бытовых (наличие оборудованных гардеробов, санузлов, мест личной гигиены и т.д.) и социально-бытовых

условий (наличие оборудованного рабочего места, учительской, комнаты психологической разгрузки и т.д.);

- соблюдению пожарной и электробезопасности;
- соблюдению требований охраны труда;
- соблюдению своевременных сроков и необходимых объемов текущего и капитального ремонта и другие.

Материально-техническая база реализации программы дополнительного образования для детей с особыми образовательными потребностями должна соответствовать действующим санитарным и противопожарным нормам, нормам охраны труда работников организаций образования, предъявляемым к:

участку (территории) организации образования (площадь, инсоляция, освещение, размещение, необходимый набор зон для обеспечения образовательной и хозяйственной деятельности организации образования и их оборудование);

зданию организации образования (высота и архитектура здания);

помещениям библиотек (площадь, размещение рабочих зон, наличие читального зала, число читательских мест, медиатеки);

помещениям для осуществления образовательного процесса по программам дополнительного образования, включающие необходимый набор и размещение, их площадь, освещенность, расположение и размеры рабочих, игровых зон и зон для индивидуальных занятий в организации образования, для активной деятельности, структура которой должна обеспечивать возможность для организации деятельности детско-взрослых сообществ;

актовому, спортивному залам, местам массовых мероприятий и групповой деятельности;

помещениям для питания детей с особыми образовательными потребностями;

туалетам, душевым, коридорам и другим помещениям.

Организация временного режима образовательной деятельности по программам дополнительного образования детей.

Возможности организации образования должны предусматривать организацию специальных занятий и дополнительные необходимые мероприятия в среде детско-взрослых сообществ, направленные на социализацию ребенка, реализацию его особых образовательных потребностей.

Организация рабочего места ребенка с ограниченными возможностями.

Организация рабочего места ребенка с особыми образовательными потребностями учитывает индивидуальные особенности здоровья ребенка, комплектуется в соответствии с ними и содержанием программы дополнительного образования.

Технические средства комфортного доступа детей с особыми образовательными потребностями к возможностям получения дополнительного образования (ассистирующие средства и технологии), включая специализированные компьютерные инструменты образования, ориентированные на удовлетворение особых образовательных потребностей.

К средствам комфортного доступа детей с особыми образовательными потребностями относятся раздаточные материалы, пособия, дидактические материалы, компьютерные инструменты, позволяющие реализовывать выбранный вариант программы и учитывать их особые образовательные потребности.

Требования к техническому обеспечению программ дополнительного образования для детей с различными категориями ограничений ориентированы не только на ребёнка, но и на всех участников образовательного процесса дополнительного образования. Это обусловлено большей, чем в «норме», необходимостью индивидуализации процесса образования детей с ограниченными возможностями. Специфика данной группы требований состоит в том, что все вовлечённые в процесс дополнительного образования специалисты могли иметь неограниченный доступ к организационной технике либо специальному ресурсному центру в организации образования, где можно осуществлять подготовку необходимых индивидуализированных материалов для процесса включения ребёнка с ограниченными возможностями в программы дополнительного образования.

3. Процедура использования материально-технической базы, программ дополнительного образования детей с особыми образовательными потребностями.

Слабослышащие, позднооглохшие и глухие дети.

Под особой организацией образовательного пространства понимается создание комфортных условий для слухо-зрительного и слухового восприятия устной речи слабослышащих, позднооглохших и глухих детей. Среди них: расположение обучающегося в помещении, продуманность освещённости лица говорящего и фона за ним, использование современной электроакустической, в том числе звукоусиливающей аппаратуры, а также аппаратуры, позволяющей лучше видеть происходящее на расстоянии (проецирование на большой экран), регулирование уровня шума в помещениях и другие. Обязательный учет данных условий требует специальной организации образовательного пространства при проведении любого рода мероприятий во всех учебных и внеучебных помещениях (включая коридоры, холлы, залы и др.), а также при проведении выездных мероприятий.

Важные условия организации пространства в системе дополнительного образования для слабослышащих и позднооглохших детей – это наличие текстовой информации, представленной в виде печатных таблиц на стендах или электронных носителях, предупреждающей об опасностях, изменениях в режиме обучения, обозначающей названия приборов, кабинетов и мастерских, облегчающих самостоятельную ориентировку в пространстве организации образования. В помещениях для занятий необходимо предусмотреть специальные места для хранения FM-систем, слуховых аппаратов, зарядных устройств, батареек.

Организация рабочего места слабослышащего, позднооглохшего и глухого ребенка.

Рабочее место ребенка – участника программы дополнительного образования с нарушением слуха должно занимать такое положение, чтобы сидящий за ней ребенок мог видеть лицо специалиста, педагога и большинства сверстников. Рабочее место ребенка должно быть хорошо освещено. На нем должно быть предусмотрено размещение специальной конструкции, планшетной доски, используемой в ситуациях предъявления незнакомых слов, терминов, необходимости дополнительной индивидуальной помощи со стороны специалиста, педагога.

При наличии у данной категории детей других индивидуальных особенностей здоровья рабочее место дополнительно комплектуется в соответствии с ними.

В то же время, обязательным условием является обеспечение глухого ребенка индивидуальной современной электроакустической и звукоусиливающей аппаратурой.

Бинауральное (двустороннее) слухопротезирование современными цифровыми слуховыми аппаратами, при отсутствии медицинских противопоказаний, и/или двусторонняя имплантация позволяют повысить эффективность восприятия звучащей речи и неречевых звучаний, а также локализовать звук в пространстве, в том числе быстро находить говорящего. Целесообразно оснащение деятельности по программам дополнительного образования дополнительными техническими средствами, обеспечивающими оптимальные условия для восприятия устной речи при повышенном уровне шума. Среди них коммуникационные системы (системы РМ-радио), программно-аппаратные комплексы, видео-аудио системы, технические средства для формирования произносительной стороны устной речи, в том числе позволяющие ребенку осуществлять визуальный контроль характеристик собственной речи.

К необходимым техническим средствам относятся также специализированные компьютерные инструменты, ориентированные на удовлетворение особых образовательных потребностей слабослышащих, позднооглохших и глухих детей.

При реализации программ дополнительного образования данной категории предусматривается материально-техническая, в том числе сетевая, поддержка процесса координации и взаимодействия специалистов разного профиля и родителей, вовлечённых в процесс дополнительного образования. Предусматривается возможность специалистов, обучающих глухого ребенка, обратиться к информационным ресурсам в сфере специальной психологии и коррекционной педагогики, включая электронные библиотеки, порталы и сайты, дистанционный консультативный сервис, получить индивидуальную консультацию квалифицированных профильных специалистов. Также предусматривается организация регулярного обмена информацией между специалистами разного профиля, специалистами и семьей, включая сетевые ресурсы и технологии.

Слабовидящие и слепые дети.

Специфика требований к организации пространства слабовидящих и слепых обучающихся включает:

наличие тактильно-осязательных, зрительных и звуковых ориентиров, обозначающих маршруты следования в образовательном пространстве, предупреждающих о препятствиях на пути следования (лестничный пролёт, дверь, порог и др.), облегчающих самостоятельную и безопасную пространственную ориентировку, повышающих мобильность слабовидящих и слепых детей;

обеспечение стабильности предметно-пространственной среды организации образования, создание безопасной среды для свободного самостоятельного передвижения слабовидящих и слепых детей;

обеспечение соответствия образовательной среды офтальмо-гигиеническим требованиям, разработанным для слепых детей с остаточным зрением (у них должна быть возможность пользоваться индивидуальным источником света; в организации учебного пространства должны использоваться матовые поверхности; на окнах должны быть жалюзи, позволяющие регулировать световой поток, информация должна быть доступна детям с нарушенным зрением и др.);

- в помещениях для организации программ дополнительного образования должно быть продуманное расположение мебели, широкие проходы, отсутствие нагромождений, незащищённых выступающих углов и стеклянных поверхностей, удобные подходы к партам, столу учителя, входным дверям; необходимо предусмотреть специальные места для хранения брайлевских книг, пособий.

Дети с нарушением опорно-двигательного аппарата (НОДА).

Все помещения организации образования, включая санузлы, должны позволять ребенку с нарушением опорно-двигательного аппарата беспрепятственно передвигаться. Это достигается с помощью установки пандусов, лифтов, подъемников, поручней, широких дверных проемов. Все пространство организации образования должно быть доступно ребенку, передвигающемуся как самостоятельно, так и с помощью приспособлений.

Ребенок с нарушением опорно-двигательного аппарата (особенно с ДЦП) требует от специалиста системы дополнительного образования больше внимания, в случае выраженных двигательных нарушений, чем традиционно развивающийся, поэтому наполняемость класса, где обучается ребенок с нарушением опорно-двигательного аппарата, должна быть меньше. В случае необходимости (выраженные двигательные расстройства, тяжелое поражение рук, препятствующее формированию графо-моторных навыков) рабочее место обучающегося с нарушением опорно-двигательного аппарата должно быть специально организовано в соответствии с особенностями ограничений его здоровья. Необходимо предусмотреть наличие персональных компьютеров, технических приспособлений (специальная клавиатура, различного вида контакторы, заменяющие мышь – джойстики, трекболы, сенсорные планшеты).

В этом случае сопровождать работу ребенка во время урока должен специалист, педагог.

При реализации программ дополнительного образования используются различные образовательные технологии, в том числе дистанционные образовательные технологии, электронное взаимодействие. Программы дополнительного образования для данной категории реализуются организацией образования как самостоятельно, так и посредством сетевых форм их реализации.

Дети с задержкой психического развития (ЗПР) и расстройством аутистического спектра (РАС).

Требования к материально-техническим условиям реализации адаптированной образовательной программы дополнительного образования для детей с задержкой психического развития и расстройством аутистического спектра.

Материально-техническое обеспечение программ дополнительного образования обучающихся с задержкой психического развития и расстройством аутистического спектра должно отвечать не только общим, но и их особым образовательным потребностям. В связи с этим в структуре материально-технического обеспечения процесса образования должна быть отражена специфика требований к:

организации пространства, в котором обучается ребёнок с задержкой психического развития и расстройством аутистического спектра;

организации временного режима освоения образовательных программ дополнительного образования;

организации рабочего места ребёнка с ЗПР и РАС;

техническим средствам обучения обучающихся с ЗПР и РАС, включая специализированные компьютерные возможности, ориентированные на удовлетворение особых образовательных потребностей;

специальным дидактическим материалам, специальным компьютерным инструментам, отвечающим особым образовательным потребностям детей с ЗПР, позволяющим реализовывать выбранный вариант образовательной программы дополнительного образования для детей.

Материально-технические условия реализации программы дополнительного образования должны обеспечивать:

1) возможность достижения детьми с задержкой психического развития и расстройством аутистического спектра результатов освоения программы дополнительного образования;

2) соблюдение:

санитарно-гигиенических норм образовательного процесса (требования к водоснабжению, канализации, освещению, воздушно-тепловому режиму и т. д.);

санитарно-бытовых условий (наличие оборудованных гардеробов, санузлов, мест личной гигиены и т.д.);

социально-бытовых условий (наличие оборудованных рабочих мест участников программы);

пожарной и электробезопасности;

требований охраны труда;

3) возможность для беспрепятственного доступа детей с ЗПР и РАС к информации, объектам инфраструктуры организаций образования, реализующих программы дополнительного образования для детей.

Материально-техническое и информационное оснащение образовательного процесса должно обеспечивать возможность:

создания и использования информации (в том числе запись и обработка изображений и звука, выступления с аудио, видео и графическим сопровождением, общение в сети Интернет и др.);

получения информации различными способами из разных источников (поиск информации в сети Интернет, работа в библиотеке и др.);

проведения экспериментов, в том числе с использованием учебного лабораторного оборудования, вещественных и виртуально-наглядных моделей и коллекций основных математических и естественнонаучных объектов и явлений; цифрового (электронного) и традиционного измерения;

наблюдений (включая наблюдение микрообъектов), определение местонахождения, наглядного представления и анализа данных; использования цифровых планов и карт, спутниковых изображений;

создания материальных объектов, в том числе произведений искусства;

обработки материалов и информации с использованием технологических инструментов;

проектирования и конструирования, в том числе моделей с цифровым управлением и обратной связью;

исполнения, сочинения и аранжировки музыкальных произведений с применением традиционных инструментов и цифровых технологий;

физического развития, участия в спортивных соревнованиях и играх;

планирования учебного процесса, фиксирования его реализации в целом и отдельных этапов (выступлений, дискуссий, экспериментов);

размещения своих материалов и работ в информационной среде образовательного учреждения;

проведения массовых мероприятий, собраний, представлений.

Заключение

Система дополнительного образования для детей базируется на практической деятельности ребенка. Все теоретические знания, полученные им в общеобразовательной школе, проходят апробацию в творческой практике дополнительного образования, преобразуются в познавательную, коммуникативную деятельность. Происходит развитие личностного потенциала, включение личности ребенка в систему социальных коммуникаций

через обучение, общественно-полезную практику и досуг. Основной целью обучения и воспитания ребенка в системе дополнительного образования является развитие творческих способностей детей посредством реализации различных направлений деятельности.

В содержание дополнительного образования при обучении детей с особыми образовательными потребностями необходимо включить такие компоненты, которые способны обеспечить подготовку обучающихся к жизни в быстро меняющемся обществе. Учебный процесс должен стимулировать самостоятельную познавательную и иную деятельность ребенка с особыми образовательными потребностями. Обучающимся надо давать тот материал, который развивает их умственные силы, способности, воображение, память. Предлагаемый детям учебный материал должен быть соотнесен с их возможностями и рассчитан как на подготовку к простому, не требующему высокой квалификации труду, так и на продолжение образования.

Образовательный процесс в дополнительном образовании должен быть направлен на формирование ключевых компетенций, которые обеспечат возможность самостоятельного решения проблем в различных сферах жизнедеятельности самим обучающимся.

Инклюзивная среда в дополнительном образовании формирует у детей с особыми образовательными потребностями способности к усвоению учебного материала, корректирует отношения как детей, так и их педагогов друг к другу. При обучении и воспитании обучающихся с ограниченными возможностями составляющими успеха интеграции в организацию дополнительного образования являются взаимопонимание, взаимоуважение и взаимодействие. Интеграция в общество детей с особыми потребностями включает воздействие общества и социальной среды на личность ребенка с ограниченными возможностями, активное участие в данном процессе самого ребенка, совершенствование самого общества, системы социальных отношений.

Система психологического сопровождения должна быть подчинена коррекции, ослаблению дефектов развития детей с особыми образовательными потребностями, а также развитию личности детей в целом. В основе коррекционной работы с ребенком лежит единство таких функций, как диагностика проблем, информация о проблеме и путях ее решения, консультация на этапе принятия решения и разработка плана решения проблемы, помощь на этапе решения проблемы.

Необходимо обеспечение организации дополнительного образования программно-методическим материалом, направленным на решение задач обучения и развития детей.

Необходимо обеспечение высококвалифицированными кадрами, повышение уровня их профессиональной компетенции при работе с детьми с особыми образовательными потребностями, введение в штат организации дополнительного образования узкопрофильных специалистов – специального педагога, дефектолога, медицинского работника.

Развитие инклюзии в системе дополнительного образования должно идти параллельно с масштабной просветительской работой, формированием информационного поля, утверждающего доброжелательное, позитивное отношение к детям с особенностями развития и их семьям. Важно учитывать реальные потребности детей с ограниченными возможностями при формировании модели включения инклюзии в дополнительное образование.

Термины и понятия

В данных методических рекомендациях использованы следующие термины и понятия:

1) дети с особыми образовательными потребностями – лица, которые испытывают постоянные или временные трудности в получении образования, обусловленные здоровьем, нуждающиеся в специальных, общеобразовательных учебных программах и образовательных программах дополнительного образования;

2) специальные условия для получения образования – условия, включающие специальные учебные программы и методы обучения, технические и иные средства, среду жизнедеятельности, а также медицинские, социальные и иные услуги, без которых невозможно освоение общеобразовательных учебных и образовательных программ лицами (детьми) с особыми образовательными потребностями;

3) инклюзивное образование – процесс, обеспечивающий равный доступ к образованию для всех обучающихся с учетом особых образовательных потребностей и индивидуальных возможностей;

4) социализация – совокупность всех социальных процессов, благодаря которым индивид усваивает и воспроизводит определенную систему знаний, норм и ценностей, позволяющих ему функционировать в качестве полноправного члена общества, осваивая социальные роли и культурные нормы;

5) психолого-педагогическое сопровождение – особый вид помощи (или поддержки) ребенку в образовательно-воспитательном процессе, представляющий собой целостную, системно организованную деятельность специалистов, в процессе которой создаются социально-психологические и педагогические условия для успешного обучения и развития каждого ребенка в соответствии с его возможностями и потребностями;

6) психолого-педагогический школьный консилиум – это форма взаимодействия специалистов организации образования, осуществляющих психолого-педагогическое сопровождение обучающихся с особыми образовательными потребностями, для выработки единой стратегии помощи обучающемуся;

7) дети с ограниченными возможностями в развитии – дети с физическими и (или) психическими недостатками, имеющие ограничение

жизнедеятельности, обусловленное врожденными, наследственными, приобретенными заболеваниями или последствиями травм, подтвержденными в установленном порядке;

8) психолого-медико-педагогическая консультация – специальные межведомственные учреждения, проводящие комплексное клинико-физиологическое и психолого-педагогическое обследование детей с особыми образовательными потребностями для направления их в соответствующие образовательные учреждения;

9) кохлеарный имплантат – медицинский прибор, протез, позволяющий компенсировать потерю слуха некоторым пациентам с выраженной или тяжёлой степенью нейросенсорной (сенсоневральной) тугоухости;

10) реабилитационный центр (РЦ) – организация, занимающаяся физическим, психологическим, социальным и нравственно-духовным восстановлением людей (реабилитантов), перенёсших инвалидизирующие болезни нервной системы, опорно-двигательного аппарата, органов чувств и т. д., а также имеющих психические и поведенческие расстройства;

11) кабинет психолого-педагогической коррекции (КППК) – один из видов специальных организации образования и создаются в районном центре для оказания комплексной медико-педагогической и социально-психологической помощи детям и подросткам с ограниченными возможностями в развитии в возрасте до 18 лет;

12) коррекционная педагогика – область педагогического знания, предметом которой является разработка и реализация в образовательной практике системы условий, предусматривающих своевременную диагностику, профилактику и коррекцию педагогическими средствами нарушений социально-психологической адаптации индивидов, трудностей их в обучении и освоении соответствующих возрастным этапам развития социальных ролей.

Список использованных и рекомендованных источников

1. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе. Под ред. В.В.Воронковой - М: Школа-пресс, 1994 г.

2. Т. Бут, М. Эйнскоу. Показатели инклюзии. Практическое пособие. //М.: РООИ «Перспектива», 2007 г.

3. Участие общественных организаций людей с инвалидностью в развитии инклюзивного образования. М.: РООИ «Перспектива», 2012 г.

4. Айдарбекова А.А. Ермекбаева Л.Х. Дербисалова Г.С. Самигулина З.Р. Формирование позитивного психологического климата в инклюзивном классе общеобразовательной школы. Методические рекомендации. Алматы, 2014 г.

5. Айдарбекова А.А. Ермекбаева Л.Х. Дербисалова Г.С. Самигулина З.Р. Формирование социальной компетентности детей с ограниченными возможностями, обучающихся в инклюзивной (интегрированной) среде. Методические рекомендации. Алматы, 2015 г.

6. Елисеева И.Г., Чумакова О.Ф. Профессиональное сопровождение педагогов общеобразовательных школ, реализующих инклюзивную практику. Методические рекомендации, Алматы, 2015 г.
7. Власова Т.А., Певзнер М.С. Дети с отклонениями в развитии. М., 1973 г.
8. Елисеева И.Г. Организация педагогического контроля в специальной (коррекционной) школе. Методическое пособие для учителей. Алматы, 2010 г.
9. Мастюкова Е.М. Ребенок с отклонениями в развитии. Москва, 1992 г.
10. Екжанова Е.А., Стребелева Е.А. Коррекционно-педагогическая помощь детям раннего и дошкольного возраста с неярко выраженными отклонениями в развитии. Научно-методическое пособие. 2013 г.
11. Стребелева Е.А. Формирование мышления у детей с отклонениями в развитии (наглядный материал): Пособие для педагога-дефектолога: Материал для индивидуальной работы с детьми. 2007 г.